

การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษา
ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์
THE ADMINISTRATION IN ACCORDING TO FOUR BRAHMAVIHARA
OF INSTITUTION ADMINISTRATORS IN NAKHONSAWAN
MUNICIPAL SCHOOLS

ทิพยาพัศ คลังแสง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษา
ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

ทิพย์าทศ คลังแสง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Administration in According to Four Brahmavihara
Of Institution Administrators in Nakhonsawan
Municipal Schools

Tipprayapat Klangang

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Educational Administration)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E.2013

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัด เทศบาลนครนครสวรรค์” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

(พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, ดร.)

กรรมการ

(พระครูปลัดมารุต วรมงคลโธ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(ศ. (พิเศษ) ดร.กาญจนา เจริญชัย)

กรรมการ

(ผศ.ดร. วรกฤต เกื้อนช้าง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร. วรกฤต เกื้อนช้าง กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางทิพยาพัศ คลังแสง)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัด
เทศบาลนครนครสวรรค์

ผู้วิจัย : นางทิพยาพัศ คลังแสง

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระเทพปริยัติเมธี ผศ. ดร. ป.ธ.๙., กศ.ม., พธ.ด., (พระพุทธานุสาสนา)

: ผศ. ดร. วรกฤต เกื้อนช่าง ป.ธ.๙., ศษ.บ., ศศ.ม., รป.ด., (บริหารอุดมศึกษา)

วันสำเร็จการศึกษา : มีนาคม ๒๕๕๖

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาบริบทการบริหารงานหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

ดำเนินการวิจัยโดยใช้กลุ่มประชากร ได้แก่ พนักงานครูเทศบาลของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ในปีการศึกษา ๒๕๕๕ จำนวน ๓๔๙ คน มีทั้งหมด ๘ โรงเรียน ผู้วิจัยได้เลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๘๓ คน เป็นกลุ่มศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่จัดทำโครงสร้างขึ้นเองในขั้นต้นแล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญวิเคราะห์ความเที่ยงตรงของแบบสอบถามจำนวน ๕ ท่านการวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Means) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เปรียบเทียบการทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test), (F-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยใช้วิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และสรุปข้อมูลแนวทางและข้อเสนอแนะดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผลการวิจัยพบว่าสถานภาพของพนักงานครูเทศบาล ส่วนมาก เป็นเพศชาย จำนวน ๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓๐ เมื่อพิจารณาถึง อายุ ส่วนมาก มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปีจำนวน ๙๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕๐ และเมื่อพิจารณาถึงระดับการศึกษา พบว่า ส่วนมาก อยู่ในระดับปริญญาตรี มีจำนวน ๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓๐ ส่วนประสบการณ์ทำงาน พบว่าส่วนมาก มีประสบการณ์ทำงานในระดับ ๑ - ๕ ปี จำนวน ๑๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๗๐ และจำนวนพนักงานครูเทศบาลที่สูมตัวอย่างมาจากขนาดของโรงเรียนเทศบาลนครสวรรค์ พบว่าอยู่ในระดับโรงเรียนขนาดใหญ่จำนวน ๑๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๙๐

ระดับความคิดเห็นของการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากทุกด้าน ($\bar{X} = ๔.๐๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย พบว่า พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารงาน ด้านมุทิตาและด้านอุเบกขา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๒$) รองลงมาคือด้านกรุณา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๓$) และด้านเมตตา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๔$)

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลเป็นการทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่าง ตัวแปรต้น ได้แก่ การจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา ขนาดของโรงเรียน พบว่าโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ที่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติ และเมื่อพิจารณาการจำแนกตามประสบการณ์ทำงาน พบว่า มีความแตกต่างกัน คือ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑ - ๕ ปี มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ น้อยกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑ - ๑๕ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ เมื่อพิจารณาต่อไปพบอีกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑ - ๑๕ ปี มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ มากกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๖ ปีขึ้นไป ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

Thesis Title : The Administration in According to Four Brahmavihara of
Institution Administrators in Nakhonsawan Municipal Schools

Researcher : Mrs.Tipprayapat Klangsang

Degree : Master of Art (Education Administration)

Thesis supervisory Committee

: Asst. Prof.Dr. Phra Theppariyatmethe Pali IX,M.E.d ,Ph.D.

: Asst. Prof.Dr.Worrakrit Theunchang Pali IX,B.A.,M.A.,Ph.D.(Ad.Hi.Ed.)

Date of graduation : March 2013

ABSTRACT

The objectives of the study were as follows : 1) to study the context of the Four Brahmavihara of Institution Administrators in Nakhonsawan Municipal Schools 2) to compare the opinion of municipal teachers towards the administration in according to Four Brahmavihara of Institution Administrators by classifying on the personal factors, and 3) to study the ways of administration and suggestions to the Four Brahmavihara of Institution Administrators in Nakhonsawan Municipal Schools. Research using the population which was taken from 349 municipal teachers including 8 schools.

The research method used by Survey Research. The sample was drawn for 183 people. The tool used questionnaires with have been created initially by the researcher. The five experts were selected as the content validity checking. The data were analyzed with statistical approach to find frequency, percentage, mean and standard deviation. the test of hypotheses were applied t-test, F-test (One Way ANOVA) and least Significant Difference : LSD. And summarize the ideas and suggestions were as follows.

The findings of the study found that most of municipal schools teachers were males for the number of 92 with equivalent to 50.30%. When considering to age, most of the responses had 31 – 40 years old for the number of 96 with equivalent to

52.50%. Moreover the respondents graduated in bachelor's degree for 92 people with equivalent to 50.30%. Referring to working experiences ; most of them had working experiences during 1 – 5 years for 102 people with equivalent to 55.70%. The sample was drawn from the large school size which consisted of 126 people with equivalent to 68.90%. The opinion of administration according to the Four Brahmavihara of Institution Administrators in Nakhonsawan Municipal Schools were in high level ($\bar{X} = 4.05$) as a whole. Furthermore in every aspects of Brahmavihara : Metta (loving - kindness), Karuna (compassion), Mudita (sympathetic) and Upekkha (equanimity) were in high level in all aspects. The municipal teachers had the opinions towards Education Administration according .On the descending order of means it were found that Mudita and Upekkha were in high level ($\bar{X} = 4.12$). The lower mean scores were Karuna in high level ($\bar{X} = 4.03$) and Metta in high level ($\bar{X} = 3.94$). the comparison of the opinions of the administration in according to the Four Brahmavihara of Institution Administrators in Nakhonsawan Municipal Schools by classifying on personal factors ; the test of hypotheses were found that no significant differences. The hypotheses of the study have been rejected by gender, age, educational level and school size for significant differences at .05 level. The only hypothesis which has been accepted was working experiences with significant difference at .05 level. The respondents who have been working experiences between 1 – 5 years indicated lower mean scores than the group of 11 – 15 working experiences years with significant difference at .05 level. The respondents who have been working experience for 11 – 15 years expressed higher mean scores than the group of 16 years and above with significant difference at .05 level.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่ให้คำปรึกษาวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วย พระเทพปริยัติเมธี ผศ.ดร. ผศ.ดร. วรกฤต เกื้อนช้าง ดร.อดิศักดิ์ กอวัฒนา พระมหาไฉ้ ธมมเมธี ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำและดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขงานด้วยดีตลอดมา

กราบขอบพระคุณ พระเทพปริยัติเมธี ผศ.ดร. เป็นประธานสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ พระมหาวรญาณ วรญาณ, ดร. ผศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปุ่ ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข ผศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช้าง กรรมการสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ จนประสบผลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วย

กราบขอบพระคุณ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, ดร. ประธานสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร. พระครูปลัดมารุต วรมงคลโ, พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร. ศ. (พิเศษ) ดร.กาญจนา เจริญชัย ผศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช้าง กรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ จนประสบผลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วย

ขอขอบพระคุณอาจารย์ทั้ง ๕ ท่าน พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ อาจารย์รุ่งอรุณ อบเชย ดร.อดิศักดิ์ กอวัฒนา อาจารย์ศิริโรจน์ นามเสนา อาจารย์ปัญญา พรหมบุตร ที่กรุณาที่เสียสละเวลาอันมีค่าช่วยเหลือในการตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านภาษา เนื้อหาระเบียบวิธีวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย ช่วยแนะนำแก้ไขให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้อำนวยการโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ ในการให้แจกแบบสอบถามตลอดถึงพนักงานครูเทศบาลของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามจนประสบผลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วย

ขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดีตลอดถึงบูรพาจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำตลอดจนเพื่อนร่วมงานเพื่อนสนิทและเพื่อนนักศึกษา กศม.รุ่น ๑ ที่คอยให้ความช่วยเหลือและช่วยเป็นขวัญและกำลังใจอันมีค่าที่สำคัญยิ่งให้แก่ผู้วิจัยตลอดเวลาจนประสบผลสำเร็จในการทำวิจัยครั้งนี้

นางทิพยาพัศ คลังแสง

มีนาคม ๒๕๕๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๑
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๓
กิตติกรรมประกาศ	๕
สารบัญ	๖
สารบัญตาราง	๘
สารบัญแผนภูมิ	๑๐
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	๑๑
บทที่ ๑	
บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ	๗
บทที่ ๒	
ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร	๙
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา	๑๕
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษา	๑๙
๒.๔ หลักธรรมพรหมวิหาร ๔	๒๗
๒.๕ การบริหารตามหลักพรหมวิหาร ๔	๖๒
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๖
๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย	๗๖
บทที่ ๓	
วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๗
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๗๗

สารบัญ (ต่อ)

	๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๙
	๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.	๘๑
	๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๑
บทที่ ๔	ผลการวิจัย	
	๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๘๖
	๔.๒ ระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์	๘๗
	๔.๓ เปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล	๙๒
	๔.๔ ข้อมูลแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์	๑๐๐
	๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๐๓
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๕
	๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๙
	๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๑
บรรณานุกรม		๑๑๓
ภาคผนวก		๑๒๓
	ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๑๒๔
	ภาคผนวก ข ตารางสรุปค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (IOC)	๑๒๖
	ภาคผนวก ค ตารางสรุปค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม	๑๒๘
	ภาคผนวก ง แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๓๐
	ภาคผนวก จ หนังสือความอนุเคราะห์ต่างในการวิจัย	๑๓๗
ประวัติผู้วิจัย		๑๕๒

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ปีการศึกษา ๒๕๕๕	๘๗
๔.๑	แสดงจำนวนและค่าร้อยละของสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๔
๔.๒	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยภาพรวม	๙๕
๔.๓	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านเมตตา	๙๖
๔.๔	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านกรุณา	๙๗
๔.๕	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านมุทิตา	๙๘
๔.๖	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านอุเบกขา	๙๙
๔.๗	แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามเพศ	๑๐๐
๔.๘	แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามอายุ	๑๐๑
๔.๙	แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา	๑๐๒

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๐	แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน	๑๐๓
๔.๑๑	แสดงการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ (LSD) ของตัวแปรตามในภาพรวมของการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ จำแนกโดยประสบการณ์ในการทำงาน	๑๐๔
๔.๑๒	แสดงการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ (LSD) ทางด้านกรุณา จำแนกโดยประสบการณ์ในการทำงาน	๑๐๕
๔.๑๓	แสดงการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ (LSD) ทางด้านอุเบกขา จำแนกโดยประสบการณ์ในการทำงาน	๑๐๖
๔.๑๔	แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามขนาดของโรงเรียน	๑๐๗
๔.๑๕	แสดงแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านเมตตา	๑๐๘
๔.๑๖	แสดงแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านกรุณา	๑๐๘
๔.๑๗	แสดงแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านมุทิตา	๑๐๙
๔.๑๘	แสดงแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านอุเบกขา	๑๐๙

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)	๘๕
๔.๑	องค์ความรู้ที่ได้รับจากวิจัย	๑๑๒

คำอธิบายชื่อย่อในคัมภีร์พระไตรปิฎก

การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้ “พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙ ซึ่งมีจำนวน ๔๕ เล่ม แยกเป็น ๓ ปิฎกคือ เล่มที่ ๑- ๘ เป็นพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๙ - ๓๓ เป็นพระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๓๔ - ๔๕ เป็นพระอภิธรรมปิฎก ในการศึกษาได้กล่าวถึง แหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น อัง.ติก.(ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒. หมายถึงพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกายติกนิบาต (ฉบับภาษาไทย) เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๘๗ หน้า ๓๑๒ ได้ใช้ชื่อย่อ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

เล่มที่	คำย่อ	ชื่อคำภีร์	
๘	วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ปริวารวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

เล่มที่	คำย่อ	ชื่อคำภีร์	
๒๕	ขุ.ข. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐุปาลี	(ภาษาไทย)
๒๘	ขุ.ชา. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก	(ภาษาไทย)
๒๖	ขุ.วิ. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฐกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๓	ม.ม. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๒	ม.มุ. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อุ. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๖	สั.นิ. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก สัยัตตนิคาย นิตานวรรค	(ภาษาไทย)
๒๔	อัง.ทสก. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	อัง.เอกาทสก. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๑๕	อัง.อฏฐก. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อัง.ปญจก. (บาลี)	= สุตตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาตปาลี	(ภาษาบาลี)
๒๓	อัง.สตุตก. (ไทย)	= สุตตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

เล่มที่	คำย่อ	ชื่อคำภีร์	
๓๗	อภิ.ก. (ไทย)	= อภิธัมมปิฎก กถาวตถุ	(ภาษาไทย)
๓๕	อภิ.สง. (ไทย)	= อภิธัมมปิฎก ชัมมสังคณี	(ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

เล่มที่	คำย่อ	ชื่อคำภีร์	
๒	วิสุทฺธิ. (ไทย)	= วิสุทฺธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๕๕๓ มาตรา ๓๗ ได้บัญญัติให้การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยการให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษาโดยคำนึงถึงระดับของการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวนสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรมและความเหมาะสมทางด้านอื่น ด้วยรวมถึงการจัดการการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือผู้ที่มีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ โดยมีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยและสำหรับคนที่มีความสามารถพิเศษ รวมทั้งการจัดการศึกษาทางไกล และการจัดการศึกษาที่ให้บริการในหลายเขตพื้นที่การศึกษา^๑

การจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๒ – ๒๕๕๙ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยึดทางสายกลางอยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักพอประมาณ อย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่าทันโลก เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เกิดการบูรณาการแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพทั้ง ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม เป็นแผนที่บูรณาการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และกีฬากับการศึกษาทุกระดับรวมทั้งเชื่อมโยงการพัฒนาการศึกษากับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เป็นต้นโดยคำนึงถึงการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยมีเจตนารมณ์เพื่อมุ่งพัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งและมี

^๑ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓, ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๒/๗/๒๕๕๓ เป็นปีที่ ๖๕ ในรัชกาลปัจจุบัน, เล่มที่ ๑๒๗, ตอนที่ ๔๕ ก, หน้า ๑.

ดูสภาพใน ๓ ด้าน คือเป็นสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมमानชนันท์ และเอื้ออาทร^๒

ในสถานการณ์ปัจจุบันประเทศไทยต้องการนักบริหารผู้ที่มีความรู้ ความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารในระดับต่างๆย่อมต้องการผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นคนที่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตสำนึกมุ่งมั่นในการเสริมสร้างคุณงามความดี มีความรับผิดชอบ ที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นๆอีกทั้งร่วมไปถึงการทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะ ผู้ปฏิบัติงานในองค์กร การบริหารงานของผู้บริหารนั้นสามารถอ้างอิงการนำหลักการในทางทฤษฎีของการบริหารงานของท่านผู้รู้ซึ่งเป็นที่ยอมรับเป็นสากลทั่วไป แต่ในบางครั้งการบริหารงานในแนวต่างๆตามหลักการบริหารนั้นอาจจะมีความกระด้างอยู่บ้างก็เป็นได้ ซึ่งอาจเป็นเหตุให้การบริหารงานไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังแต่ถ้ามีการผสมผสานหลักการทางทฤษฎีต่าง ๆ ของการบริหารเข้ากับหลักการทางคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วเชื่อว่าจะทำให้เสริมสร้างทักษะการบริหารงานได้ดีและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะในทางพระพุทธศาสนานั้นสอนให้ทุกคนเป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งหากนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานจะเกิดความอ่อนนุ่มในการบริหารงานมากขึ้นและเกิดความยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์ที่เหมาะสมได้^๓ อนึ่งการบริหารงานยังต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ควบคู่กันไป ซึ่งคำว่า “ศาสตร์” นั้นอาจแปลความว่า การบริหารงานย่อมต้องยึดกฎระเบียบแบบแผนตามกฎหมาย ในขณะที่เดียวกันคำว่า “ศิลป์” เป็นการใช้ทักษะเทคนิคในด้านมนุษยสัมพันธ์ในการช่วยบริหารงานประคับประคองให้เกิดความยืดหยุ่นแต่ต้องไม่ผิดกติกา ระเบียบกฎหมายกำหนด หากไม่เช่นนั้นแล้วอาจทำให้การบริหารงานผิดไปจากกฎระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ อันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนในภายหลังได้ดังนั้นผู้บริหารต้องตระหนักในเรื่องดังกล่าวไว้ให้มาก

สำหรับคุณธรรมของนักบริหารนั้น พระราชวรมุนี ได้ให้แนวทางของคุณธรรมของนักบริหารไว้ ๔ ประการ คือ กำลังความรู้ กำลังความขยัน ความสุจริต กำลังการสงเคราะห์หรือมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ นักบริหารทั้งข้าราชการและนักการเมืองสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ซึ่งเหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมืองปัจจุบัน สืบเนื่องจากปัญหาเรื่องคอร์รัปชัน การขัดแย้งกันในองค์กรคงไม่เกิดขึ้นแน่ถ้านักบริหารที่ดีสามารถจูงใจคนเก่งให้ปรองดองกันและพร้อมใจกันทำงาน

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๙), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.moe.go.th/websm/2010/jan/003.htm>, [๘ มกราคม ๒๕๕๓].

^๓ นายพนพล สุวรรณสุนทร, การบริหารงานตามหลักพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.siace.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=129 : 2011-11-27-03-37-34&catid=40 : 2011-11-25-06-03-52, [๒๐ ก.ย. ๒๕๕๕].

เพื่อพ่วงค์กรไปสู่จุดหมายให้บรรลุผลตามเป้าหมายและคนไทยก็จะทำงานเป็นทีมได้ดีขึ้นถ้ามีนักบริหารที่ดีคอยกำกับดูแล^๔

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติหรือเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเน้นมุ่งที่การปฏิบัติเป็นสำคัญ หลักคุณธรรมและศีลธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย คือ การศึกษาในระบบพุทธ เป็น “วิทยาศาสตร์ประชาชน” นิยามของวิทยาศาสตร์คือ เป็นความรู้สาธารณะ (Public Knowledge) สามารถเข้ามาพิสูจน์ได้ด้วยตนเองว่าอะไรจริง อะไรไม่จริง พุทธศาสนาท้าทายตลอดเวลาว่าให้ทุกคนมาพิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติด้วยตนเองว่าได้ผลจริงหรือไม่ จึงกล่าวว่าพุทธเป็นวิทยาศาสตร์ประชาชน การเลือกหลักธรรมมาปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายว่าการจะเป็นนักบริหารที่เก่งและดีเราควรปฏิบัติธรรมอะไรบ้าง เพื่อตอบคำถามนี้เราต้องทราบก่อนว่านักบริหารทำหน้าที่อะไร ซึ่งการบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ดังนั้นนักบริหารต้องมีหลักธรรมหรือนำธรรมะข้อใดข้อหนึ่งมาเป็นแนวทางปฏิบัติ จึงจะสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นบุคลากรในองค์กรจะทำงานเป็นทีมได้ดียิ่งขึ้นจะต้องมีนักบริหารที่ดีคอยกำกับดูแล นักบริหารที่ดีในทางธรรม คือ ต้องมีพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ^๕ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา^๖

ปัจจุบันสำนักงานเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ มีโรงเรียนเทศบาลที่อยู่ใน การดูแลทั้งหมด ๘ โรงเรียน คือโรงเรียนเทศบาลวัดไพรใต้ (ท.๑) โรงเรียนเทศบาลวัดปากน้ำโพใต้ (ท.๒) โรงเรียนเทศบาลวัดพรหมจริยาวาส (ท.๓) โรงเรียนเทศบาลวัดวรนาทบรรพต (ท.๔) โรงเรียนเทศบาลวัดช่องคีรีฯ (ท.๕) โรงเรียนเทศบาลวัดจอมคีรีนาคพรต (ท.๖) โรงเรียนเทศบาลวัดสุคตวราราม (ท.๗) โรงเรียนเทศบาลวัดไพรเหนือ (ท.๘) มีการจัดการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษา (ระดับปฐมวัย-ระดับชั้นอนุบาล ๑-๓) และ (ระดับประถมศึกษาปีที่ ๑-๖) และ (ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นปีที่ ๑-๓) ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ ๔-๖ คือโรงเรียนเทศบาลวัดจอมคีรีนาคพรต(ท.๖) ในปีการศึกษา ๒๕๕๕ มีผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน ๘ คน (อาจารย์ใหญ่, ผู้อำนวยการ) มีพนักงานครูเทศบาลจำนวน ๓๔๙ คน มีนักเรียนจำนวน ๖,๙๖๙ คน^๗

^๔ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **คุณธรรมนักบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๖.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๔-๑๒๗.

^๖ อัง.ปญจก, (บาลี) ๒๒/๑๙๒/๒๕๒.

^๗ สำนักงานการศึกษาเทศบาลนครนครสวรรค์, **รายงานผลการวิเคราะห์การประเมินคุณภาพการศึกษา**, (นครสวรรค์ : สำนักงานการศึกษาเทศบาลนครนครสวรรค์), ๒๕๕๕.

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวไว้ว่า การบริหารงานในสถานศึกษานั้นว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มีทักษะในการบริหารงานและเป็นผู้ที่นำวิสัยทัศน์ ความเข้มแข็ง และความคิดสร้างสรรค์มาสู่งานที่ต้องรับผิดชอบ โดยเฉพาะการนำความคิดใหม่ๆ และความเชื่อในการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์มาสู่สถานศึกษาให้มีคุณภาพ มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการบริหาร คือ หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารโดยเฉพาะการนำมาใช้เพื่อดูแลและปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานศึกษาให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ความพึงพอใจจากการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษานั้น ผู้วิจัยเห็นว่าการนำหลักการบริหารเชิงพุทธโดยเฉพาะหลักพรหมวิหาร ๔ มาใช้เป็นหลักในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์จะเป็นแนวทางที่ดีในการพัฒนาปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบริบทการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดของโรงเรียน

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ บริบทการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ แนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ มีอะไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ด้านเนื้อหา

เนื้อหาของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ทั้ง ๔ ด้านคือ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมูทิตา ด้านอุเบกขา

๑.๔.๒ ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ พนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ในปีการศึกษา ๒๕๕๕ จำนวน ๓๔๙ คน^๑ มีทั้งหมด ๘ โรงเรียน

กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ พนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ในปีการศึกษา ๒๕๕๕ เนื่องจากประชากรมีจำนวนที่แน่นอน ผู้วิจัยจึงใช้สูตรของทาร์ยามาเน่ ที่ความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ ยอมให้มีความคลาดเคลื่อน ๐.๐๕ ได้ขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมจำนวน ๑๘๓ คน มีทั้งหมด ๘ โรงเรียน

๑.๔.๓ ด้านตัวแปร

๑) ตัวแปรต้น ได้แก่ พนักงานครูเทศบาลจำแนก เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน ขนาดของโรงเรียน

๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษา ทางด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมูทิตา ด้านอุเบกขา

๑.๔.๔ ด้านสถานที่

สถานที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๘ โรงเรียน

๑.๔.๕ ด้านเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ถึง เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ รวมระยะเวลา ๖ เดือน

^๑สำนักงานการศึกษาเทศบาลนครนครสวรรค์, รายงานผลการวิเคราะห์การประเมินคุณภาพการศึกษา, (นครสวรรค์ : สำนักงานการศึกษาเทศบาลนครนครสวรรค์), ๒๕๕๕.

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

ในการวิจัยทางการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานในการวิจัยดังนี้

๑.๕.๑ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ แตกต่างกัน

๑.๕.๒ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ แตกต่างกัน

๑.๕.๓ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ แตกต่างกัน

๑.๕.๔ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ แตกต่างกัน

๑.๕.๕ ผู้ตอบแบบสอบถามมีขนาดของโรงเรียนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ **การบริหารงาน** หมายถึง การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วย ๑) ด้านเมตตา ๒) ด้านกรุณา ๓) ด้านมุทิตา ๔) ด้านอุเบกขา ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

๑.๖.๒ **ผู้อำนวยการสถานศึกษา** หมายถึง ผู้อำนวยการในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ปีการศึกษา ๒๕๕๕

๑.๖.๓ **หลักพรหมวิหาร ๔** หมายถึง คุณธรรมของผู้เป็นใหญ่ หรือ คุณธรรมสำหรับผู้เป็นนักปกครองเป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้ทุกคนดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

๑) **เมตตา** หมายถึง ผู้อำนวยการสนับสนุนให้พนักงานครูเทศบาลประสบความสำเร็จก้าวหน้าด้วยความปรารถนาดี ด้วยความจริงใจ

๒) **กรุณา** หมายถึง ผู้อำนวยการมีการช่วยเหลือพนักงานครูเทศบาลโดยการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างถูกต้องชัดเจน

๓) **มุทิตา** หมายถึง ผู้อำนวยการมีความชื่นชมยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความก้าวหน้าประสบความสำเร็จ

๔) **อุเบกขา** หมายถึง ผู้อำนวยการ ทำตัวเป็นกลาง ไม่เอนเอียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความสื่อสัตย์สุจริตตัดสินปัญหาของผู้ร่วมงานอย่างเป็นธรรม

๑.๖.๔ **โรงเรียนสังกัดเทศบาล** หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ทั้ง ๘ โรงเรียน ในสังกัดสำนักงานการศึกษาเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

๑.๖.๕ **พนักงานครูเทศบาล** หมายถึง พนักงานครูเทศบาลที่ทำการสอนในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ปีการศึกษา ๒๕๕๕

๑.๖.๖ **ขนาดของโรงเรียน** หมายถึง การจัดแบ่งขนาดของโรงเรียนเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ โดยแบ่งตามจำนวนของนักเรียน ดังนี้

๑) โรงเรียนขนาดเล็ก เป็นโรงเรียนซึ่งมีจำนวนนักเรียนไม่เกิน ๔๐๐ คน

๒) โรงเรียนขนาดกลาง เป็นโรงเรียนซึ่งมีจำนวนตั้งแต่ ๔๐๑ คนแต่ไม่เกิน ๘๐๐

๓) โรงเรียนขนาดใหญ่ เป็นโรงเรียนซึ่งมีจำนวนตั้งแต่ ๘๐๑ คนขึ้นไป

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ได้ทราบถึงบริบทการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

๑.๗.๒ ทำให้ได้ทราบถึงความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ได้ทราบถึงแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดการศึกษาดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร

๒.๑.๒ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

๒.๒.๒ ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษา

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษา

๒.๓.๑ ความหมายและความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา

๒.๓.๒ คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา

๒.๔ หลักธรรมพรหมวิหาร ๔

๒.๔.๑ ความหมายของหลักพรหมวิหาร ๔

๒.๔.๒ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหลักพรหมวิหาร ๔

๒.๔.๓ ประโยชน์ของพรหมวิหาร ๔

๒.๕ การบริหารตามหลักพรหมวิหาร ๔

๒.๕.๑ หลักการของธรรมพรหมวิหาร ๔

๒.๕.๒ การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร

การบริหาร (Administration) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์การ เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะชี้ให้เห็นความสำเร็จ หรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพ หรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงาน การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม ความก้าวหน้าของวิทยาการต่างๆ การบริหารเป็นมรรคที่สำคัญจะนำไปสู่ความก้าวหน้า การบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การซึ่งมีการวินิจฉัยสั่งการ นักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่างๆ การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหาร และความเจริญเติบโตของการบริหารชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือองค์การใดย่อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม มีนักบริหาร นักวิชาการ และนักการศึกษามากมายหลายท่านได้ให้ความหมายของการบริหารไว้หลายทัศนะ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

พระมหาไพฑูริย์ วรรณบุตร กล่าวถึงการบริหารว่า หมายถึง การทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่ปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน

ความหมายเชิงพฤติกรรมว่า การบริหาร คือศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น การบริหารนั้นหมายถึง การใช้ศาสตร์ และศิลป์ โดยการนำเอาทรัพยากร (Administration Resource) มาประกอบเป็นกระบวนการของการบริหาร เป็น (Process of Administration) เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมมือกันปฏิบัติงาน เพื่อบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ร่วมกัน หรือหมายถึงกระบวนการทางสังคม ซึ่งมองได้ในเรื่องของโครงสร้าง เป็นความสำคัญระหว่างบังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายบังคับบัญชา ในหน้าที่เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่เด่นชัด มีความรับผิดชอบ และเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้งานนั้นสำเร็จตามเป้าหมาย หรือทางการปฏิบัติงานเป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์ หรือมีความสัมพันธ์ต่อกัน หรือการร่วมทำปฏิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน^๑

วิรัช วิรัชวรารณ กล่าวว่า การบริหารนั้น หมายถึง การแก้ปัญหาให้บรรลุผลตามเป้าหมายลักษณะของการแก้ปัญหาซึ่งอาจดำเนินไปในรูปของการตัดสินใจ และการปฏิบัติงานก็ได้ การบริหาร (administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “Administatrae” หมายถึง ช่วยเหลือ

^๑พระมหาไพฑูริย์ วรรณบุตร, การบริหารคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓๓.

(assist) หรืออำนวยการ (direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึงการรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า administer หมายถึงการติดตามดูแลสิ่งต่างๆ^๒

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๕๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารหมายถึง การปกครอง เช่น บริหารส่วนท้องถิ่น ดำเนินการจัดการ เช่น บริหารธุรกิจ เป็นต้น^๓

วากเนอร์ และโฮลเลนเบค (Wagner & Hollenbeck) ให้ความหมายของการบริหารจัดการว่าเป็นกระบวนการวางแผน การจัดองค์กร การเป็นผู้นำและการควบคุม^๔

โฮล (Holt) ได้ให้ความหมายว่า การบริหาร เป็นศิลปะของการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งพร้อมด้วยกระบวนการวางแผน การจัดองค์กร การเป็นผู้นำและการควบคุม^๕

จันทรานี สงวนนาม ได้ให้ความหมายว่า การบริหาร เป็นเรื่องของการทำกิจกรรมโดยผู้บริหารและสมาชิกในองค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด^๖

ไซมอน (Herbert A.Simon) อ้างถึงในเทมคักดี ทองอินทร์ กล่าวว่าการบริหารหมายถึง ศิลปะในการทำให้สิ่งต่างๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ โดยที่ผู้บริหารมักไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติแต่ผู้บริหารเป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติได้ทำงานจนสำเร็จ ตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือก^๗

แฮร์โรลด์ คูนต์ซ์ (Harold Koontz) กล่าวไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของ เป็นอุปกรณ์ในการบริหารเพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ^๘

^๒วิรัช วิรัชวรการธรรม, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

^๓ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิชเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๖๐๙.

^๔Wagner, J.A., &Hollenbeck,J.R. Management of organization behavior, (New Jersey : Prentice–Hall, 1995), p. 74.

^๕Holt, D.H. Management principles and practices, (New Jersey : Prentice– Hall, 1993), p. 3.

^๖จันทรานี สงวนนาม, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอยท์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^๗เทมคักดี ทองอินทร์, ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

อดิศร เพียงเกษ กล่าวไว้ว่า การบริหารงานเป็นการบริหารให้ทุกคนได้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและมีงานทำตามความถนัด ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Put the right man on the right job.” หลักการจัดงานให้เหมาะสมกับคนเป็นเรื่องที่ยาก เพราะงานบางที่มีแผนกจำกัดคนมีจำนวนมากกว่างาน จึงจำเป็นต้องบริหารจัดการให้เหมาะสมและลงตัว^๙

สรุป จากความหมายและคำจำกัดความที่นักวิชาการต่างๆ ได้กล่าวมานี้ การบริหารเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์กร เพราะเป็นเครื่องมืออันสำคัญในอันที่จะชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จ หรือล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพ หรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงาน การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้า การบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การ มีลักษณะการวินิจฉัยสั่งการ นักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่างๆ เพราะการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหาร และการเจริญเติบโตของการบริหาร ชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวองค์กรโดยอ้อม เกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ และจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีวิตของบุคคลในสังคม

๒.๑.๒ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร

การบริหารโดยทั่วๆ ไปจะมีลักษณะเป็นกระบวนการวิธีหรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงาน หรือเป็นลำดับรายการในการบริหาร ซึ่งในการบริหารนั้นจะต้องมีลำดับรายการก่อนหลังว่าจะต้องทำอะไรก่อนและต่อๆ ไปจะทำอะไรซึ่งจัดว่าเป็นหลักเกณฑ์วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) กระบวนการบริหารจะกำหนดขอบเขตและหน้าที่ตามขั้นตอนต่างๆ ivo อย่างชัดเจนนักวิชาการ และนักบริหารต่างประเทศตลอดจนนักการศึกษาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึง การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี ๕ ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ^{๑๐}

^๙Koontz, อ่างในจันทร์ธานี สงวนนาม, **การบริหารหลักสตรในสถานศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพลอยท์, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^{๑๐}อดิศร เพียงเกษ, **วิธีเอาชนะใจคน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

^{๑๑}ประยูร ธมฺมจิตฺโต, **พุทธวิธีในการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓- ๕.

๑. P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

๒. O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กรเป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

๓. S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

๔. D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

๕. C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

ลูเธอร์ กุลิก และลัตแดล เออร์วิค (Luther Gulick and Lyndall Urwick)^{๑๑}
 (อ้างในจันทร์านี สงวนนาม) ได้ให้ความหมายว่า นักทฤษฎีการบริหารองค์การผู้ที่ได้ร่วมกันนำเอาความคิดของฟาโยล์ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการ ได้ขยายส่วนสำคัญพื้นฐานที่เรียกว่า The Elements of Management ๕ ประการ ของฟาโยล์ มาใช้ในการจัดการองค์การทางราชการ โดยขยายกิจกรรมทางการบริหารออกเป็น ๗ ประการ คือ ๑) Planning หมายถึงการวางแผนล่วงหน้าว่าองค์การจะต้องทำอะไรบ้างเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ๒) Organizing หมายถึง การจัดองค์การ การกำหนดโครงสร้าง การแบ่งส่วนงานการจัดสายการบังคับบัญชา การกำหนดตำแหน่งหน้าที่ ๓) Staffing หมายถึง การบริหารงานบุคคล ได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหาการพัฒนา การสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน การประเมินผลงาน การพิจารณาความดีความชอบการให้สวัสดิการและการให้พ้นจากงาน ๔) Directing หมายถึง การอำนวยการ การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการและการควบคุมบังคับบัญชา ๕) Coordinating หมายถึง การประสานงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมือ เพื่อการดำเนินการไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ๖) Reporting หมายถึง การรายงานการปฏิบัติงานขององค์การ เพื่อให้สมาชิกขององค์การทราบความก้าวหน้าของการดำเนินงาน ๗) Budgeting หมายถึง การงบประมาณ การใช้จ่ายเงิน การควบคุมการใช้จ่ายและการตรวจสอบด้านการเงิน กิจกรรมทั้ง ๗ ประการนี้ รวมเรียกว่า “POSDCORB” ที่กุลิกและเออร์วิค ถือว่าเป็นงานในหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การราชการโดยทั่วไป ซึ่งองค์การทางการบริหาร การศึกษาก็ได้นำแนวความคิดนี้มาใช้กันอย่างแพร่หลาย

^{๑๑}จันทร์านี สงวนนาม, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา, หน้า ๓๔ - ๓๕.

คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้กล่าวถึงแนวคิดของ ฟาโย (Henry Fayol) นักวิชาการเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศส ผู้เป็นต้นกำเนิดในการเสนอองค์ประกอบ มูลฐานของการบริหารแบบกระบวนการ ๕ ประการ ที่เรียกว่า POCCC ไว้ดังนี้^{๑๒} ๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การสร้างทางเลือกหรือแนวทางดำเนินการไว้ล่วงหน้า เพื่อใช้ในการตัดสินใจในอนาคต ๒) การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การกำหนดโครงสร้างหน่วยงาน และระบุหน้าที่ โดยการผสมผสานระหว่างวัตถุ คน และเงิน ๓) การบังคับบัญชา (Commanding) หมายถึง การทำให้เกิดการดำเนินงานตามที่ได้มีการกำหนดไว้ ซึ่งการบังคับบัญชาที่ดีนั้นจะต้องมีการติดต่อสื่อสาร ๒ ทาง กล่าวคือ การยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถแสดงความคิดเห็นได้ ๔) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การรวมความพยายามของผู้ปฏิบัติงานและช่วยสนับสนุนให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพื่อให้การทำงานสำเร็จ ๕) การควบคุม (Controlling) การติดตามการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (American Association of School Administration) อ้างถึง ในธีระรัตน์ กิจจาร์ักษ์ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ๕ ประการ คือ^{๑๓} ๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือโครงการสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ โดยกำหนดงานที่จะทำวิธีการและวัตถุประสงค์ของงานนั้นๆไว้ล่วงหน้า ๒) การแสวงหาและกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (Allocation) หมายถึง การแสวงหากำหนดตัวบุคคลและวัสดุทุกชนิดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผน เพื่อให้งานนั้นสำเร็จ ลุล่วงไปได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ๓) การเสริมกำลังบำรุง (Stimulation) หมายถึง การบำรุงขวัญ กระตุ้นและส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลงานดีทั้ง ปริมาณและคุณภาพ ๔) การประสานงาน (Co-ordination) หมายถึง การจัดให้ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกันเพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือทราบเรื่อง การปฏิบัติงานของผู้อื่น และเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกัน โดยยึดเป้าหมายขององค์การเป็นหลัก ๕) การประเมินผลงาน (Evaluation) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ทราบผลการปฏิบัติงาน และปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้ายเพื่อทราบผลการปฏิบัติงาน และปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้าย เพื่อเปรียบเทียบผลงานกับผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นเพื่อวางแผนใหม่สำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต

^{๑๒} คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ, **สรุปเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๙ .

^{๑๓} ธีระรัตน์ กิจจาร์ักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : คณะครู ศาสตรร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗.

พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) กล่าวว่า ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^{๑๔}

พิทยา บวรวัฒนา กล่าวว่า การบริหารเป็นเรื่องของการนำเอากฎหมายและนโยบายต่างๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผล ซึ่งเป็นหน้าที่ของข้าราชการที่จะทำงานด้วยความเต็มใจด้วยความเที่ยงธรรมและอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้^{๑๕}

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ กล่าวว่า กระบวนการบริหารเกิดได้หลายแนวคิด เช่น โปสต์คอร์บ (POSDCORB) เกิดจากแนวคิดของลูเธอร์ กุลลิก (Luther Gulick) และลินดอลเออร์วิก (Lyndall Urwic.k) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร ๗ ประการ ได้แก่ ๑) การวางแผน (Planning) ๒) การจัดองค์การ (Organizing) ๓) การบริหารงานบุคคล (Staffing) ๔) การอำนวยความสะดวก (Directing) ๕) การประสานงาน (Coordination) ๖) การรายงาน (Reporting) ๗) การงบประมาณ (Budgeting) ขณะที่กระบวนการบริหารตามแนวคิดของ เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ประกอบด้วย ๕ ประการ ได้แก่ ๑) การวางแผน (Planning) ๒) การจัดองค์การ (Organizing) ๓) การบังคับการ (Commanding) ๔) การประสานงาน (Coordinating) ๕) การควบคุมงาน (Controlling) หรือ รวมเรียกว่า พอคค์ (POCCC)^{๑๖}

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ กล่าวว่า การบริหารจัดการ (Management Administration) การบริหารการพัฒนา (Development Administration) แม้กระทั่งการบริหาร การบริการ (Service Administration) แต่ละคำมีความหมายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันที่เห็นได้อย่างชัดเจนมีอย่างน้อย ๓ ส่วน คือ

ส่วนที่หนึ่ง ล้วนเป็นแนวทางหรือวิธีการบริหารงานภาครัฐที่หน่วยงานของรัฐและ/หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐนำมาใช้ในการปฏิบัติราชการ เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ

ส่วนที่สอง มีกระบวนการบริหารงานที่ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนคือการคิด (Thinking) หรือการวางแผน (Planning) การดำเนินงาน (Acting) และ การประเมินผล (Evaluating)

^{๑๔} พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี), **คนสำราญงานสำเร็จ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

^{๑๕} พิทยา บวรวัฒนา, **การบริหารเชิงบูรณาการ**, (นนทบุรี : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๑๖} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เบลเยี่ยม และไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โฟร์เพช, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

ส่วนที่สาม มีจุดหมายปลายทาง คือ การพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงเพิ่มขึ้น ส่วนที่แตกต่างกันคือ แต่ละคำมีจุดเน้นต่างกัน กล่าวคือ การบริหารจัดการเน้นเรื่องการนำแนวคิดการจัดการของภาคเอกชน เข้ามาใช้ในการบริหารราชการ เช่น การมุ่งหวังผลกำไร การแข่งขันความเร็ว การตลาด และการประชาสัมพันธ์ การจูงใจด้วยค่าตอบแทน การลดขั้นตอน และการลดพิธีการเป็นต้น ในขณะที่การบริหารการพัฒนาให้ความสำคัญเรื่องการบริหารรวมทั้งการพัฒนานโยบาย (Policy) แผน (Plan) และแผนงาน (Program) โครงการ (Project) หรือกิจกรรมหน่วยงานของรัฐ ส่วนการบริหารการบริการเน้นเรื่อง การอำนวยความสะดวกและการให้บริการแก่ประชาชน^{๑๗}

สรุป แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ผู้บริหารใช้สำหรับตัดสินใจ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่เป็นองค์กรที่เป็นหน่วยงานของรัฐและเอกชนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย โดยนำทรัพยากรมาใช้ให้ประหยัด ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวนั้นต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ เพื่อให้บุคคลต่างๆ เกิดความร่วมมือกันในการปฏิบัติงาน ซึ่งกระบวนการบริหารเป็นภารกิจที่ผู้บริหารต้องปฏิบัติหน้าที่ตามลำดับขั้นตอน เป็นระบบให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อองค์กร

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ กล่าวเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการศึกษา ในมาตราที่ ๓๙ ว่าให้สถานศึกษามีอำนาจการบริหารและจัดการศึกษา ทั้งทางด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไปซึ่งหน่วยงานทางการศึกษาต้องนำไปปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว ซึ่งมีผู้บริหารสถานศึกษารับผิดชอบในการบริหารสถานศึกษา โดยความหมายของการบริหารสถานศึกษามีดังนี้

สุนทร คชสิงห์ ได้ศึกษาและสรุปความหมายของการบริหารสถานศึกษาว่า หมายถึง กระบวนการต่างๆ ในการดำเนินการของกลุ่มบุคคล เพื่อการบริหารพลเมืองโดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ทศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมและคุณธรรมต่างๆ เพื่อให้เป็นคนดี มีคุณภาพ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและประเทศชาติ การบริหารสถานศึกษาของผู้บริหาร คือกลไกที่สำคัญในการที่จะทำให้การดำเนินงานด้านการเรียนการสอนและการบริหารสถานศึกษาจะประสบความสำเร็จและสามารถพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายได้นั้นขึ้นอยู่กับปฏิบัติงานของ

^{๑๗} วิชา วิชาบริหารธรรม, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ, (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

ผู้บริหารเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะผู้บริหารมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจในระดับสถานศึกษาว่าภายใต้เงื่อนไขและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด สถานศึกษาควรจะต้องดำเนินการไปในทางทิศทางใดอย่างไร เพื่อที่จะทำให้สมาชิกในสังคมเกิดการพัฒนาทางด้านความรู้ ความสามารถและทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมและคุณธรรมต่างๆ เพื่อให้เป็นคนดี มีคุณภาพเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและประเทศชาติ^{๑๘}

ชูศรี ถนอมกิจ ได้ให้ความหมายของการบริหารสถานศึกษาหมายถึง กระบวนการต่างๆ ในการดำเนินงานของกลุ่มบุคคลที่ร่วมมือกันให้การศึกษาแก่สมาชิกที่อยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ กระบวนการอย่างมีระบบ^{๑๙}

ทวีศักดิ์ บังคม ได้ให้ความหมายของการบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการต่างๆ ในการทำกิจกรรมดำเนินงานของกลุ่มบุคคล หรือผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อจัดการบริหาร การศึกษาแก่สมาชิกในสังคม ชุมชน ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ตามหลักสูตร^{๒๐}

พิสุทธิ จันทรเนตร ได้ให้ความหมายของการบริหารการศึกษา คือ การดำเนินงานของกลุ่มที่มุ่งมั่นพัฒนาสมาชิกของสังคมให้เจริญงอกงามโดยการนำเอาทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป มาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักการและวิธีการจัดการศึกษาดำเนินการให้การศึกษาที่มีประสิทธิภาพ^{๒๑}

ก๊อด (Good) ได้ให้ความหมายของการบริหารสถานศึกษา หมายถึง การอำนวยความสะดวก และการดำเนินงานเกี่ยวกับภาระหน้าที่ทั้งหมดของสถานศึกษาโดยจะต้องคำนึงถึงผล สุดท้ายของการศึกษาเป็นสำคัญและหมายถึงการควบคุมการจัดการเกี่ยวกับเรื่องต่างๆภายใน สถานศึกษา ซึ่งเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอน เช่น เรื่องเกี่ยวกับครู นักเรียน แผนการสอน หลักสูตร กิจกรรม วิธีการสอน สื่อการเรียนการสอน และการแนะแนว^{๒๒}

^{๑๘}สุนทร คชสิงห์, “ปัญหาและแนวทางแก้ไขการบริหารงานของโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานการศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต ๒”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๔๘.

^{๑๙}ชูศรี ถนอมกิจ, “ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารกับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลบุรี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๕๐.

^{๒๐}ทวีศักดิ์ บังคม, “ปัญหาและแนวทางแก้ไขการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลบุรี เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๕๐.

^{๒๑}พิสุทธิ จันทรเนตร, “การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัด กรมสามัญศึกษาจังหวัดสกลนครจำแนกตามขนาดโรงเรียน”, **ปริญญาศึกษามหาบัณฑิต**, (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๔๗.

^{๒๒}Good, C.V., **Dictionary of education**, New York : Mcgraw - Hill, [1973], p.13.

สรุป จากความหมายดังกล่าว การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การดำเนินงานและ กิจกรรมทางการศึกษาที่จะต้องทำเป็นกระบวนการ โดยกลุ่มบุคคลต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นั่นก็คือการพัฒนาสมาชิกหรือผู้รับบริการทางการศึกษา ให้เป็นผู้มีคุณภาพ มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ กระบวนการอย่างมีระบบตามที่สังคมต้องการ และเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของผู้บริหาร สถานศึกษาที่จะต้องสามารถนำองค์กรให้อยู่รอด ต้องใช้หลักการบริหารที่ดีต้องกำหนดแผนงาน วิธีการ ตลอดจนขั้นตอนต่างๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่า เพราะถ้าระบบบริหาร ภายในสถานศึกษาไม่ดี จะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่นๆ ของหน่วยงานได้ ดังนั้นความสำเร็จหรือความ ล้มเหลวในการบริหารสถานศึกษา จึงขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญ

๒.๒.๒ ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของความสำคัญของการบริหารสถานศึกษาว่า สถานศึกษามีสิทธิหน้าที่หรืออำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบที่กำหนดไว้ในกฎหมาย คือ เป็นส่วน ราชการที่มีสภาพเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายว่าด้วยการบริหารราชการมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคน ไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และมีคุณธรรมและวัฒนธรรมใน การดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ นอกจากนี้จะมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบให้ถือปฏิบัติแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการดำเนินกิจการหรือบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพโดยยึดหลักการ บริหารโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐานและหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีที่ยึดทั้งหลักนิติ บุคคล หลักคุณธรรม หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบต่อสังคมและหลักความคุ้มค่าเป็นเครื่องมือใน การนำวิสัยทัศน์และนโยบายไปสู่การปฏิบัติ^{๒๓}

ศิริพร เมฆวิทยา ได้ให้ความหมายของความสำคัญของการบริหารสถานศึกษาว่า สถาบันหรือสถานศึกษามีบทบาทต่อการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความคิด มีบุคลิกลักษณะและ พฤติกรรมที่พึงงามโดยเฉพาะโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการประถมแห่งชาติที่เรียกกันทั่วไป ว่า โรงเรียนประถมศึกษาซึ่งถือว่าเป็นโรงเรียนของชุมชนและเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชนกระจาย อยู่ในทุกท้องถิ่นทั่วประเทศ มีบทบาทหน้าที่ ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาลูกหลานของชุมชนให้เป็นผู้มีความรู้ ความคิด ทักษะในการทำงาน มีบุคลิกลักษณะที่พึงงามสอดคล้องกับความต้องการของ ชุมชนและชาติ^{๒๔}

^{๒๓} กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล, กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุ, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒.

^{๒๔} ศิริพร เมฆวิทยา, “การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาเขต พื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๔๘.

สุนทร คชสิงห์ ได้ให้ความหมายของความสำเร็จของการบริหารสถานศึกษา ว่า การบริหารสถานศึกษาจะประสบผลสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นบุคลากรในสถานศึกษา ผู้บริหารระดับสูงและผู้ปกครองต้องร่วมมือกันผนึกกำลังอย่างมั่นคงและมีความตั้งใจที่แน่วแน่ ซึ่งได้กำหนดกระบวนการที่เป็นสาระสำคัญของกระบวนการบริหารต้องประกอบด้วย ๑) การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการ ๒) การวางแผน ๓) การดำเนินงานตามแผน ๔) การประเมินผล หากกระบวนการบริหารงานดำเนินการอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอนตามกระบวนการที่ถูกต้องมีการดำเนินการที่ต่อเนื่อง สิ่งนี้จำทำให้การบริหารการศึกษาประสบผลสำเร็จและบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ทุกประการ^{๒๕}

ทวีศักดิ์ บังคม ได้ให้ความหมายของความสำเร็จของการบริหารสถานศึกษา ว่า โรงเรียนเป็นสถานศึกษาที่มีความสำคัญที่สุดเนื่องจากหน้าที่หลักของโรงเรียน คือ การจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมายของหลักสูตร และสามารถดำรงชีวิตให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ บุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการเรียนการสอน ได้แก่ ผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา หัวหน้างาน และครูอาจารย์ที่มีหน้าที่ในการสอน และสนับสนุนการสอน^{๒๖}

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้ให้ความหมายของความสำเร็จและกระบวนการบริหารการศึกษาว่า เป็นกระบวนการบริหารการศึกษาที่ได้กำหนดไว้ ๕ ขั้นตอนคือ การวางแผน (Planning) การจัดสรรทรัพยากร (Allocating Resources) การกระตุ้น (Stimulating) การประสานงาน (Coordinating) และการประเมินผล (Evaluating)^{๒๗}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของความสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาว่า เป็นกระบวนการบริหารสถานศึกษา เป็นระบบครบวงจร (PDCA) ซึ่งประกอบไปด้วย ร่วมกันวางแผน (Plan) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน (Do) ร่วมกันตรวจสอบ (Check) และร่วมกันปรับปรุง (Action) โดยจะต้องมีการควบคุมคุณภาพและตรวจสอบคุณภาพด้วย^{๒๘}

^{๒๕} สุนทร คชสิงห์, “ปัญหาและแนวทางแก้ไขการบริหารงานของโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานการศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต ๒”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๔๘.

^{๒๖} ทวีศักดิ์ บังคม, “ปัญหาและแนวทางแก้ไขการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต ๑”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๕๐.

^{๒๗} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, *การบริหารงานวิชาการ*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

^{๒๘} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, *แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาเพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก*, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษาจะเกี่ยวข้องกับทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นบุคลากรในสถานศึกษา ผู้บริหารระดับสูง และผู้ปกครองมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ความคิดมีบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมที่ดีงามและมีความสำคัญต่อการพัฒนาลูกหลานของชุมชนให้เป็นผู้มีทักษะในการทำงาน สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและประเทศชาติ ยึดหลักการบริการโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐานและหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ที่ยึดทั้งหลักนิติบุคคล หลักคุณธรรม หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบและหลักความคุ้มค่า

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษา

๒.๓.๑ ความหมายและความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการบริหารอย่างมากเพราะสถานศึกษาเป็นระบบของระบบการศึกษาและระบบสังคม ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน ซึ่งจะประกอบด้วยผู้อำนวยการ และรองผู้อำนวยการ หรือผู้ช่วยผู้อำนวยการสถานศึกษา เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการเป็นผู้บริหารสถานศึกษาเป็นงานที่ยากลำบาก เป็นงานที่สำคัญและท้าทายความสามารถของบุคคล ผู้ที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จึงจำเป็นต้องรู้ ต้องตระหนัก และมีความรู้ความสามารถอย่างดีในบทบาทภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบของงานในตำแหน่งนี้ ยิ่งไปกว่านั้นยังต้องเข้าใจพลังทางสังคมต่างๆ ที่มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของตนอีกด้วย ความพยายามที่จะรวบรวมเอาความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และมโนทัศน์ในเรื่องบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้บริหารสถานศึกษา สรุปได้เป็นบทบาทหลัก ๖ ประการ คือ^{๒๙}

- ๑) เป็นผู้จัดการของโรงเรียน
- ๒) เป็นผู้นำทางการสอน
- ๓) เป็นผู้มีวินัยที่ผู้ใต้บังคับบัญชาและนักเรียนจะถือเอาเป็นแบบอย่างได้
- ๔) เป็นผู้อำนวยการประโยชน์ให้เกิดมนุษยสัมพันธ์อันพึงประสงค์ในโรงเรียน
- ๕) เป็นผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
- ๖) เป็นคนกลางไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งต่าง ๆ

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา ได้กำหนดมาตรฐานผู้บริหารการศึกษาของคุรุสภา พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งได้กล่าวถึงแนวทางการปฏิบัติงานในหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาไว้ ๑๒ ประการ ดังนี้ คือ^{๓๐}

- ๑) ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษา
- ๒) ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนาของบุคลากร ผู้เรียนและชุมชน
- ๓) มุ่งมั่นพัฒนาผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ
- ๔) พัฒนาแผนงานขององค์กรให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง
- ๕) พัฒนาและใช้นวัตกรรมการบริหารจนเกิดผลงานที่มีคุณภาพสูงขึ้นเป็นลำดับ

^{๒๙} สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, **เกณฑ์มาตรฐานผู้บริหารสถานศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔

๖) ปฏิบัติงานขององค์กรโดยเน้นผลถาวร ๗) รายงานผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ ๘) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ๙) ร่วมมือกับชุมชน และหน่วยงานอื่นอย่างสร้างสรรค์ ๑๐) แสวงหา และใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา ๑๑) เป็นผู้นำ และสร้างผู้นำ ๑๒) สร้างโอกาสในการพัฒนาได้ทุก สถานการณ์

เคนซีวิช (Kenzevich) อ้างถึง ในศิรินารถ นันทวัฒน์ภิรมย์ ได้ให้ความหมายของ ผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ หรือครูใหญ่ มีบทบาทสำคัญถึง ๑๗ บทบาท คือ^{๓๑}

๑. เป็นผู้กำหนดทิศทาง (Direction setting) หมายถึง ผู้บริหารต้องเป็นผู้กำหนดวางแผน นโยบายและทิศทางในการดำเนินงานของสถานศึกษาเพื่อให้ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

๒. ความเป็นผู้นำหรือกระตุ้นความเป็นผู้นำ (Leader Catalyst) หมายถึง ผู้บริหารจะต้อง เป็นผู้นำในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและสถานศึกษา และเป็นผู้นำโน้มน้าวให้บุคลากรที่อยู่ ภายใต้งค์การบริหารมีแนวโน้มตามได้

๓. เป็นนักวางแผน (Planner) หมายถึง ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่รู้จักการวางแผนทั้งระยะ สั้นและระยะยาว ซึ่งแล้วแต่กิจการด้านต่างๆ ว่าควรจะวางแผนอย่างไร และต้องร่วมมือกับบุคลากร ทุกฝ่ายภายในสถานศึกษานั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

๔. เป็นผู้ตัดสินใจ (Decision Maker) ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดโครงสร้างการบริหาร และ ตัดสินใจในการทำกิจการงานต่างๆ ในสถานศึกษา

๕. เป็นนักจัดองค์การ (Organizer) ผู้บริหารจะเป็นผู้กำหนดโครงสร้างการบริหารงาน ต่างๆ ในสถานศึกษา

๖. เป็นผู้จัดการเปลี่ยนแปลง (Change Manager) ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำและรู้จัก การเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษา สถานศึกษาให้ดีขึ้น และรู้จักโน้มน้าวจิตใจของ บุคลากรภายในสถานศึกษาให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่คืบคลานด้วย

๗. เป็นผู้ประสานงาน (Co - Ordinates) ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ประสานงานที่ดีทั้ง ภายใต้อาจารย์ของตนเองและประสานงานต่างๆ กับสถานศึกษาและองค์กรอื่นๆ ด้วย

๘. เป็นผู้สื่อสาร (Communication) ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่บุคลากรทั้งภายในสถานศึกษา และภายนอกสถานศึกษาสามารถที่จะติดต่อสื่อสารได้โดยไม่แบ่งระดับหรือชนชั้น

๙. เป็นผู้แก้ความขัดแย้ง (Conflict Manager) ผู้บริหารต้องเป็นผู้คอยแก้ปัญหาเมื่อบุคลากร ภายใต้อาจารย์เกิดความขัดแย้ง หรือต่างสถาบันที่เกิดความขัดแย้งกัน

^{๓๑} ศิรินารถ นันทวัฒน์ภิรมย์, การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาลอำเภอเมือง ลำพูน, ค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๗.

๑๐. เป็นผู้แก้ปัญหา (Problem Manager) ผู้บริหารจะต้องรู้จักและคอยแก้ปัญหาต่างๆ อย่างเป็นธรรมชาติ เมื่อเกิดการขัดแย้งไม่ว่าทั้งภายในสถานศึกษาของตนหรือต่างสถานศึกษาก็ตาม

๑๑. เป็นผู้จัดระบบงาน (Systems Manager) ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำในการจัดระบบงาน และรู้จักพัฒนาสถานศึกษาให้ดียิ่งขึ้น

๑๒. เป็นผู้บริหารการเรียนการสอน (Instructional Manager) ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำทางด้านวิชาการ โดยเฉพาะการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสูตรหรือวิชาชีพต่างๆ ที่จะทำการเรียนการสอนที่ทางหน่วยงานกำหนดขึ้นมาใหม่เป็นอย่างดี และจะต้องเรียนรู้การจัดการเรียนการสอนและบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา

๑๓. เป็นผู้บริหารบุคคล (Personal Manager) ผู้บริหารจะต้องรู้จักเลือกสรรหาบุคลากรให้เหมาะสมกับงาน รู้จักรักษาและพัฒนาบุคลากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และทำให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูง รู้จักเทคนิควิธีการใช้ที่ดี

๑๔. เป็นผู้บริหารทรัพยากร (Resource Manager) ผู้บริหารต้องรู้จักนำเอาทรัพยากรทั้งทรัพย์สินสิ่งของบุคคล มาใช้ให้เกิดประโยชน์ และทำให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูง และรู้จักใช้เทคนิควิธีการใช้ที่ดี

๑๕. เป็นผู้ประเมิน (Appraiser) ผู้บริหารต้องมีการประเมินผลของการดำเนินงานต่างๆ ที่ได้กระทำไปแล้ว เพื่อจะรู้ว่าสิ่งที่ดำเนินไปเหล่านั้นดีหรือไม่ จะได้ดำเนินการต่อไปถ้าเกิดผลดี และเปลี่ยนแปลงวิธีการถ้าการดำเนินการนั้นผิดพลาด

๑๖. เป็นประธานในพิธี (Ceremonial Head) ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำทางด้านงานจัดงานและพิธีต่างๆ ทั้งในสถานศึกษาของตนเองและนอกสถานศึกษา เมื่อได้รับเชิญมาเป็นพิธีกร

๑๗. เป็นผู้สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน (Public Relater) ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำและมีความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก รู้จักการประชาสัมพันธ์การติดต่อประสานงาน และรู้จักการให้บริการแก่หน่วยงานต่างๆ ที่ต้องการ

จากบทบาทภาระหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาดังกล่าว ผู้บริหารสถานศึกษาต้องใช้ความพยายามที่จะทำให้ตนมีสมรรถนะในแต่ละบทบาทอย่างแท้จริง เพื่อจะได้ปฏิบัติงานในหน้าที่ตามบทบาทได้อย่างมีผลดีในสถานการณ์ต่างๆ

๒.๓.๒ คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา

คุณลักษณะของผู้บริหาร หมายถึง ลักษณะหรือคุณสมบัติที่ดีของผู้บริหาร เพื่อการบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ คุณลักษณะของผู้บริหารที่สามารถจะปฏิบัติให้ได้รับผลสำเร็จและเกิดประสิทธิภาพนั้น มีนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้ศึกษาค้นคว้าและรายงานไว้ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายของนักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ถ้ามีคุณลักษณะ ๓ ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ทุติยปาปณิกสูตร ดังนี้

๑. จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจต้องรู้ว่าสินค้าไหนราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจะได้ราคาแพงในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้นจะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คนคุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด

๒. วิจิโร หมายถึง การจัดธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกกว่าเป็นเพชรแท้ หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัดคุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค

๓. นิสสยสัมปนโน หมายถึง ฟังพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้นๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อนขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์^{๓๒}

ดนัย เทียนพุฒ (อ๋างใน สุรศักดิ์ ปาเฮ) ได้ให้ความหมายของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารยุคใหม่ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการบริหาร ได้ดังนี้^{๓๓}

๑. มองการณ์ไกล

๑.๑) วาดภาพเหตุการณ์ในอนาคตได้อย่างสมจริง โดยมีพฤติกรรม มองเป้าหมายของงาน และการปฏิบัติงานในอนาคตได้อย่างน่าเชื่อถือ มองสภาพการแข่งขันทางสังคมในอนาคตได้อย่างน่าเชื่อถือ ๑.๒) มีการวางแผนและเตรียมการสำหรับงานในอนาคตได้อย่างเหมาะสม คาดคะเนแนวโน้ม ความต้องการและปัญหาอุปสรรคของงานในอนาคตสำหรับเตรียมรับสถานการณ์ มีการวางแผนอย่างเป็นระบบเพื่อเป้าหมายที่พึงปรารถนา

๒. มีไฟของการทำงาน

๒.๑) มีความกระตือรือร้นในการทำงาน พฤติกรรมบ่งบอกได้แก่ มีความตั้งใจในการทำงานอย่างสม่ำเสมอ ไม่ย่อท้อต่อปัญหาในการทำงาน ๒.๒) มุ่งมั่นสร้างความก้าวหน้าในหน้าที่การทำงาน พฤติกรรมบ่งบอกได้แก่ รักษามาตรฐานของงานที่ทำ แม้อยู่ในสภาพแรงกดดันและ สภาวะการณ์ที่สับสน ต้องการความก้าวหน้าสูงกว่าเพื่อนร่วมงาน

๓. สื่อสารสัมพันธ์

๓.๑) มีความสามารถในการสื่อคำพูด พฤติกรรมบ่งบอกได้แก่ จัดลำดับเนื้อหาของความคิด ขาวสาร เพื่อเป็นสื่อคำพูดได้อย่างสมเหตุสมผล พูดได้อย่างกระชับ ชัดเจนและใช้คำพูดได้

^{๓๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต ป.ธ.๙, Ph.D.), **พุทธวิธีในการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๔๙), หน้า ๓๘ – ๓๙.

^{๓๓} สุรศักดิ์ ปาเฮ, **การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน School – Based Management**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สำนักงานศึกษาธิการอำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๑ -๑๑๓.

อย่างเหมาะสมกับ สถานการณ์และผู้ฟัง มีการพูดที่ดึงดูดความสนใจของผู้ฟังและพูดด้วยความมั่นใจ ๓.๒) มีความสามารถในการสื่อสารภาษา พฤติกรรมบ่งบอกได้แก่ จัดลำดับเนื้อหาของความคิด ชำวสาร เพื่อเป็นสื่อคำพูดได้อย่างสมเหตุผล เขียนได้อย่างกระชับ ชัดเจน และใช้คำพูดได้อย่างเหมาะสมกับ สถานการณ์และผู้ฟังหรือผู้อ่านเขียนได้อย่างถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ ๓.๓) สามารถประสานงานได้ดี พฤติกรรมบ่งบอกได้แก่ สามารถทำให้ผู้ร่วมงานอื่นๆ เข้าใจร่วมกันได้ สามารถทำให้ผู้อื่นร่วมมือร่วมงาน กันได้ ๓.๔) มีมนุษยสัมพันธ์ พฤติกรรมบ่งบอกได้แก่ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและฝ่ายต่างๆ ได้ เป็นที่ยอมรับของบุคคลฝ่ายต่างๆ

๔. สร้างสรรค์สิ่งใหม่

๔.๑) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ พฤติกรรมบ่งบอก ได้แก่ คิดหาคำตอบของปัญหาได้ หลายๆ อย่างในเวลาจำกัด เสนอแนะวิธีแก้ปัญหาอย่างหนึ่งได้หลายๆ แนวทาง เป็นต้นแบบของการ คิดแก้ปัญหาและ สามารถนำไปปฏิบัติได้ ๔.๒) สามารถยืดหยุ่นวิธีการเพื่อความสำเร็จของงาน พฤติกรรมบ่งบอก ได้แก่ ปรับพฤติกรรมหรือ การกระทำที่เหมาะสมกับปัญหาหรือ ลักษณะงานที่แตกต่าง กันไป คิดทางเลือกอื่นได้อย่างเหมาะสมถ้าวิธีการเดิมที่ใช้อยู่ไม่ได้ผล ๔.๓) มุ่งมั่นพัฒนางานและแผนงาน พฤติกรรมบ่งบอก ได้แก่ ช่างสังเกตลักษณะของการทำงานที่มีประสิทธิภาพและไม่มีประสิทธิภาพ ช่วยเสนอแนะเพื่อนร่วมงานถึงวิธีการที่มีประสิทธิภาพ ๔.๔) มุ่งมั่นพัฒนางานและแผนงาน พฤติกรรม บ่งบอก ได้แก่ ต้องการปรับวิธีการทำงานให้ดีขึ้น มีแนวคิดสร้างแผนงานใหม่ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๕. ใฝ่หาข่าวสารเพื่อการตัดสินใจ

๕.๑) เห็นความสำคัญของข่าวสาร พฤติกรรมบ่งบอก ได้แก่ ติดตามข่าวสารอยู่ ตลอดเวลา นิยมแลกเปลี่ยนข่าวสารหรือความคิดเห็นร่วมกับเพื่อนร่วมงาน ๕.๒) ตัดสินใจอย่างมีคุณภาพ พฤติกรรมบ่งบอก ได้แก่ ตัดสินใจเลือกทางเลือกได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์โดยไม่ใช้อาศัยเพียง ประสบการณ์

๖. ภาวะผู้นำ

๖.๑) มีความสามารถในการแก้ปัญหา พฤติกรรมบ่งบอก ได้แก่ สนใจมีส่วนร่วมในการ แสดงความคิดเห็น ซักถามหรือให้คำแนะนำในการแก้ปัญหา สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่าง เหมาะสมกับสถานการณ์ ๖.๒) สามารถโน้มน้าวผู้อื่นทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ พฤติกรรมบ่งบอก ได้แก่ สามารถจูงใจให้ผู้อื่นคล้อยตามความคิดเห็นของตน ทำให้ผู้อื่นร่วมแรงกันทำงานอย่างมี ประสิทธิภาพ

๗. มีคุณธรรมรับผิดชอบ

๗.๑) มีความรับผิดชอบ พฤติกรรมบ่งบอก ได้แก่ กล้ารับผิดชอบในสิ่งที่ทำ ๗.๒) ซื่อสัตย์ ต่อหน้าที่การงาน พฤติกรรมบ่งบอก ได้แก่ มีความรักต่อองค์กรและเพื่อนร่วมงานไม่ทุจริตต่อหน้าที่ การงาน ๗.๓) มีความยุติธรรม พฤติกรรมบ่งบอก ได้แก่ ไม่ลำเอียงต่อเพื่อนร่วมงานต่างเพศ เชื้อชาติ

ฐานะทางเศรษฐกิจ ให้ความเป็นธรรมแก่เพื่อนร่วมงานทุกคน ๗.๔) รักษาการกำหนดมาตรฐานคำพูด พฤติกรรมบ่งบอกได้แก่ รักษาความสัตย์สุจริตสามารถรักษาความลับได้ ทำงานที่ได้รับมอบหมายได้ผลสำเร็จดี

วิจิตร วรุตยงกูร ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ดีของผู้บริหารโรงเรียนได้ดังนี้^{๓๔}

๑. ความเป็นผู้นำ (Leadership) คือ มีอิทธิพลในตนเองสูงกว่าอิทธิพลอื่นๆ ของบุคคลในกลุ่ม และสามารถชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหน่วยงานได้ คุณสมบัติด้านนี้ประกอบด้วย ลักษณะต่างๆ คือ มีความร่าเริงแจ่มใสและอดทน สามารถตัดสินใจและจูงใจคน มีความรับผิดชอบ ฉลาดและไหวพริบดี มีความอดุสาหะ วิจารณ์ มีความเสียสละ มีบุคลิกภาพดี และมีความเป็นประชาธิปไตย

๒. มีความรู้และประสบการณ์ (Knowledge and Experience) เป็นคุณสมบัติที่เกี่ยวกับงานในอาชีพของผู้บริหารโดยเฉพาะ เช่น มีความรู้และประสบการณ์ มีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของงานและรู้เท่าทันเหตุการณ์

๓. มีมนุษยสัมพันธ์ดี (Human Relationship) ผู้บริหารจะต้องทำงานร่วมกับบุคคลทั้งภายนอกและภายในโรงเรียน ดังนั้น ผู้บริหารจำเป็นต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี ซึ่งประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญๆ คือ ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความเสมอต้นเสมอปลาย ยกย่องชมเชย รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความยืดหยุ่น เปิดเผยและเป็นกันเอง

๔. มีคุณธรรมสูง (Virtue) คุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้บริหารให้ประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม ได้แก่ ความยุติธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความจงรักภักดี และมีศีลธรรมมีสุขภาพดี (Healthy) คือ มีสุขภาพกาย (Physical health) และสุขภาพจิตดี (Mental health) สุขภาพจะเป็นเครื่องเสริมการปฏิบัติงานให้ถูกต้องและสม่ำเสมอ

นพพงษ์ บุญจิตราดุล ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้บริหารที่ดี และจะปฏิบัติงานได้ประสบผลสำเร็จไว้ ๒ ประการ คือ คุณสมบัติเบื้องต้นและคุณสมบัติในการปฏิบัติงานได้ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้^{๓๕}

๑. คุณสมบัติเบื้องต้นของนักบริหาร (Basic qualifications of the executive)

๑.๑ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด (Intelligence)

๑.๒ มีความสามารถในการวิเคราะห์ (Analytical Ability)

๑.๓ มีความสามารถในการพิจารณาเหตุการณ์ (Judgment)

๑.๔ มีความคิดริเริ่มและเป็นผู้รอบรู้ (Initiative and Resourcefulness)

^{๓๔}วิจิตร วรุตยงกูร และสุพิชญา ธีระกุล, การบริหารโรงเรียนและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, (สมุทรปราการ : ขนิษฐาการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๙.

^{๓๕}นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, ก้าวเข้าสู่การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บพิตรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗-๒๐.

- ๑.๕ มีจิตใจมั่นคงไม่เอาแต่อารมณ์ (Emotional Stability)
- ๑.๖ มีบุคลิกลักษณะและความประพฤติส่วนตัวดี (Good Personality)
- ๑.๗ มีคุณสมบัติของผู้นำ (Leadership Action)
- ๒. คุณสมบัติการปฏิบัติงาน (Action Characteristics of the Executive)
 - ๒.๑ ริเริ่มและมีความคิดใหม่ๆ อยู่เสมอ (Alert : new Idea)
 - ๒.๒ ใจกว้าง (Open Minded)
 - ๒.๓ รู้จังหวะเวลา (Sense of Timing)
 - ๒.๔ รู้ว่าอะไรรีบด่วน ไม่รีบด่วน (Sense of Urgency)
 - ๒.๕ รับฟังและรู้จักเลือกความเห็นที่ดี (Free market – ideas)
 - ๒.๖ หนักเอาเบาสู้ (Cover a Challenge)
 - ๒.๗ หนักแน่นอดทน (Tough Minded)
 - ๒.๘ สามารถในการสร้างสรรค์ (Creative)
 - ๒.๙ สามารถในการปรับปรุงงาน (Innovation)

สถาบันพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ อ้างถึงใน เฉลิมชัย สมท่า ได้จัดทำหลักสูตร “ผู้บริหารมืออาชีพ” โดยกำหนดคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพไว้ ๖ ประการ คือ^{๓๖} ๑) การเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม ในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร การบริหารงานบุคคลตามแนวคิดของศาสนา และการบริหารจัดการภูมิปัญญาไทย เพื่อการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ๒) การเป็นผู้นำในการจัดระบบ ในเรื่อง การพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ การจัดและใช้สารสนเทศและการสื่อสาร การจัดระบบเครือข่ายเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งระบบ ๓) การเป็นผู้นำในด้านวิชาการ ในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเพื่อความเป็นเลิศ การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาครูตามแนวปฏิบัติการศึกษา การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพและการประเมินผลเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ๔) การเป็นผู้นำในด้านการบริหารจัดการในเรื่องการวางแผนกลยุทธ์ การบริหารแบบมีส่วนร่วม การบริหารความขัดแย้ง บริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและมีเทคนิคการบริหารจัดการแนวใหม่ ๕) การเป็นผู้นำด้านสังคมและชุมชน ในเรื่อง การบริหารจัดการโรงเรียนเพื่อชุมชนและสังคม และการบริหารในบริบทที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม ๖) การเป็นผู้นำการพัฒนาตนเองในเชิงบริหาร ในเรื่องการพัฒนาตนเอง เพื่อเป็นผู้บริหารมืออาชีพ

^{๓๖} เฉลิมชัย สมท่า, “การบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาของครูปฏิบัติการสอน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๔๗.

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ ได้แบ่งความรู้และประสบการณ์ของผู้บริหารในการเตรียมตัวเข้าสู่วิชาชีพ ๓ ประการ^{๓๗} ๑) ความรู้ที่นำไปสู่ความคล่องตัว และควมมีเสน่ห์ของนักบริหาร (Technical Skill) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับงานธุรการ งานสารบรรณ ความรอบคอบในการตรวจตราหนังสือ การจัดสำนักงานให้สวยงาม เป็นต้น ๒) ความรู้ที่นำไปสู่การเป็นนักบริหารโดยวิชาชีพ ได้แก่ การศึกษาหาความรู้ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม พัฒนาการของมนุษย์ จิตวิทยา โดยการอ่านหรือการร่วมอภิปรายสนทนา ๓) ความรู้เมื่ออยู่กับคน ได้แก่ การศึกษาพื้นเพภูมิหลังของคน ถิ่นกำเนิดนิสัยใจคอ บุคลิกภาพท่าทางที่แสดงออก อุดมการณ์ สภาพเศรษฐกิจ ตลอดจนกลุ่มที่เข้าร่วมอยู่

อรุณ รักธรรม ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพของผู้นำหรือผู้บริหารที่ดีไว้ดังนี้ เป็นผู้มีความรู้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความกล้าหาญ มีความเด็ดขาด เป็นผู้มีความแนบเนียน มีกิริยาวาจาที่ถูกต้องและเหมาะสม เป็นผู้มีความยุติธรรม มีลักษณะท่าทางการแสดงออกที่ดี มีความอดทน กระตือรือร้นในงานที่ทำ ไม่เห็นแก่ตัว มีความตื่นตัวอยู่เสมอ มีความพินิจพิจารณาสิ่งต่างๆอย่างมีเหตุผล มีความสงบเสงี่ยม มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความจงรักภักดี ผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับทุกคน และเป็นผู้ที่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี^{๓๘}

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้บริหารที่พึงประสงค์ด้านบุคลิกภาพ ผู้บริหารต้องมีหน้าตาขี้มยิ้ม มือไหว้ ใจพัฒนา แสวงหาแนวคิดใหม่ ตั้งใจและทำจริงไม่ซิงหาแต่อำมิสฟังความคิดของผู้อื่น เร่งรีบกับงานที่ทำ เป็นผู้นำองค์กร อาจหาญต่อกรกับอุปสรรค และไม่ถูกชักด้วยสอพลอ^{๓๙}

ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์ กล่าวว่า คุณลักษณะด้านทักษะพิสัยของผู้บริหารเป็นทักษะในการบริหารงานให้ประสบความสำเร็จ บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีอย่างน้อย ๓ ทักษะ คือ^{๔๐}

๑. ทักษะด้านเทคนิค หมายถึง กระบวนการ วิธีการหรือเทคนิคเฉพาะอย่าง อาศัยความรู้ การวิเคราะห์ การใช้วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือในการปฏิบัติงานด้านทักษะนี้เรียนโดยการปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ เช่น ทักษะด้านการพูด การเขียน การอ่าน การร่างหนังสือ การเขียนคำสั่ง การสั่งการที่ชัดเจน เป็นต้น

^{๓๗} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, ก้าวเข้าสู่การบริหารการศึกษา, หน้า ๑๗-๒๐.

^{๓๘} อรุณ รักธรรม, หลักมนุษยสัมพันธ์กับการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๑๙๘-๒๐๒.

^{๓๙} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, ก้าวเข้าสู่ผู้บริหารการศึกษา, หน้า ๔๑.

^{๔๐} ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์, พฤติกรรมองค์การและการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๑.

๒. ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และการบริหารงานทุกด้าน ผู้นำหรือผู้บริหารจำเป็นต้องมี ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์เป็นอย่างดี จึงก่อให้เกิดความร่วมมือเกิดการประสานงานที่ดีในการทำงาน ร่วมกันเพราะผู้บริหารต้องทำงานร่วมกับบุคคลหลายกลุ่ม ได้แก่ ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา ครู อาจารย์ คนงาน นักการภารโรง ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน และองค์กร และหน่วยงานภายนอก ทั้งที่เป็นหน่วยงานของทางราชการและหน่วยงานเอกชน อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานหรือสถาบัน

๓. ทักษะด้านโน้มน้าวใจ เป็นทักษะที่ผู้บริหาร หรือผู้นำต้องมีมากที่สุด เป็นทักษะที่ต้อง เข้าใจหน่วยงานของตนในทุกลักษณะ มองเห็นความสัมพันธ์ของหน่วยงานหรือองค์การต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน ทั้งระบบรวมและระบบย่อย และต้องมีความรู้อย่างกว้างขวางในด้านพฤติกรรม ศาสตร์อันประกอบด้วย สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ การเมือง และจิตวิทยา นั่นก็คือผู้นำหรือผู้บริหาร จำเป็นต้องมีความรู้อย่างกว้างขวางในวิชาสามัญทั่วไป มีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการทำงาน ซึ่งจะทำให้ สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของผู้บริหารที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ทั้งคุณลักษณะด้านความเป็น ผู้นำ คุณลักษณะด้านความรู้ด้านวิชาการ คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพและคุณลักษณะด้าน ความสามารถในการบริหารงาน เป็นคุณลักษณะสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมี หรือศึกษา ค้นคว้า อบรม พัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะดังกล่าว เพื่อจะได้นำไปพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพ ในการบริหารงานและ มีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษา แสวงหาความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ได้ตลอดเวลา มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นที่ยอมรับของสังคม นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีความสามารถในการ ครอบครอง ครอบครองคน และครองงาน พัฒนาตน พัฒนาคณะ พัฒนางาน ให้ทันเหตุการณ์และทันสมัย มี อุดมการณ์ มีความเสียสละ และเป็นประชาธิปไตย

๒.๔ หลักธรรมพรหมวิหาร ๔

๒.๔.๑ ความหมายของหลักพรหมวิหาร ๔

๑. คำแปลและความหมายของคำว่า พรหมวิหาร

“พรหมวิหาร” เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม^{๔๑} แยกศัพท์ได้ ดังนี้ พรหม+วิหาร การประกอบศัพท์มีดังนี้ พรหม ศัพท์ แปลว่าพรหม

วิ อุปสรรค “หฺร ธาตุ ในความหมาย หฺรณ=เป็นอยู่”^{๔๒} วิหาโร มีอรรถวิเคราะห์ว่า วิหฺรติ เตนาคติ วิหาโร (ชโน) แปลว่า ชนยอมอยู่ด้วยธรรมนั้น เหตุนั้น ธรรมนั้น ชื่อว่าเป็นเครื่องอยู่แห่งชน (ณ ปัจจยในกิตติกิจปัจจย ปัจจยแห่งนามกิตติ เป็นกัตตุรูปกรณสาธนะ) พรหม + วิหาโร=พรหมวิหาร เป็นศัพท์สมาส

^{๔๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๕.

^{๔๒}อภิ.วิภังค. (ไทย) ๓๕/๓๔๑/๓๖๙.

“พรมวิหาร” มีอรรถวิเคราะห์ว่า พรมุโน วิหาโร พรมุวิหาร (ธมโม) แปลว่า ธรรม เป็นเครื่องอยู่ของพรม ชื่อว่าพรมวิหาร (ฉฐฐิตูปุริสสมาส) คำว่าพรม (พรมุมา) ในอรรถกถามูล ปริยายสูตร มูลปณณาสก์กล่าวว่า “เจริญแล้วด้วยคุณวิเศษเหล่านั้นจึงชื่อว่าพรม อีกอย่างหนึ่ง ทำว มหาพรมกัถี พรดกาคถกัถี พราหมณกัถี มารดาบิดากัถี สิ่งทีประเสริฐกัถี ท่านก็เรียกว่า พรม”^{๔๓}

ในพระพุทธศาสนา ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรมหรือผู้ประเสริฐ เรียกว่า พรมวิหาร ได้แก่ ผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางประดุจพระพรม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกัน ตลอดจนถึงการปฏิบัติต่อสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้อยู่ในฐานะ ผู้ใหญ่ เช่น ปู่-ย่า ตา-ยาย พ่อ-แม่ ครูอุปฌาย์อาจารย์ และญาติผู้ใหญ่ ที่มีหน้าที่ในการดูแล ให้การอบรมสั่งสอน ชี้นะบุตรหลานและมิตรบริวาร ซึ่งเป็นผู้น้อย ซึ่งจะทำให้ผู้ที่ได้รับอุปการคุณรู้สึกสำนึก ในบุญคุณที่ผู้อื่นมีต่อตน^{๔๔}

พรมวิหาร แปลว่า ธรรมของพรมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรมวิหารเป็นหลักธรรม สำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ หลักธรรมนี้ได้แก่^{๔๕}

๑. เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาความสุข เกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการ บริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น

๒. กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งทีเข้ามาเบียดเบียนให้เกิด ความไม่สบายกายไม่สบายใจ

๓. มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “ดี” ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความ เจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความ เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา เราต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมุทิตา เพราะจะสร้างเมตรี และผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้ง

๔. อุเบกขา การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่าใครทำ ดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืน บุคคล

^{๔๓} พระสูตร และอรรถกถา แปล มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๑ มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาส ครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า, ๘๒-๘๓.

^{๔๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, หน้า ๓๒๑.

^{๔๕} หลวงเทพรัตนานุกิษฏ์ (ทวี รมธัช ป.๙), **ธาตุปทัธิปิภา**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย), หน้า ๔๒๙.

ผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกระทบในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่

พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพรหม คือ^{๔๖}

๑. เมตตา (ความรัก) คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

๒. กรุณา (ความสงสาร) คืออยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยาก เดือดร้อน ของคน และสัตว์ทั้งปวง

๓. มุทิตา (ความเบิกบานพลอยยินดี) เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีความสุขก็มีใจแช่มชื่นเบิกบานเมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จงอกงามยิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย

๔. อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลาง) คือ มองตามความเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอมั่นคงเที่ยงตรงดุจตราขึง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม

พรหมวิหาร ๔ คือ หลักธรรมสำหรับการดำรงตนของผู้บำเพ็ญ ซึ่งโบราณเปรียบผู้นำดุจพรหม คือบุคคลผู้ยิ่งใหญ่และมีอำนาจ ประกอบด้วย^{๔๗}

๑. เมตตา หมายถึง การมีจิตที่เป็นกุศลเปี่ยมด้วยความรัก ไม่ผูกโกรธและพยาบาทต่อเพื่อนร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา

๒. กรุณา หมายถึง มีจิตคิดจะช่วยเหลือและปลดเปลื้องความทุกข์ตลอดเวลาเป็นคนอาสาช่วยแบ่งเบาภาระอย่างสม่ำเสมอ

๓. มุทิตา หมายถึง อธิยาศัยไมตรีจิตที่งดงามและผ่องใส ยินดีในความสุขและความสมหวังของผู้อื่น แม้นมีทุกข์หรือสับเคราะห์กรรมก็ไม่คิดจะซ้ำเติมหรือเยาะเย้ยให้ต้องเจ็บช้ำน้ำใจ

๔. อุเบกขา หมายถึง การประพฤติกปฏิบัติที่เที่ยงตรงและเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยความรักและความชิง คำนึงถึงผลของการกระทำของสัตว์ทั้งหลายที่ทำได้ดีทำชั่วได้ชั่วเป็นที่ตั้ง เรียกว่า “ค่าของคนที่ผลของการกระทำ” ไม่ลุแก่อำนาจไม่เหิมเกริมซ้ำเติมผู้อื่นเพราะตนอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบ

^{๔๖}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๒.

^{๔๗}กิตติทัศน์ ผกาทอง, *ภาวะผู้นำตามแนวพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๑-๑๗๒.

พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ประกอบด้วย^{๔๔}

๑. เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เรามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา หมายถึง ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ หลักธรรมนี้ประกอบด้วย ๑) เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ๒) กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ๓) มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีและ ๔) อุเบกขาการรู้จักวางเฉย พรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวาง เป็นหลักธรรมสำหรับการดำรงตนของผู้บำเพ็ญ ซึ่งโบราณเปรียบผู้นำ ดุจพรหม คือ บุคคลผู้ยิ่งใหญ่และมีอำนาจ เป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ

๒.๔.๒ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหลักพรหมวิหาร ๔

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงตรัสไว้ว่า พระบรมศาสดาทรงแสดงว่าเป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐอันประกอบด้วย เมตตา

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๔.

กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๔ ประการนี้ และทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่าพรหมวิหารธรรม เป็นธรรมเป็นที่อยู่ ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข มีรายละเอียดดังนี้^{๔๔}

๑. เมตตา คือ ภาวะของจิตที่มีเอื้อโยไมตรีจิตคิดเกื้อกูลด้วยประโยชน์ปราศจากอาฆาตพยาบาท ซึ่งเคียด โกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตาที่สงบเข้มขื่น มองด้วยสายตาด้านแสดงถึงใจที่เอิบอาบด้วยความปรารถนาดีให้มีความสุข ปราศจากความมุ้งร้ายที่เป็นภัยเวรทั้งปวง เมตตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นภายในจิต

๒. กรุณา คือ ภาวะจิตที่หวั่นไหวไปเพราะความทุกข์ร้อนของผู้อื่น เหมือนอย่าง ถ้าซื้อได้ก็จะซื้อความทุกข์ของเขา คือ จะช่วยทำความทุกข์ของเขาให้หมดสิ้นไป จึงมีโอกาสที่ ทนเฉยอยู่ไม่ได้ ต้องชวนช่วยช่วยเหลือเพื่อบำบัดความทุกข์ ปราศจากความคิดเบียดเบียนซ้ำเติม เห็นใครตกอยู่ในความทุกข์ไม่มีที่พึ่งก็อดอยู่ไม่ได้ที่ต้องคิดช่วย กรุณานี้ เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต

๓. มุทิตา คือ ภาวะของจิตที่บันเทิงยินดีในเมื่อผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญด้วยสมบัติต่างๆ ปราศจากความริษยาเห็นใครพรั่งพร้อมด้วยสมบัติก็พลอยมีมุทิตาด้วยตัดความยินร้ายไม่ยินดีด้วยเหตุที่ริษยาเสียได้ มุทิตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต

๔. อุเบกขา คือ ภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลาง เห็นเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลายในคราวสอง คือ ในคราวประสบสมบัติและในคราวประสบวิบัติ ก็ไม่ยินดียินร้ายมองเห็นว่าทุกๆ คนมีกรรมที่ทำไว้เป็นของของตน จะมีสุข จะพ้นจากทุกข์ จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้คือ วาง ได้แก่ไม่ยึดถือไว้ วางลงได้ เฉย คือ ไม่จัดแจงวุ่นวายปล่อยให้ไปไปตามกรรมหรือตามกำหนดของกรรม อุเบกขานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งซึ่งเป็นข้อสุดท้ายที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต

แก้ว ขิตตะขบ กล่าวไว้ว่า พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤติให้เป็นไปโดยชอบ ถูกต้องตามธรรมนองคลองธรรม จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบประกอบด้วย ๔ อย่าง คือ

๑. เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข คำว่า “เมตตา” หมายถึง ความสนิทสนม คือ ความรักใคร่ที่เว้นจากราคะ ความกำหนด ได้แก่ ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีมีความสุข ความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

^{๔๔} สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๕-๒๐๔.

๒. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ คำว่า “กรุณา” หมายถึง ความห่วงใยเมื่อเห็นคนอื่นได้รับความทุกข์ร้อน ได้แก่ พรารถนาเพื่อจะปลดเปลื้องความทุกข์ร้อนของเขาหรือ ความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ ความใส่ใจอันที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “มุทิตา” หมายถึง ความชื่นบาน ได้แก่ ความพลอยยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีหรือความยินดีในเมื่อผู้อื่นมีความอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสรรพสัตว์ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม้ดีใจไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ คำว่า “อุเบกขา” หมายถึง ความวางเฉย ได้แก่ วางตนเป็นกลาง ในเมื่อจะแผ่เมตตาไปก็ไม่สมควร เช่น เอาใจช่วยโจร เป็นต้น หรือความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจ มองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดี เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของเขา^{๕๐}

ดนัย ไชโยธธา กล่าวไว้ว่า พรหมวิหาร ๔ หมายถึง ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง หลักธรรมนี้เป็นธรรมสำหรับทุกคน เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ หัวหน้าหน่วยงานและนักบริหาร ซึ่งพรหมวิหารธรรมมี ดังนี้

๑) เมตตา ความรักใคร่เอ็นดู หมายถึง ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นให้มีความสุข ความสำเร็จ และความเจริญรุ่งเรืองตามสมควรแก่สภาพ

๒) กรุณา ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หมายถึง ความปรารถนาจะช่วยผู้อื่นให้พ้นความทุกข์ยาก เห็นอก เห็นใจช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๓) มุทิตา ความมีจิตพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง การแสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ เช่น การเลื่อนฐานะ ตำแหน่ง ยศ เป็นต้น มุทิตาเป็นคุณธรรมที่สามารถกำจัดความอิจฉาริษยาได้ เพราะการอิจฉาริษยาผู้อื่นย่อมมีแต่ความทุกข์จิตใจจะหาความสุขสงบไม่ได้ แต่บุคคลที่มีมุทิตาจะมีความสุขใจ หน้าตาสดชื่น แจ่มใส และเป็นที่รักของคนทั่วไป

๔) อุเบกขา ความวางเฉย ไม้ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ หมายถึง ความไว้วางใจเป็นกลาง^{๕๑}

^{๕๐} แก้ว ขิตตะขบ, **รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๙๓-๙๔.

^{๕๑} ดนัย ไชโยธธา, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอเอส พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

บุญมี แทนแก้ว กล่าวไว้ว่า ความหมายของพรหมวิหารมีดังนี้

๑) เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดีมีไมตรีจิต ต้องการความช่วยเหลือให้ทุกคน ประสบประโยชน์และความสุข

๒) กรุณา ความสงสาร คือ ความอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อย บำบัดความทุกข์ยาก เดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

๓) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข จิตใจแช่มชื่นแจ่มใสเบิกบาน เมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จ งามยิ่งขึ้นไปก็พลอยยินดี ปรีดาปราโมทย์บันเทิงใจด้วย

๔) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามความเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง แน่วแน่ เทียงตรงจุดตรงซัง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุผลที่ตน ประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยวางตนและปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม^{๕๒}

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) กล่าวไว้ว่า พรหมวิหาร คือ ธรรมที่เป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา โดยหลักของการปฏิบัติแล้ว เป็นลักษณะของ สมถกัมมัฏฐาน คือ การทำจิตใจของตนให้สงบเป็นเบื้องต้น^{๕๓}

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) กล่าวไว้ว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมสำหรับผู้ใหญ่ เป็นธรรมสำหรับบิดามารดา เป็นธรรมสำหรับพระพรหม เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาและเป็นกรรมฐาน การเจริญหรือการบำเพ็ญพรหมวิหาร ๔ แม้ในกรณีที่ผู้ปฏิบัติไม่อาจบรรลุถึงขั้น อภินาสมาธิ หรือขั้น ฌานก็สามารถนำความสุข ความสงบมาให้แก่ผู้บำเพ็ญได้มากรวมทั้งทำสังคมส่วนรวมให้สงบสุขด้วย^{๕๔}

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า พรหมวิหาร ๔ ในหนังสือถ้อยแห่งปัญญา ตอนคุณธรรมสำหรับนักบริหาร สามารถสรุปความได้ว่า นักบริหารต้องมีพรหมวิหาร ๔ ธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ๔ ประการ เพราะเมตตาจะทำให้ผู้บริหารรู้จักมองแง่ดีของเพื่อนร่วมงานและจดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา กรุณาจะทำให้ผู้บริหารเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของคนอื่น มุทิตาทำให้นักบริหารส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจน

^{๕๒} บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียน สโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๓.

^{๕๓} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), **พรหมวิหารธรรมเรือนใจของผู้ใฝ่สุข**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๓.

^{๕๔} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหา มงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๑,๑๕๖.

ได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น และอุเบกขาจะทำให้ผู้บริหารมีความยุติธรรมในการให้รางวัลและลงโทษ โดยรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน^{๕๕}

พระธรรมกิตติวงศ์ กล่าวไว้ว่า พรหมวิหารธรรม หมายถึง บุคคลผู้มีคุณธรรมครบถ้วน บริบูรณ์เท่านั้น มี ๔ ประการ คือ

๑) เมตตา ความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ดูได้จากสีหน้าที่บ่งบอก คือ ยิ้มแย้มแจ่มใสและดูจากการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่งๆ ขึ้นไป

๒) กรุณา ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก ยามเห็นผู้อื่นมีความลำบากก็ทนอยู่ไม่ได้ ต้องแสดงออกมาด้วยการเข้าช่วยเหลือเจือจุน ด้วยความเต็มใจเสมอ ในทำนองสุขก็สุขด้วย นันทเทียว

๓) มุทิตา ความชื่นชมยินดีในความสำเร็จสมหวังของผู้อื่น ไม่แสดงความอิจฉาริษยาด้วยการทนดูหมิ่นเห็นคนที่เขาดีกว่าตัวไม่ได้ ดูได้จากการไปแสดงไมตรีจิตต่อบุคคลอื่นหรือชื่นชมต่อความสำเร็จของผู้อื่นโดยไม่ต้องบังคับใจ

๔) อุเบกขา ความวางเฉยในเมื่อไม่อาจจะช่วยเหลือเขาได้ไม่ทับถมซ้ำเติมและเมื่อผู้อื่นผิดพลาดหรือได้รับความวิบัติ ไม่แสดงอาการสมน้ำหน้าเมื่อเขาพลาดเป็นต้น^{๕๖}

พระธรรมปิฎก กล่าวไว้ว่า พรหมวิหาร ๔ “เป็นหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เพื่อ เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติจึงได้ชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ พรหมวิหารนี้ บางที แปลว่า ธรรมเครื่องอยู่อย่างพรหมธรรมประจำใจที่ทำเป็นพรหมหรือเสมอด้วยพรหม หรือธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้มีคุณอันยิ่งใหญ่ บางทีเรียกว่า อัปปมัญญา ๔ เพราะแผ่เสมอโดยทั่วไปในมนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณไม่ขอบเขต เนื่องจากพรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษย์ สัตว์ ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ด้วยอุเบกขาแม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยเพื่อมิให้เสียธรรม พรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา”^{๕๗}

^{๕๕} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และเสฐียรพงษ์ วรรณปก, **มณีแห่งปัญญา**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา และสถาบันบรรลือธรรม, ม.ป.ป.), หน้า ๔๓-๔๕.

^{๕๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พระในบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : คณาจารย์ธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๘-๙.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ประกอบด้วย

๑. เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแจ่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยแลปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ๔ ย่อมช่วยเหลือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา กรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์ แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยที่จะมิให้เสียธรรม

พระราชธรรมนิเทศ (พระยอม กลฺยาโณ) กล่าวว่า หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นหมวดธรรมที่ใช้ในการบริหาร เรียกว่า หลักธรรมสำหรับการดำรงตน ซึ่งโบราณเปรียบผู้นำดุจพรหมคือบุคคลผู้ยิ่งใหญ่และมีอำนาจ ประกอบด้วย

๑) เมตตา (Loving-Kindness) หมายถึง การมีจิตใจที่เป็นกุศล และเปี่ยมด้วยความรักไม่ผูกโกรธ และพยายามต่อเพื่อนร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา

๒) กรุณา (Compassion) หมายถึง มีจิตคิดจะช่วยเหลือและปลดเปลื้องความทุกข์ตลอดเวลาเป็นคนอาสาช่วยแบ่งเบาภาระอย่างสม่ำเสมอ

๓) มุทิตา (Sympathetic Joy) หมายถึง อธิยาศัยไมตรีจิตที่งดงามและผ่องใสยินดีในความสุขและสมหวังของผู้อื่น แม้นมีทุกข์หรือสงเคราะห์กรรมก็ไม่คิดจะซ้ำเติมหรือเยาะเย้ยให้ต้องเจ็บช้ำน้ำใจ

๔) อุเบกขา (Neutrality) หมายถึง การประพฤติและปฏิบัติที่เที่ยงตรง และเป็นกลางไม่เอนเอียงด้วยความรักและความชัง คำนึงถึงผลของการกระทำของสัตว์ทั้งหลายที่ทำได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

เป็นที่ตั้ง เรียกว่า “ค่าของคนอยู่ที่ผลของการกระทำ” ไม่ลุแก่อำนาจ ไม่เหิมเกริมซ้ำเติมผู้อื่นเพราะตนอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบ^{๕๘}

พิสิฐ เจริญสุข กล่าวไว้ว่า พรหมวิหารธรรม คือธรรมเป็นหลักประจำใจ กำกับพฤติกรรมของคนในองค์การ ในสังคมให้เป็นไปโดยชอบธรรม ถูกต้องทำนองคลองธรรม ก่อให้เกิดอานิสงส์นานับประการโดยเฉพาะเมตตาธรรม ซึ่งได้รวบรวมไว้ ๑๑ ประการดังนี้ ๑) ยามตื่นก็เป็นสุข ๒) ยามหลับก็เป็นสุข ๓) ยามฝันก็ฝันดี ไม่มีฝันร้าย ๔) เป็นที่รักของคนทั้งปวง ๕) เป็นที่รักของสัตว์โลกทั้งมวล ๖) เทพยินดีคุ้มครองรักษา ๗) ภัยพิบัติ ศาตราวุธ ยาพิษ ไม่แผ้วพานกรำกราย ๘) มีจิตที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ๙) มีผิวพรรณผ่องใส ใบหน้าอímเอิบ ๑๐) เมื่อเวลาสิ้นใจก็มีสติ ๑๑) เมื่อยังไม่ก้าวสู่โลกกุตระธรรมก็สุขุขคติในพรหมโลก^{๕๙}

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฒโน) กล่าวไว้ว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข โดยให้ผู้ปฏิบัตินำไปใช้ดังนี้ ขั้นแรกให้ปฏิบัติด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือ เมตตาซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูล ต่อจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเรามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้คือ กรุณาซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์จากนั้นครั้นได้เห็นเรามีสุขไม่มีทุกข์ ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตาซึ่งมีอาการพลอยยินดี และเมื่อไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไป ก็อุเบกขา คือ ดูอยู่เฉยๆ^{๖๐}

ไสว มาลาทอง กล่าวไว้ว่า พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่ธรรมประจำใจอันประเสริฐมี ๔ อย่าง คือ

๑) เมตตา แปลว่า ความรัก ความปรารถนาดี มีเมตริจิต คิดช่วยเหลือให้ทุกคนในโลกนี้ประสบประโยชน์และความสุขโดยทั่วกัน จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของเมตตานี้คือการฝึกอบรมจิตใจของเราเองเป็นสำคัญ คือ ฝึกจิตให้มีความเยือกเย็น มีเมตตาอารีต่อสรรพสัตว์ทั่วหน้าไม่ว่าประเภทใด สัตว์ทุกประเภท มีความรักในชีวิตของตนเสมอเหมือนกันหมด สัตว์ทุกประเภทมีความรักความสุขเกลียด ทุกข์ เท่าเทียมกันไม่มียกเว้น การฝึกเพื่อให้เกิดเมตตา หรือวิธีปลูกฝังเมตตา มี ๒ วิธี คือ

๑.๑ การปฏิบัติตนตามปกติเป็นการแผ่เมตตาอยู่เป็นนิจ เพราะเมตตานี้ หมายถึง การกระจายความหวังดีของตนให้กว้างขวางออกไปเรื่อยๆ เรียกว่า “อโณธามรณา” หวังให้สรรพสัตว์มีความสุขโดยไม่จำกัด และไม่หวังผลตอบแทนใดๆทั้งสิ้น และต้องปฏิบัติตามประจำเป็นนิจจน

^{๕๘} พระราชาธรรมนิเทศ (พะยอม กลยาโณ), **บทสัมภาษณ์พระราชธรรมนิเทศ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.kanlayano.org.>, [๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒].

^{๕๙} พิสิฐ เจริญสุข, **ปกิณกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๐.

^{๖๐} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฒโน), **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๕-๒๐๓.

กลายเป็นอุปนิสัยหรือมีจิตสำนึก ถ้าวันไหนไม่ได้ทำก็คล้ายๆ กับขาดอะไรไปสักอย่าง ดังนั้นการแผ่เมตตาต้องฝึกทุกวันก่อนทำสมาธิก่อนนอน กล่าวคือ การตั้งใจไว้เสมอว่าขอให้มนุษย์และสัตว์ทั้งปวงขอให้เขาสุขโดยทั่วกัน

๑.๒ การปฏิบัติอย่างเป็นพิธีการ คือ แผ่เมตตาตามแบบที่ครูบาอาจารย์ท่านได้สอนไว้ เช่น ท่านวางระเบียบไว้ให้แผ่หลังจากไหว้พระสวดมนต์เราก็แผ่เมตตา สอนให้เราแผ่ก่อนนอนเราก็แผ่ก่อนนอน ท่านแต่งบทสวดหรือบทแผ่เมตตาไว้อย่างไร เราก็ว่าไปตาม อย่างนี้ เรียกว่าทำเป็นพิธีการ นอกจากนั้น ท่านยังแนะนำวิธีแผ่เมตตาโดยแผ่ไปแบบเจาะจงแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง เรียกว่า โอธิสพรณา อานิสงส์ของการแผ่เมตตา คือ กระแสจิตที่ระคนด้วยเมตตานั้นย่อมปรุงใจของผู้แผ่เมตตานั้นเองทำให้สงบเยือกเย็นและในโอกาสเดียวกันก็เข้าไปคลี่คลายมุ้งร้ายในจิตใจผู้คิดมุ้งร้ายต่อเราให้คลายความเหี้ยมโหดลดลงด้วย

๒) กรุณา แปลว่า ความสงสาร คือ คิดจะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์เดือดร้อนได้แก่ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง การปฏิบัติเกี่ยวกับกรุณานั้น เริ่มแรกด้วยการปลุกฝังความสงสาร ผู้ได้รับความลำบากเกิดขึ้นในใจเมื่อมีคุณธรรม คือ กรุณาในใจแล้วการแสดงออกย่อมจะเกิดขึ้นตามแต่เหตุการณ์นั้น เช่น การช่วยเหลือคนเจ็บช่วยเหลือคนกำพร้าอนาถา ช่วยเหลือคนขาดแคลนกรุณา เป็นเรื่องของความสงสาร เมื่อเห็นคนหรือสัตว์ประสบความทุกข์เดือดร้อน มีความรู้สึกห่วงไหวไปกับความทุกข์เดือดร้อนของคนอื่น จนไม่อาจที่จะนิ่งอยู่เฉยได้ ความกรุณาจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่จะทำให้คนเป็นนักเสียสละพร้อมที่จะทำทุกอย่างเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้รับความสุข คุณธรรมข้อนี้สื่อแสดงว่าผู้ประพฤติดีจะต้องมีฐานคุณธรรมเรื่องเมตตาสูงมาก จนมองเห็นสภาพชีวิตของผู้อื่นเป็นเช่นกับตน ดังนั้น ความทุกข์ของผู้อื่นตนจึงทนอยู่ไม่ได้ จะต้องหาทางช่วยเหลือในทันทีทันใดเท่าที่สามารถจะช่วยเหลือได้ เป็นต้นว่า เมื่อเกิดอุทกภัย วาตภัย หรืออัคคีภัย ผู้มีจิตใจกรุณา ก็จะอยู่เฉยไม่ได้จะต้องช่วยเหลือเป็นต้นว่า ส่งเสื้อผ้าอาหารและอื่นๆ ไปบรรเทาความทุกข์ความเดือดร้อนผู้ที่ได้รับเคราะห์กรรม

๓) มุทิตา ได้แก่ ความชื่นบาน กล่าวคือ ความพลอยยินดีด้วยในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี ข้อมุทิตานี้เป็นหลักธรรมของผู้มีลักษณะใจกว้างขวาง ยินดีต่อความดีของผู้อื่น นับได้ว่าเป็นการกระทำบุญหรือความดีอย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่น นักกีฬาแข่งขันกีฬา เมื่อฝ่ายตรงข้ามชนะก็แสดงออกซึ่งความยินดีที่ชนะไม่มีอิจฉาริษยาหรือกลั่นแกล้ง คุณธรรมข้อนี้ยังหมายถึงการให้การสนับสนุน แก่ผู้สร้างประดิษฐ์สิ่งต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่สังคมด้วย

๔) อุเบกขา ได้แก่ การวางใจเป็นกลาง โดยพิจารณาข้อเท็จจริงกล่าวคือ ในการตัดสินเรื่องใดๆ จะต้องพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุผลอย่างถูกต้อง ด้วยความเที่ยงธรรมสามารถใช้สติปัญญาพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องประกอบด้วยเหตุผล แล้วปฏิบัติลงไปด้วยความเยือกเย็น สุขุมรอบคอบ สามารถดำรงมั่นรักษาความถูกต้องหรือความยุติธรรมไว้ได้ พรหมวิหารธรรมทั้ง ๔

ประการนี้ เป็นธรรมอยู่อย่างประเสริฐ ซึ่งจัดเป็นหลักธรรมประจำใจและกำกับความประพฤติ เป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมไทย ซึ่งในปัจจุบันนี้อำนาจวัตถุนิยมบีบรัดให้ต้องเป็นคนใจแคบเห็นแก่ตัว การฝึกฝนให้สามารถรักและเมตตาแม้แต่ศัตรูเราก็ยอมได้ จะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่แท้จริง ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ว่า “พึงเมตตาให้แก่แก่ใจผู้กำลังตัดหรือเลื่อยอวัยวะ เช่น แขนหรือขาของตน ใครมีความโกรธต่อใจผู้กำลังกระทำการดังกล่าวนั้น ก็ไม่ชื่อว่าเป็นสาวกของเรา”

ดังนั้น การฝึกฝนในเรื่องปฏิบัติพรหมวิหารธรรมในเบื้องต้นควรปฏิบัติ ดังนี้ ๑) มองผู้อื่นในแง่ดี ตั้งความปรารถนาดีต่อคนทั่วไป ๒) แผ่เมตตา ๓) ขวนขวายให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ๔) สนับสนุนและเข้าร่วมในงานสาธารณประโยชน์ ๕) ไม่เย้ยหยัน รังแก และริษยาผู้อื่น ๖) แสดงความยินดีในเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ ๗) วางใจเป็นกลางมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และในลำดับต่อไปควรเลือกปฏิบัติตามวาระ คือ ด้านเมตตา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาปกติหรือเหตุการณ์ทั่วไป ด้านกรุณา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นได้รับความทุกข์และเดือดร้อน ด้านมุทิตา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นได้ดี หรือประสบความสำเร็จ ด้านอุเบกขา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นเขาถึงความวิบัติและหมดหนทางที่จะช่วยเหลือใดๆ ได้แล้ว

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ หลักธรรมนี้ประกอบด้วย ๑) เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ๒) กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ๓) มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีและ ๔) อุเบกขา การรู้จักวางเฉย พรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวาง เป็นหลักธรรมสำหรับการดำรงตนของผู้นำ ซึ่งโบราณเปรียบผู้นำ ดุจพรหม คือ บุคคลผู้ยิ่งใหญ่และมีอำนาจ เป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ

๒.๔.๓ ประโยชน์ของพรหมวิหาร

๑. คุณค่าและประโยชน์ของพรหมวิหาร

คุณธรรมข้อพรหมวิหารนี้เป็นธรรมเครื่องประพฤติอันประเสริฐ เป็นคุณธรรมของท่านผู้ใหญ่ ผู้ปกครอง มีความสำคัญอย่างยิ่งที่คนในสังคมต่างๆ ควรนำไปปฏิบัติเพื่อความสงบสุข ความรักใคร่กลมเกลียวสามัคคีต่อกัน รวมถึงก่อให้เกิดความยุติธรรมต่อผู้คนในสังคมโดยไม่มี การลำเอียง เพราะรักใคร่เป็นต้น พระธรรมปิฎก กล่าวไว้ว่า “การที่กล่าวว่า เมตตา รวมทั้งพรหมวิหารอื่นๆ ด้วย เป็นธรรมของผู้ใหญ่เท่านั้น อันที่จริงความดีเป็นธรรมของท่านผู้เป็นใหญ่ ท่านผู้เป็นใหญ่ในที่นี้

หมายถึงผู้ประเสริฐ คือผู้มีจิตใจกว้างขวางยิ่งใหญ่ หรือยิ่งใหญ่ด้วยคุณธรรมความดีงาม มิใช่หมายถึงผู้ใหญ่ในความหมายอย่างที่เข้าใจกันสามัญ”^{๖๑}

ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ กล่าวว่า “ธรรมเรื่องพรหมวิหาร ๔ มีเมตตาเป็นต้นนี้มีความสำคัญมากสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน เพราะเป็นข้อปฏิบัติที่พึงกระทำต่อผู้อื่น”^{๖๒}

พรหมวิหารพระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นชุดเพราะมีหน้าที่เอื้อต่อกันและกัน ในชั้นอภิธรรมระวี ภาวโลกกล่าวว่า “เมตตาและอุเบกขาจัดเป็นโสภณสาธารณเจตสิก คือเจตสิกที่เกิดขึ้นกับจิตฝ่ายดีงาม ทุกดวง ส่วนกรุณากับมูทิตา เรียกรวมกันว่า อัปมัณฺญาเจตสิกจัดเป็นปภินณกเจตสิก โสภณเจตสิก เจตสิกที่เกิดขึ้นกับจิตฝ่ายดีงาม แต่ไม่เสมอไปทุกดวง”^{๖๓} หลักธรรมอันเป็นจริยศาสตร์ทางสังคมของพุทธศาสนาในข้อนี้มีผลดีอย่างมาก ต่อผู้คนในสังคม ทั้งนี้เพราะพระพุทธเจ้าได้ทรงสอนวางหลักอันสมควร ที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันในสังคม โดยพระองค์ทรงสอนให้บุคคลแต่ละคน ที่มีการดำเนินชีวิตเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในสังคมทุกระดับชั้น ให้มีความปรารถนาดีต่อกัน เพื่อจะช่วยให้ผู้อื่นได้รับความสุข, ให้ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ผู้ด้อยกว่าตนในด้านต่างๆ มีสถานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ยากเหล่านั้น, ให้แสดงความพลอยยินดีต่อกันและกันเมื่อผู้ใดผู้หนึ่งประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นการเชื่อมสัมพันธ์มิตรอันดีงามต่อกันอันจะส่งผลให้เกิดความรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวกันยิ่งขึ้น และให้เคารพต่อหลักการ กฎระเบียบกฎหมายบ้านเมือง กฎศีลธรรม จารีตประเพณีอันดีงาม ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยเหตุผลก็คือเพื่อความสุขสงบ ความเรียบร้อย และความยุติธรรมเสมอภาคเท่าเทียมกันของคนในสังคม ผู้บำเพ็ญพรหมวิหารนี้ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ให้ความปรารถนาดี ความหวังดีโดยส่วนตัว หากได้หวังสิ่งตอบแทนจากผู้อื่นไม่ ผลที่ผู้ให้ได้รับเพียงแต่คุณค่าทางจิตใจเท่านั้นกล่าวคือย่อมเกิดความรู้สึกอิ่มเอิบใจเป็นสุข มีแต่ความหวังดีต่อผู้คนในสังคม ปรารถนาช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ หลักพรหมวิหารนี้เป็นมูลเหตุให้มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาช่วยเหลือซึ่งกันและกันในรูปต่างๆ การก่อตั้งกองทุนเพื่อการบำเพ็ญประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ มีการตั้งมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือสังคมในด้านการศึกษา การสาธารณสุข และการกุศลอื่นอีกมากมาย ล้วนแต่มาจากผลของจิตใจที่มีการบำเพ็ญพรหมวิหารของมนุษยชาติทั้งสิ้นพระพิมลธรรม กล่าวว่า “ผลการบำเพ็ญพรหมวิหารของมนุษยชาตินี้พึงเห็นได้ในองค์การกุศลสาธารณะต่างๆ อันชนที่เจริญแล้วก่อตั้งขึ้น”^{๖๔} ตัวอย่างเช่น มูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยในด้านศาสนา การศึกษา และการสาธารณสุข ซึ่ง เดล คาร์เนกี กล่าวถึงผู้ก่อตั้งมูลนิธินี้ว่า “นายยอห์น ดี.ร็อกกีเฟลเลอร์ เขาประสบความสำเร็จ

^{๖๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม เล่มที่ ๕ บทที่ ๑๙-๒๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕๔.

^{๖๒} ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์, **ความรู้เบื้องต้นในพระพุทธศาสนา ตอนที่ ๓**, หน้า ๕๓.

^{๖๓} ระวี ภาวิไล, **อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๓๘), หน้า ๓๒-๓๓.

^{๖๔} พระพิมลธรรม (อาสภเถระ), **วิสุทธิมรรค-ความไทย พรหมวิหารนิเทศ ปริจเฉทที่ ๙**, หน้า ๑๐.

สันติสุขแห่งจิตใจ และได้รับความสุขเป็นอย่างดี”^{๖๕} พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนพรหมวิหารไว้เพื่อประโยชน์สุขส่วนรวมของมนุษยชาติเพราะเป็นคุณธรรมประจำใจอันดีงามสำหรับกำกับความประพฤติของมนุษย์ เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข พ.ต.อ.ชะลอ อุทกภาชน์ กล่าวว่า “พรหมวิหารนี้ จึงเป็นหลักจริยศาสตร์สังคมของพุทธศาสนาที่จะต้องนำไปถือปฏิบัติ”^{๖๖} เมื่อบุคคลได้บำเพ็ญแล้วนอกจากจะก่อให้เกิดความสุข ความผ่อนคลายแห่งจิตใจและส่งผลมาถึงกายแล้ว ยังเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดมโนธรรมอันดีงาม เป็นจริยธรรมเพื่อการปกครองได้เป็นอย่างดีดัง นั้นจึงเป็นหลักธรรมที่ควรนำไปใช้ปฏิบัติในการปกครอง และใช้เป็นจริยธรรมสำหรับเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างสังคมได้เป็นอย่างดี พ.ต.อ. ชะลอ อุทกภาชน์ กล่าวว่า “บุคคลผู้ซึ่งเป็นผู้บำเพ็ญหรือผู้บังคับบัญชา ยิ่งมีความจำเป็นที่จะต้องใช้หลักจริยศาสตร์สังคมของพุทธศาสนาเรื่องพรหมวิหาร เป็นเครื่องผูกจิตใจผู้บังคับบัญชาของตนไว้ให้มั่นคง”^{๖๗} พรหมวิหารย่อมส่งผลดีในทางการปกครองบังคับบัญชาแก่บุคคลผู้บังคับบัญชาเพราะบุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสมจากผู้บังคับบัญชา ก็ย่อมจะรู้สึกว่าคุณได้รับการยอมรับในด้านต่างๆ จากผู้บังคับบัญชาของตนเป็นอย่างดี ผลที่เกิดขึ้นก็คือพวกเขาจะยอมจงรักภักดี มีกำลังกายใจช่วยสร้างพลังสามัคคีให้มั่นคงแน่นแฟ้นในกลุ่มชนเหล่านั้น ในทางตรงกันข้ามพวกเขาจะไม่พยายามแสดงกิริยาต่อต้านขัดขืนต่อผู้บังคับบัญชาของตนไม่ว่าในกรณีใดๆ ดังนั้นเมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมจะส่งผลให้การปฏิบัติงานในหน้าที่ของบุคคลเหล่านี้ดำเนินไปอย่างเรียบร้อยมีระเบียบและมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความสำเร็จในทุกๆ ด้าน พระพิมลธรรม กล่าวว่า “บุคคลผู้นำพรหมวิหารไปประยุกต์ใช้ในหน้าที่การงานของตน จึงนับว่าเป็นผู้รอบรู้เหตุการณ์และปฏิบัติงานได้อย่างทั่วถึง ควรจะเป็นผู้ใหญ่ปกครองคนจำนวนมาก”^{๖๘}

เมื่อสรุปวิเคราะห์ถึงผลของการเจริญพรหมวิหารแล้วได้พบความจริงว่า ผลอันเกิดจากการบำเพ็ญพรหมวิหารนี้มีมากมายมหาศาล เพราะว่าแม้เพียงทำการเจริญแค่เล็กน้อยก็มีผลมาก ถ้าหากทำการเจริญให้ยิ่งขึ้นไปแล้วก็ย่อมมีผลมากเป็นเงาตามตัว ความจริงแล้วการเจริญธรรมหมวดนี้ให้ผลดีและอำนวยประโยชน์แก่ผู้บำเพ็ญมากมาย กล่าวคือจิตของผู้เจริญพรหมวิหารนั้นจะมีลักษณะชื่นบาน ผ่องเอิบอิ่มใจ เต็มไปด้วยความสุขมีลักษณะต่างๆ เช่นแสดงออกทางสีหน้า ท่าทางและอากัปกริยาต่างๆ และในที่สุดจิตก็เข้าสู่ภาวะที่เรียกว่า จิตประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และ

^{๖๕} เดล คาร์เนกี, *วิธีชนะทุกข์ และสร้างสุข (How to stop Worrying and start Living)* อาษาของจิตต์เมตต์ แพล, พิมพ์เป็นภาษาไทยครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ขอบจิตต์เมตต์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๗๐-๕๗๒.

^{๖๖} พ.ต.อ. ชะลอ อุทกภาชน์ ฐ. น.บท., *พุทธศาสนากับสังคมศาสตร์ BUDDHISM AND SOCIAL SCIENCE*, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๒๙), หน้า ๕๘๖.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙๒.

^{๖๘} พระพิมลธรรม (อาสภเถระ), *วิสุทธิมรรค-ความไทย พรหมวิหารนิเทศ ปริเฉทที่ ๙*, หน้า ๕.

อุเบกขา ซึ่งเป็นธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ พระธรรมปิฎกกล่าวถึงพรหมวิหารว่า “เป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ”^{๖๙}

พรหมวิหารเป็นคุณธรรมระดับพื้นฐานอันสำคัญ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้ ยังเป็นคุณธรรมสำหรับการพัฒนาจิต ให้มีคุณธรรมในระดับสูงยิ่งขึ้นไป ดังนั้นพรหมวิหารจึงเป็นหลักคำสอนในทางพุทธศาสนาที่มีคุณค่า และมีคุณประโยชน์แก่มวลมนุษย์ซึ่งมีสาระสำคัญและรายละเอียดต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑.๑ คุณค่าและประโยชน์ของเมตตา

เมตตา ความปรารถนาดี ความหวังดีต้องการให้ผู้อื่นได้รับความสุข ประสบความสำเร็จ ในด้านต่างๆ เป็นความหวังประโยชน์สุข หวังความสำเร็จแก่บุคคลอื่น ใครจะให้เราประสบแต่ความสุขความเจริญรุ่งเรือง โดยไม่คำนึงถึงว่า การได้ดีมีสุขของบุคคลนั้นตนเองจะมีส่วนได้รับกับเขาหรือไม่ พ.ต.อ. ชะลอ อุทกภาชน์กล่าวว่า “เมตตานี้ถือได้ว่าเป็นความรู้สึกรักอันเกิดจากเจตนาอันบริสุทธิ์ด้วยความปรารถนาดี โดยมีได้หวังผลตอบแทนอันใด”^{๗๐} ตลอดทั้งเยื่อใยในความรู้สึกนึกคิดของบุคคลนั้น ความรักอันเกิดจากเมตตานี้ย่อมก่อให้เกิดการเสียสละบริจาคนให้แก่คนที่ตนรัก จึงไม่เป็นที่เหตุแห่งความทุกข์ความเสียใจเพราะความผิดหวังในภายหลัง มีแต่ความสุขกายสบายใจ ที่มีส่วนได้ทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นอย่างเดียว เพราะฉะนั้นเมตตานี้พุทธศาสนิกชนควรมีไว้ประจำใจ ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ กล่าวว่า “เมตตานี้ เป็นธรรมที่เมื่อยังไม่เกิดก็ควรทำให้เกิด ที่เกิดขึ้นแล้วก็ควรทำให้เจริญยิ่งขึ้นไป”^{๗๑} ถ้าความรักของเขาไม่ได้เกิดมาจากเมตตา แต่เกิดมาจากตัณหา เขาย่อมหวังผลตอบแทนที่พึงได้รับ เช่นต้องการให้เขารักตอบ ต้องการให้เขาทำดีต่อตน โดยที่สุดแม้เพียงให้เขาได้เห็นความดีของตน เพราะฉะนั้นเมื่อรักโดยหวังการตอบแทนจึงมีโอกาเป็นเหตุแห่งทุกข์ ความเสียใจ เพราะความผิดหวังในภายหลังได้ มนุษย์ทุกคนในโลกนี้ควรเจริญเมตตาและควรจะได้รับ ความเมตตา เพราะทุกชีวิตต่างก็มีความทุกข์ยากเดือดร้อนด้วยกันทั้งนั้น มนุษย์จึงควรพากันเจริญเมตตาให้กว้างขวางจะเป็นการก่อให้เกิดประโยชน์เพื่อให้ตนเองนั้นแลเป็นสุขก่อนใครทั้งหมด ความจริงแล้วมนุษย์เมื่อเกิดมาแล้ว ทุกชีวิตมีทุกข์ติดตามมาพร้อม พึงนึกถึงความจริงนี้ ก็จะเป็นการทำจิตให้อ่อน ให้ควรแก่เมตตาจะเกิดได้ง่าย และมีเมตตาความหวังดีต่อทุกชีวิต ทุกเวลา ความร้อน ของมนุษย์รวมถึงสัตว์ร่วมโลกจะคลายได้ด้วยอำนาจของความเย็นแห่งเมตตา สมเด็จพระญาณสังวร ตรีสุว

^{๖๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๘.

^{๗๐} พ.ต.อ. ชะลอ อุทกภาชน์ ธบ.นบท., พุทธศาสนากับสังคมศาสตร์ BUDDHISM AND SOCIAL SCIENCE, หน้า ๕๘๙.

^{๗๑} ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์, กรรณฐานประจำวัน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒.

“โลกเย็นพระเมตตา ยิ่ง โลกร้อนเพราะเมตตาหย่อน”^{๗๒} หลักจริยธรรมเรื่องเมตตานี้เป็นสื่อสัมพันธ์ในทางประชาสัมพันธ์ต่างๆ เป็นอย่างดี เมื่อบุคคลผู้ใดเจริญเมตตาซึ่งถือว่าเป็นผู้ให้ความปรารถนาดีคือทางใจก็หวังดีทางกายวาจาก็แสดงออกโดยอาการหวังดี ประชาชนโดยทั่วไปย่อมจะรับรู้รับทราบได้จากการแสดงออกของเขาเอง มีการกระทำประโยชน์ต่างๆ ด้วยลักษณะท่าทางที่เป็นมิตรมีวาจาไพเราะประสานประโยชน์ ประชาชนย่อมจะเคารพยกย่องบุคคลนั้น พ.ต.อ. ชะลอ อุทกภาชน์กล่าวว่า “ผู้มีเมตตา เป็นผู้ที่มีภูมิธรรมและมโนธรรมสูงส่ง มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นและสังคม จึงเป็นที่รักเป็นที่เคารพสรรเสริญ หากบุคคลนี้ไปปรากฏตัวในสังคมต่างๆ ประชาชนในสังคมนั้นย่อมจะสนใจเอาใจใส่บุคคลผู้นั้นเป็นพิเศษ เช่นอยากจะทำคบค้าสมาคมด้วย เป็นต้น”^{๗๓} พระญาณสังวร ตรีสุวว่า “ทุกคนสนิทใจ ยินดี อบอุ่น ที่ได้เข้าใกล้สนทนาวินิจฉัยกับผู้มีเมตตา”^{๗๔} ผู้เจริญเมตตาธรรมนี้ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ให้ความปรารถนาดี ความหวังดีโดยส่วนตัว หาได้หวังสิ่งตอบแทนจากผู้อื่นไม่ ผลที่ผู้ให้ได้รับเพียงแต่คุณค่าทางจิตใจเท่านั้นกล่าวคือย่อมเกิดความรู้สึกอิ่มเอิบใจเป็นสุข มีแต่ความหวังดีต่อผู้คนในสังคม เมตตาเป็นมูลเหตุให้มนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษา ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในรูปต่างๆ ในการก่อตั้งกองทุนเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ มีมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือสังคมในด้านการศึกษา การสาธารณสุข และการกุศลในด้านอื่นอีกมากมาย ล้วนแต่มาจากผลของจิตใจที่มีการบำเพ็ญเมตตาของมนุษยชาติทั้งสิ้น พระพิมลธรรม กล่าวตัวอย่างไว้ว่า “ดร. แปรง บุค-แมน ชาวอเมริกาเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งองค์การเผยแผ่ศีลธรรมขึ้น เรียกย่อว่า เอ็ม. อาร์. เอ. ทำหน้าที่เผยแผ่ศีลธรรมเพื่อความสันติสุขของมนุษยชนทั่วโลก เขาได้ทำการเผยแผ่ศีลธรรมไปทั่วโลก”^{๗๕} เมื่อวิเคราะห์ถึงผลของการเจริญเมตตาแล้วได้พบว่ามิประโยชน์มากมาย สมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ผลอันเกิดจากการบำเพ็ญเมตตานี้มีมากมายมหาศาลมีการหลับเป็นสุขเป็นต้น”^{๗๖} เพราะแม้เพียงทำการเจริญเล็กน้อยก็มีผลมาก ถ้าทำการเจริญให้ยิ่งขึ้นไปก็ย่อมมีประโยชน์แก่ผู้เจริญมากมาย จิตของเขาจะมีลักษณะขึ้นบานผ่องใส อิ่มเอิบ เต็มไปด้วยความสุขมีลักษณะต่างๆ ยิ่งขึ้น และในที่สุดก็เข้าสู่ภาวะที่เรียกว่า “จิตประกอบด้วยเมตตา”

^{๗๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, รสแห่งเมตตา ชุ่มเย็นยิ่งนัก, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒.

^{๗๓} พ.ต.อ. ชะลอ อุทกภาชน์ จป. นบท., พุทธศาสนากับสังคมศาสตร์ BUDDHISM AND SOCIAL SCIENCE, หน้า ๔๘๘.

^{๗๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, รสแห่งเมตตา ชุ่มเย็นยิ่งนัก, หน้า ๒๓.

^{๗๕} พระพิมลธรรม (อาสภเถระ), วิสุทธิมรรค-ความสุข พหุวิชารนิเทศ ปริจเฉทที่ ๙, หน้า ๖.

^{๗๖} วิสุทธิ. ๒/๑๐๖.

๑.๒ คุณค่าและประโยชน์ของกรุณา

กรุณา ความสงสารคิดช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง เป็นเจตนาอันบริสุทธิ์ ประกอบด้วยความปรารถนาดี ที่อยากจะช่วยเหลือผู้ที่ประสบความเดือดร้อนความลำบากยากเข็ญ ต่างๆ ให้พ้นจากความเดือดร้อนเป็นต้น โดยมีได้หวังผลตอบแทนใดๆ ผลที่ได้รับจากกรุณาคือคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งผู้ที่มีจิตกรุณาเกิดความรู้สึกใจอึมเอบว่าตนมีส่วนช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก และบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือสังคมให้ประสบแต่ความสุขขณะนั้น หลักจริยธรรมในทางพุทธศาสนาเรื่องกรณานี้ย่อมเป็นการก่อประโยชน์ให้แก่ผู้ที่มีจิตใจประกอบด้วยอำนาจฝ่ายดี และเป็นผลในทางบวกแก่สังคม เช่นเดียวกับหลักจริยศาสตร์สังคมเรื่องเมตตา พระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนบุคคลในสังคมให้มีกรุณาต่อกันและกันทุกระดับชั้น พ.ต.อ.ชะลอ อุทกภาชนีกกล่าวว่า “พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้บุคคลแสดงความปรารถนาดีต่อกันคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในเมื่อปัจเจกบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดในสังคมต่างๆ ประสบความพลีภัยพลาในชีวิตของตน”^{๗๗}

ไสว มาลาทอง กล่าวอธิบายคุณของกรุณาไว้ว่า “กรุณาเป็นเรื่องของความสงสาร เมื่อเห็นคนหรือสัตว์ประสบความทุกข์เดือดร้อน มีความรู้สึกหวั่นไหวไปกับความทุกข์หรือความเดือดร้อนของคนอื่นจนไม่อาจที่จะนิ่งเฉยอยู่ได้ เมื่อเกิดอุทกภัย าวตวัต หรืออัคคีภัย จะต้องช่วยเหลือเป็นต้นว่าส่งผ้า อาหารและอื่นๆ ไปบรรเทาความเดือดร้อนของผู้ที่ได้รับเคราะห์กรรม”^{๗๘}

ด้วยอำนาจคำสอนเรื่องกรณานี้ บุคคลทั้งหลายในสังคมจึงแสดงความปรารถนาดีและช่วยเหลือสงเคราะห์แก่บุคคลผู้เคราะห์ร้ายต่างๆ ให้มีสภาพกลับคืนเข้าสู่สภาวะปกติในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตโดยเร็วที่สุดเท่าที่ตนจะสามารถช่วยเหลือได้ พระธรรมปิฎกกล่าวอธิบายไว้ว่า “คนอื่นเขาตกต่ำเดือดร้อน พอเขาทรุดต่ำตกลงไปจากสถานะเดิม แล้วก็อยากจะช่วยเหลือปลดเปลื้องความทุกข์ คือแก้ไขปัญหาของเขา ทำให้เขาขึ้นมาสู่สภาวะปกติ หายทุกข์ หายร้อน”^{๗๙}

ความจริงการปรารถนาดีต่อผู้อื่นเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ยากทั้งปวงนั้น ย่อมเป็นหน้าที่ของมนุษย์ในสังคมเดียวกันที่พึงกระทำต่อกัน คือการวางหน้าที่ให้บุคคลในสังคมต่างๆ ทุกคนมีหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลืออุปการะค้ำจุนชีวิตของบุคคลผู้เคราะห์ร้ายในสังคมนั้นๆ ให้สามารถดำเนินชีวิตของตนได้เป็นปกติต่อไป และเป็นการช่วยสร้างเสริมให้กำลังใจแก่บุคคลเหล่านี้ให้เกิดความรู้สึกว่าแม้ตนจะประสบเคราะห์กรรมใดๆ สังคมก็ยังไม่ทอดทิ้งตนและเป็นหลักประกันช่วยอุปถัมภ์ค้ำจุนให้ตนกลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง พ.ต.อ. ชะลอ อุทกภาชนีกกล่าวว่า “กรุณาธรรม ช่วยเหลือพยุ่ง

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘๙-๕๙๐.

^{๗๘} ไสว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรม, หน้า ๑๔๔.

^{๗๙} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) , คุณบิดามารดา สดุดพระรัตนนามมหาศาล, หน้า ๑๖.

โครงสร้างของสังคม ในด้านต่างๆ ไม่ให้พังทลายและให้ดำรงอยู่ตลอดไป”^{๘๐} เป็นสื่อสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมซึ่งมีกรุณาคอยเป็นเครื่องมือเชื่อมประสานให้มีความรักใคร่กลมเกลียว คอยช่วยเหลือกันและกันยิ่งขึ้น เมื่อบุคคลผู้บำเพ็ญกรุณาต่อผู้อื่นด้วยความปรารถนาดีเพื่อจะช่วยให้บุคคลเหล่านั้นพ้นจากความทุกข์ยากต่างๆ เป็นเหตุให้เขายอมแสดงกิริยาในการให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลผู้ประสบเคราะห์กรรม ดังนั้นเขาจะได้รับความสรรเสริญยกย่อง ความเคารพนับถือจากประชาชนในสังคมต่างๆ เหล่านี้ และเป็นผู้ที่ประชาชนในสังคมเกิดความชื่นชมยินดี อยากรจะสนทนาคด้วย หรืออยากรจะขอความคิดเห็น ขอความช่วยเหลือจากบุคคลผู้มีกรุณาธรรมนั้นในเรื่องอื่นๆ ที่สังคมต้องการช่วยเหลือ ผู้บำเพ็ญกรณานี้ย่อมได้ชื่อว่าบุคคลผู้ให้ความปรารถนาดีคือปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ยากลำบากต่างๆ หาได้หวังสิ่งตอบแทนจากผู้อื่นไม่ หลักจริยธรรมข้อนี้ของพุทธศาสนาเป็นมูลเหตุให้มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาช่วยเหลือซึ่งกันและกันในรูปต่างๆ อันก่อให้เกิดประโยชน์ต่างๆ มากมาย พระพิมลธรรมกล่าวตัวอย่างไว้ว่า “นายฮังรี ดูนังต์ ชาวสวิสส์ โดยที่บุคคลผู้นี้ได้ไปประสบการณ์มาในสนามรบ เกิดความสลดใจสงสารชนิดที่ว่าจะทนนิ่งดูตายอยู่ไม่ได้ เขาจึงได้แสดงแนวความคิดเห็นเสนอให้มีการตั้งองค์การการกุศลสากลขึ้น ในระหว่างประเทศเพื่อให้มีหน้าที่รักษาพยาบาลทหารผู้เจ็บป่วยในยามสงคราม”^{๘๑} ความจริง ผู้ที่มีกรุณามากที่สุดเห็นจะไม่มีใครพ้นไปจากพระพุทธเจ้าได้ พระกรุณาของพระองค์ได้ชื่อ พระมหากรุณา พระพุทธเจ้าก่อนแต่จะทรงตรัสรู้ ไม่ทรงสามารถทนรับความรู้สึกล้นนั้นได้อย่างเป็นสุข พระองค์ทรงมีพระกรณายิ่งใหญ่เป็นมหากรุณา พุทธศาสนาก็เกิดมาจากพระมหากรุณาของพระองค์ ที่ทรงมุ่งมั่นจะช่วยสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ไม่มีพระมหากรณานี้แล้วพุทธศาสนาก็เกิดไม่ได้ ผู้มีความทุกข์ทั้งหลายจะได้ธรรมจากที่ใดมาช่วยผ่อนคลายให้พอมีความสุขได้บ้าง มากน้อยตามควรแก่การปฏิบัติของตนและสูงสุดจนพ้นจากทุกข์สิ้นเชิงได้เสวยสุขตลอดกาล พระมหากรุณาของพระองค์ท่วมท้นพระฤทัย ทำให้เสด็จออกทรงผนวช ทรงสละความเป็นกษัตริย์ไปสู่ความเป็นผู้ขอ ปราศจากสิ่งทุกอย่างทุกอย่างที่เคยมีที่ล้วนวิจิตรสูงส่ง ผู้เป็นราชกุมารแห่งศากยะ ใคร่ครวญให้ดี ให้ตระหนักชัดแจ้งแก่จิตใจในพระมหากรุณาที่ได้รับจากพระองค์ทรงเสียสละยิ่งใหญ่นักเพื่อความไกลทุกข์ของสัตว์โลกทั้งปวง พระญาณสังวร ตรัสว่า “มหากรุณาที่ให้ผลสำเร็จใหญ่ยิ่งจริงแท้ ทรงดับทุกข์ของสัตว์โลกได้ตั้งพระฤทัยปรารถนา สัตว์โลกจำนวนประมาณมิได้ เมื่อเดินไปในวิธทางที่ทรงแสดงสอนตั้งแต่ทรงตรัสรู้ สืบมาจนทุกวันนี้ ยังมีผู้ได้รับพระมหากรุณาของพระองค์อยู่มิว่างเว้น”^{๘๒} เพราะเหตุนี้พระองค์จึงได้พระนามว่า พระมหาบุรุษ วคิน อินทสระกล่าวว่า “ความทน

^{๘๐} พ.ต.อ. ชะลอ อุทกภาชน์ ธบ.นบพ., พุทธศาสนากับสังคมศาสตร์ BUDDHISM AND SOCIAL SCIENCE, หน้า ๕๙๐.

^{๘๑} พระพิมลธรรม (อาสภเถระ), วิสุทธิมรรค-ความไทย พรหมวิหารนิเทศ ปริจเฉทที่ ๙, หน้า ๕-๖.

^{๘๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, รสแห่งเมตตา ชุ่มเย็นยิ่งนัก, หน้า ๔๕.

ไม่ได้เพราะความกรุณาเป็นลักษณะของมหาบุรุษ”^{๘๓} เพราะว่าแม้เพียงทำการเจริญแค่เล็กน้อยก็มีผลมาก ดังนั้น ถ้าหากผู้ใดผู้หนึ่งทำการเจริญให้ยิ่งขึ้นไปแล้วก็ย่อมมีผลมาก เพราะว่าจิตของผู้เจริญนั้นจะมีลักษณะขึ้นบาน ผ่องใส เอิบอิ่มใจ เต็มไปด้วยความสุขมีลักษณะต่างๆ ยิ่งขึ้น เช่นแสดงออกทางสีหน้า ท่าทางและอากัปภิกิริยาต่างๆ อันเต็มไปด้วยลักษณะท่าทางที่คิดจะช่วยเหลือเกื้อกูล และในที่สุดจิตก็เข้าสู่ภาวะที่เรียกว่า “จิตประกอบด้วยกรุณา”

๑.๓ คุณค่าและประโยชน์ของมูทิตา

มูทิตา ความพลอยยินดีเมื่ออื่นได้ดี หรือเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จในชีวิต ทำให้จิตใจชุ่มชื่นยินดีอยู่ด้วยความดีของผู้อื่น เนื่องจากเห็นความสุขความสำเร็จของผู้อื่นเช่นเดียวกับความสำเร็จของตน ถือว่าเป็นบุญกุศลอย่างหนึ่ง ท่านเรียกว่า ปัตตานุโมทนา มัย วคิน อินทสระกล่าวถึงปัตตานุโมทนาว่า “ท่านเรียกว่าบุญที่ได้จากการอนุโมทนาต่อความดีของผู้อื่น”^{๘๔}

การแสดงความปรารถนาดีเมื่อเป็นผู้อื่นประสบความสำเร็จอย่างหนึ่งอย่างใดในชีวิต หลักจริยธรรมของพุทธศาสนาในเรื่องนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนให้บุคคลในสังคมทุกระดับชั้นให้แสดงความปรารถนาดีต่อกัน ซึ่งแสดงออกโดยการพลอยยินดีเห็นดีเห็นชอบด้วย หรือรวมถึงการให้ความร่วมมือให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ เพื่อให้เขาประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น คือเมื่อผู้หนึ่งผู้ใดในสังคมประสบความสำเร็จหรือมีความสุขในชีวิต บุคคลผู้ซึ่งอยู่ในสังคมนั้นๆ ก็ให้แสดงความยินดี หรือความปรารถนาดีต่อบุคคลนั้นทั้งนี้พระองค์มีพระประสงค์ให้บุคคลแต่ละคนในสังคมผูกไมตรีจิตต่อกัน เพื่อความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ไสว มาลาทองกล่าวว่า “มูทิตานี้เป็นหลักธรรมของผู้มีลักษณะใจกว้างขวาง ยินดีต่อความดีของผู้อื่น นับได้ว่าเป็นการกระทำบุญหรือความดีอย่างหนึ่ง”^{๘๕} พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้ประชาชนทั้งหลาย ใช้มูทิตานี้ในการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างปัจเจกบุคคลในสังคมต่างๆ และใช้เชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศได้เป็นอย่างดี พ.ต.อ. ชะลอ อุทกภาชนีกกล่าวว่า “มูทิตาเป็นเครื่องมือในการที่จะสร้างสรรค์สื่อสัมพันธ์ไมตรีระหว่างปัจเจกบุคคลต่อบุคคล ประเทศที่เจริญแล้วมักนิยมใช้หลักจริยศาสตร์สังคมเรื่องมูทิตาธรรมนี้ปฏิบัติต่อกันในปัจจุบัน ในทางมารยาททางสังคมของทุก”^{๘๖}

มูทิตานี้เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งนำไปใช้สร้างบุคลิกภาพของตนเองแล้ว ย่อมสามารถสร้างบุคลิกภาพของตนให้เป็นบุคคลชั้นผู้นำได้เป็นอย่างดี และหากได้ใช้หลักจริยธรรมนี้ไปในทางปกครองเพื่อสร้างพลังสังคมหรือสร้างพลังสามัคคีให้เกิดขึ้น ย่อมจะสามารถสร้างพลังเหล่านั้นให้เกิดมีขึ้นได้

^{๘๓} วิคิน อินทสระ, อารมณ์ระดับใจ, หน้า ๓๒.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^{๘๕} ไสว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรม, หน้า ๑๔๕.

^{๘๖} พ.ต.อ. ชะลอ อุทกภาชนีก ธบ.นบท., พุทธศาสนากับสังคมศาสตร์ BUDDHISM AND SOCIAL SCIENCE, หน้า ๕๙๗.

อย่างมั่นคง พ.ต.อ. ชะลอ อุทกภาชนีกกล่าวว่า “หลักจริยธรรมเรื่องมูทิตานี้จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้บังคับบัญชาควรที่จะนำไปประยุกต์ใช้กับผู้ใต้บังคับบัญชาของตน ผู้ใต้บังคับบัญชาและประชาชนทั่วไปก็จะเคารพนับถือยกย่องให้เกียรติแก่บุคคลผู้นั้น”^{๘๗} การที่จะทำจิตให้เกิดมูทิตาได้นั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เพราะกลัวว่าผู้อื่นจะเท่าเทียมหรือสูงกว่าตน ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ กล่าวว่า “การที่จะให้เกิดความยินดีด้วยนั้นค่อนข้างจะเป็นของยาก บางคนไม่เกิดความรู้สึกยินดีด้วยแล้วกลับทำความริษยาให้เกิดขึ้นมาแทนเสียด้วยซ้ำ”^{๘๘} ทั้งที่ความจริงแล้วหลักมูทิตาธรรมนี้มีประโยชน์ต่อตนเองและประชาชนในสังคมมาก จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนควรบำเพ็ญให้มีให้เกิดขึ้นในจิตใจของตนวิธีคิดให้มีมูทิตาจิต วศิน อินทสระ กล่าวว่า “เราต้องคิดให้ได้ว่า ทุกคนเป็นเพื่อนมนุษย์หรือเป็นเพื่อนร่วมโลก ร่วมทุกข์ เขามีความสำเร็จก็เป็นประโยชน์แก่เราด้วยคือเขาไม่ต้องมาเบียดเบียนเรา เมื่อเรากล้าปากจะได้ฟังเขาได้ด้วย”^{๘๙} และกล่าวเพิ่มเติมว่า “การช่วยให้ผู้อื่นประสบความสำเร็จ ความสำเร็จและยินดีต่อความสำเร็จของเขาจึงเท่ากับเราช่วยเหลือตนเองไปด้วย”^{๙๐} การที่จะให้มีมูทิตาจิตแผ่ไพศาล ไม่มีขอบเขตไม่มีประมาณ กลายเป็นมูทิตาสากลนั้น จะต้องทำลายเขตแดนแห่งการแบ่งแยกถือเราถือเขา ทำใจให้พลอยยินดีต่อความสุขความสำเร็จของมนุษย์ทุกคน มองมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ในโลกนี้อยู่ในฐานะเป็นเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน เมื่อวิเคราะห์ถึงผลของการเจริญมูทิตาแล้วได้พบความจริงว่า ผลอันเกิดจากการบำเพ็ญมูทิตานี้มีมากมายมหาศาล ในปกรณ์ วิเสสวิสุทธิมรรคกล่าวถึงผลอันเกิดจากการบำเพ็ญมูทิตาว่า “โดยนัยเหมือนที่ท่านกล่าวไว้แล้วในเรื่องอานิสงส์ของเมตตา”^{๙๑} เพราะเพียงทำการเจริญแค่เล็กน้อยก็มีผลมาก ดังนั้น ถ้าหากทำการเจริญมูทิตาให้ยิ่งขึ้นไปแล้วก็ย่อมมีผลมากยิ่งขึ้น ความจริงแล้วการเจริญมูทิตาให้ผลดีและอำนวยประโยชน์แก่ผู้บำเพ็ญมากมาย คือจิตของผู้ปฏิบัตินั้นจะมีลักษณะขึ้นบาน ผ่องใสเอิบอิมใจ เต็มไปด้วยความสุขมีลักษณะต่างๆ เช่นแสดงออกทางสีหน้า ท่าทางและอากัปกริยาต่างๆ และในที่สุดจิตก็เข้าสู่ภาวะที่เรียกว่า “จิตประกอบด้วยมูทิตา”

๑.๔ คุณค่าและประโยชน์ของอุเบกขา

การวางใจเป็นกลางๆ การวางเฉยโดยละความขวนขวายที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องอุเบกขาพรหมวิหารนี้เมื่อจะเกิดขึ้นก็ย่อมเกิดขึ้น เพราะเหตุที่ได้พิจารณาถึงความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง มิใช่เกิดขึ้นได้เองลอยๆ โดยการกระทำไว้ในใจว่าสัตว์ทั้งหลายจะได้ดีมีความสุขก็เพราะกรรมเมื่อเป็นเช่นนี้สัตว์ทั้งหลายจึงชื่อว่าเสมอหน้ากันในอนาคตที่จะรับผลของกรรม จึงเป็นเหตุให้วางใจเป็น

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙๙.

^{๘๘} ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์, ความรู้เบื้องต้น ในพระพุทธศาสนา ตอนที่ ๓, หน้า ๗๘.

^{๘๙} วศิน อินทสระ, อารมณ์ประดับใจ, หน้า ๓๓.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

^{๙๑} วิสุทธิ. ๒/๑๒๑.

กลางไม่เข้าไปยินดียินดีร้ายได้ และไม่ก่อให้เกิดอคติคือความลำเอียง มีลำเอียงเพราะรักใคร่เป็นต้น หลักจริยธรรมทางพุทธศาสนาเรื่องอุเบกขาพรหมวิหารนี้จึงเป็นไปเพื่อการดำรงไว้ซึ่งบัพัญญุตีกฎหมาย กฎเกณฑ์ที่สังคมร่วมกันบัญญัติไว้ เพื่อให้ประชาชนทุกคนในสังคมปฏิบัติร่วมกัน อย่างเท่าเทียมกัน อย่างยุติธรรมเสมอกันทุกคน โดยไม่มีการลำเอียง ไสว มาลาทอง กล่าวประโยชน์ของอุเบกขาไว้ว่า “การวางใจเป็นกลาง โดยพิจารณาข้อเท็จจริงกล่าวคือในการตัดสินเรื่องใดๆ จะต้องพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุผลอย่างถูกต้องประกอบด้วยความเที่ยงธรรม สามารถใช้สติปัญญาพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องประกอบด้วยเหตุผล แล้วปฏิบัติลงไปด้วยความเยือกเย็น สุขุมรอบคอบ สามารถดำรงมั่นรักษาความถูกต้องหรือความยุติธรรมไว้ได้”^{๑๒} เพราะฉะนั้น อุเบกขาตัวเอง เป็นหลักธรรมที่ทางไว้ซึ่งความยุติธรรมในหมู่คณะจึงเป็นธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้ใหญ่ หรือผู้บังคับบัญชาที่มีผู้อยู่ใต้การปกครองหรือใต้บังคับบัญชาของตนมากๆ รวมทั้งเหมาะสำหรับผู้ที่มีหน้าที่ในด้านผลของความยุติธรรมอย่างผู้พิพากษาหรือลูกขุนเป็นต้น ดังที่ ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ กล่าวถึงอุเบกขาว่า “จำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับบุคคลผู้ที่เป็นใหญ่หรือผู้บังคับบัญชา โดยเฉพาะที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการบริหารบ้านเมือง เมื่ออุเบกขาพรหมวิหารเกิดขึ้นแล้ว อคติความลำเอียงก็จะถูกละไปตั้งอยู่ในฐานะเป็นกลางวางเฉยในบุคคลทั้งหลายได้”^{๑๓} ถ้าขาดพรหมวิหารข้อนี้แล้ว ก็จะเสื่อมความเคารพนับถือจากคนทั่วไปที่พึงมีในฐานะว่าเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้บังคับบัญชาเป็นต้น รวมทั้งเสียหายต่อความยุติธรรมที่ตนจะต้องผดุงรักษาไว้ตามหน้าที่ มีผลเสียหายไปถึงส่วนรวม

การไม่มีอคติความลำเอียงเพราะรักใคร่เป็นต้น แต่รักษาไว้ซึ่งความยุติธรรมรักษาไว้ซึ่งระเบียบ กฎหมาย กฎเกณฑ์กติกาสังคมร่วมกันบัญญัติขึ้น เป็นหลักจริยธรรมอันสำคัญประการหนึ่งของพุทธศาสนา ในเรื่องนี้พระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนให้บุคคลในสังคมทุกระดับชั้นทุกคนให้รักษาไว้ซึ่งความเหมาะสมถูกต้อง ให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่สังคมได้ร่วมกันบัญญัติไว้โดยชอบธรรม ทั้งนี้เพื่อการดำรงไว้ซึ่งความสงบสุขของสังคมเป็นใหญ่ การที่จะทำใจวางอุเบกขาได้มิใช่เป็นเรื่องที่ทำได้โดยง่าย เพราะปุถุชนผู้หนาไปด้วยกิเลสย่อมจะมีความลำเอียงประจำอยู่ในจิตใจด้วยกันทุกคน แต่ถึงแม้เป็นเรื่องที่ปฏิบัติได้ยากอย่างไรก็ตามประชาชนในสังคมก็จำต้องรักษาไว้ซึ่งความเป็นกลาง ความยุติธรรมความถูกต้อง

วศิน อินทสระ ได้กล่าวถึงแนวคิดของการกระทำไว้ในใจเพื่อช่วยในการดำรงไว้ซึ่งการวางใจเฉยหรือวางใจเป็นกลาง รวมถึงประโยชน์ที่จะพึงได้รับมีอยู่ ๓ ประการดังนี้

๑. การวางใจเฉยหรือวางใจเป็นกลาง ไม่ตีใจหรือเสียใจในเหตุสุดวิสัยที่จะช่วยได้ คือเมื่อเรามีเมตตา กรุณา มุทิตาแล้วต่อบุคคลและสัตว์ ในบางกรณีเขาช่วยอะไรเขาไม่ได้จริงๆ เขาทำตัวเขาเอง ถ้าเราไม่วางอุเบกขาแล้วเราก็กุ่นวายเกินไปและไร้ประโยชน์...

^{๑๒} ไสว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรม, หน้า ๑๔๕.

^{๑๓} ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์, ความรู้เบื้องต้น ในพระพุทธศาสนา ตอนที่ ๓, หน้า ๘๘.

๒. การวางใจเป็นกลางไม่ลำเอียงเพราะอคติ ๔ อุเบกขาในลักษณะนี้ทำให้ตั้งมั่นอยู่ในความยุติธรรม สมควรเป็นผู้พิพากษาความผิด ความถูกต้องของผู้อื่น และแม้ผู้พิพากษาความผิดความถูกต้องของตนเอง

๓. อุเบกขาในความสุखและความทุกข์ ในความขึ้นลงของชีวิต ในความเป็นคู่แข่งโลกธรรม อุเบกขาในประการที่สามนี้เป็นการเตรียมตัวเตรียมใจสำหรับรับเหตุการณ์ในวันข้างหน้า^{๔๔}

อธิบายเพิ่มเติมว่า เมื่อได้รับความทุกข์ก็อย่าเศร้าโศกเสียใจจนเกินไป ให้รู้ตามความเป็นจริงว่าสิ่งเหล่านี้ไม่แน่นอน เป็นความจริงอีกด้านหนึ่งของชีวิต เหมือนมีกลางวันกลางคืนและกลางวันสลับกันอยู่อย่างนี้ บางครั้งเมื่อลำบากเดือดร้อนต้องกล้าต่อสู้เพื่อแก้ไข บางครั้งเมื่อคราวสูญเสียต้องยอมรับความสูญเสีย ผู้คนส่วนมากมองอะไรเพียงผิวเผินฉาบฉวยหาได้มองอะไรอย่างลึกซึ้งถึงความเป็นจริงไม่ วศิน อินทสระกล่าวว่า “โลกจึงจมอยู่ในห้วงทุกข์สับสนวุ่นวาย เพราะไม่รู้ตามความเป็นจริง โลกจึงฟูขึ้นเพราะลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และพุดลงเพราะเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของโลกธรรม”^{๔๕} ธรรมชาติจิตของคนเราถ้ารับเอาความทุกข์ความเศร้าหมองไว้มาก ก็จะเกิดสภาพระวนกระวายไร้ความสุขสงบ จึงควรมีอุบายกำจัดสิ่งเหล่านั้นด้วยอุเบกขา คือวางเฉยต่ออารมณ์สุขทุกข์เป็นต้นโดยการไม่ใส่ใจกับอารมณ์เหล่านั้น ถ้าจำเป็นต้องรับไว้ก็ให้รู้เท่าทันความเป็นจริงแล้วรีบปล่อยวางเสีย วศิน อินทสระกล่าวว่า “ความสุขเป็นสภาพเบากว่าความทุกข์เหมือนการบรรทุกลำลี ส่วนความทุกข์เหมือนการบรรทุกลิน ลำลี้ก็เยอะถ้ามากเข้าก็หนักเหมือนกันทางที่ดีกว่าคือไม่บรรทุกละเลย ปล่อยจิตให้ว่าง ไม่สุขไม่ทุกข์ นั่นก็คืออุเบกขานั้นเอง”^{๔๖}

เมื่อวิเคราะห์ถึงผลของการเจริญอุเบกขาแล้วได้พบความจริงว่า ผลอันเกิดจากการบำเพ็ญอุเบกขานี้มีมากมายมหาศาล ในภรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมรคกล่าวไว้ว่า “โดยนัยเหมือนที่ท่านกล่าวไว้แล้วในเรื่องอานิสงส์ของเมตตา”^{๔๗} เพราะว่าแม้เพียงทำการเจริญแค่เล็กน้อยก็มีผลมาก ถ้าหากทำการเจริญให้ยิ่งขึ้นไปแล้วก็ย่อมมีผลมากยิ่งขึ้น ความจริงแล้วการเจริญอุเบกขาให้ผลดีและอำนวยประโยชน์แก่ผู้บำเพ็ญมากมาย เพราะว่าจิตของผู้เจริญพรหมวิหารนั้นจะมีลักษณะขึ้นบาน ผ่องใส เอิบอิ่มใจ เต็มไปด้วยความสงบสุขอย่างละเอียดยิ่งกว่าความสุขอันเกิดจากพรหมวิหาร ๓ ข้างต้น เช่นแสดงออกทางสีหน้า ท่าทางและอากัปกิริยาต่างๆ และในที่สุดจิตก็เข้าสู่ภาวะที่เรียกว่า “จิตประกอบด้วยอุเบกขา”

๒. คุณค่าและประโยชน์ของพรหมวิหารในระดับพื้นฐาน

พรหมวิหารมีประโยชน์มากมายทั้งแก่ตนเองและสังคม ทั้งในด้านการกระทำกิจทางกาย วาจา และใจ อันได้แก่การพัฒนาจิตไปสู่คุณธรรมเบื้องสูงและละเอียดบริสุทธิ์มากยิ่งขึ้น เรียกได้ว่ามีอานิสงส์มากทั้งปัจจุบัน และอนาคต พรหมวิหารมีอานิสงส์หลายประการ การรู้อานิสงส์ของพรหม

^{๔๔} วศิน อินทสระ, อภรณ์ประดับใจ, หน้า ๓๖-๔๖.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^{๔๖} วศิน อินทสระ, อภรณ์ประดับใจ, หน้า ๔๖.

^{๔๗} วิสุทธิ. ๒/๑๒๒.

วิหารนั้นก็ควรรู้เพื่อที่จะตรวจสอบจิตว่า จิตมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขามากพอที่จะได้รับ อานิสงส์ตามที่ได้แสดงไว้หรือไม่ เพื่อเป็นเครื่องเตือนผู้ปฏิบัติว่า ควรจะเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาจนกว่าจะได้รับอานิสงส์เหล่านั้น ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาแสดงอานิสงส์ในระดับพื้นฐาน ของพรหมวิหารมีเมตตาเป็นต้นไว้ว่า เมื่อเมตตาเจโตวิมุตติอันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ให้ตั้งมั่นโดยลำดับสังสมติแล้วปรารถดีแล้ว พึงหวังอานิสงส์ ๑๑ ประการ อานิสงส์ ๑๑ อย่างเป็นไฉน ได้แก่ กลับเป็นสุข ตื่นเป็นสุข เมื่อไม่แห่งตลอดคุณอันยิ่งขึ้นไป ย่อมเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก^{๙๘} บุคคลผู้เจริญพรหมวิหารอยู่เป็นนิตย์ ย่อมได้รับอานิสงส์หรือ คุณประโยชน์หลายประการ ซึ่งมีเนื้อหาสาระพอสรุปได้ ดังนี้

ประโยชน์ในระดับพื้นฐาน หมายถึงเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาซึ่งเป็น กัลยณธรรม คือธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดีอันได้แก่ เมตตาและกรุณา เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาศีลข้อที่ ๑ ข้อที่ ๒ และข้อที่ ๔ เพราะบุคคลที่มีเมตตาและกรุณา คือคนที่มีความปรารถนาดี ปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ผู้เดือดร้อน ย่อมไม่ฆ่าผู้อื่นสัตว์อื่น ไม่ลักทรัพย์สมบัติที่เขาหามาได้ด้วยความยากลำบาก และไม่พุดจา หลอกลวงเพื่อทำลายประโยชน์ ไม่พุดส่อเสียด ไม่พุดจาตว่าเพื่อให้เขาเสียหาย มุทิตา เป็นธรรม เกื้อกูลแก่การรักษาศีลข้อที่ ๓ เพราะบุคคลที่มีมุทิตา คือคนที่พลอยยินดีต่อความสุข ความเจริญ ความรักใคร่ ความสามัคคีของผู้อื่นสัตว์อื่น ย่อมจะไม่ทำให้คู่สามีภรรยา ลูกหลาน หรือผู้ที่อยู่ภายใต้ การปกครองของผู้อื่นเสียหายในทางเพศเพราะจะเป็นเหตุให้เขาเหล่านั้นสูญเสียความสุขสงบ ความรักใคร่กลมเกลียวกัน มีแต่สภาพจิตที่พยายามให้เขาเหล่านั้น รักใคร่ปรองดองสามัคคีกันยิ่งๆ ขึ้น อุเบกขา เป็นธรรมอันเกื้อกูลแก่การรักษาศีลข้อที่ ๕ เนื่องจากเป็นธรรมที่ประกอบด้วยปัญญา พระ ธรรมปิฎก กล่าวว่า “อุเบกขามากับปัญญา ต้องมีปัญญาจึงจะมีอุเบกขาได้”^{๙๙} บุคคลผู้มีปัญญา ย่อมจะทราบชัดว่าสิ่งมีนเมาเหล่านี้เป็นอันตรายต่อสุขภาพซึ่งก่อให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ มากมาย เมื่อบุคคลเสพจนเมามาก ก็จะไปปราศจากสติควบคุมตนเองโดยสิ้นเชิง อากัปกิริยาที่แสดงออกมา เหมือนคนเป็นบ้าคนเสียดสติ เป็นเหตุให้ตนเป็นผู้ไม่น่าเชื่อถือ ทำให้สมรรถภาพในการตัดสินใจ ในการ ทำงานลดน้อยลง การงานของตนเองจึงไม่ก้าวหน้า รวมถึงเป็นเครื่องบั่นทอนสติสัมปชัญญะ ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ กล่าวว่า “คนเสพสิ่งมีนเมา ทำให้มีจิตใจอ่อนแอ หัวนัวไหวง่าย จึงถูกผู้อื่นชักนำให้ทำใน สิ่งที่ไม่สมควรได้ง่าย”^{๑๐๐} เมื่อผู้มีปัญญารู้โทษอย่างนี้แล้วย่อมจะงดเว้นสิ่งเสพติดอย่างเด็ดขาด

บุคคลผู้มีพรหมวิหารเป็นนิสัย อยู่ร่วมกันในสังคม ก็เป็นเหมือนสายฝนอันแผ่เบาจาก ท้องฟ้าลอยลงมาสู่ดวงใจของคนที่อยู่ร่วมกัน หวังดี หวังช่วยเหลือ ยินดีต่อความสำเร็จ มีความ ยุติธรรม เคารพนับถือกันฉันท์พี่น้อง หน้าตาผิวพรรณของผู้ที่มีใจเต็มเปี่ยมด้วยพรหมวิหารนั้น ยิ้ม

^{๙๘} ชุ.วิ. ๒๖/๑๐๖/ ชุ.ชา. ๒๗/๖๐๒/๑๔๘.

^{๙๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *คุณบิดามารดา สุตพรรณนามหาศาล*, หน้า ๑๙.

^{๑๐๐} ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์, *ศีล ๕ เรื่องน่ารู้*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ขวนพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๙.

แย้มแจ่มใส มีสง่าราศีชวนให้น่านับถือและน่าคบหา ตรงกันข้ามกับคนหน้าบึ้งซึ่งประหนึ่งว่า จะตั้งหน้าตั้งตาเป็นศัตรูแก่ผู้ได้พบเห็น คนประเภทนี้ย่อมไม่มีใครคบหาเป็นมิตร สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ กล่าวไว้ว่า “แท้จริง เราจะซื้อมิตรภาพจากกันด้วยเมตตากรุณามีไข่มุมหน้ากากเข้าหากัน”^{๑๐๑} การอยู่ร่วมกันในสังคม ย่อมยังความสุขให้เกิดขึ้นแก่กันและกันได้ ในเมื่อคนแต่ละคนมีเมตตากรุณามุทิตา และยุติธรรมต่อกัน ต่างมีไมตรีจิตมิตรภาพต่อกัน ย่อมจะบันดาลสุขให้เกิดขึ้นแก่กันได้ ผลการศึกษาพบว่า “พรหมวิหารมุ่งให้มีเมตตากรุณาต่อกัน ไฉนริษยากัน มีความสามัคคีต่อกัน ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริตและปกครองโดยธรรม”^{๑๐๒} คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์นั้นคือความมีพรหมวิหารมีเมตตาเป็นต้น ต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ ผู้ใหญ่ไม่เหยียดหยามผู้น้อยกว่า ผู้น้อยก็ไม่ทะนงตัว ยกตนขึ้นเทียมผู้ใหญ่ ต่างฝ่ายต่างอาศัยกัน รู้จักปลอบโดยเมื่อยามเศร้า เป็นที่ปรึกษากันได้ในคราวที่ขัดข้อง ให้สติแก่กันในคราวที่พลั้งเผลอ และพยายามหลีกเลี่ยงการขัดใจกัน พรหมวิหาร ถือว่าเป็นปฐมเหตุที่จะทำให้เกิดความรักและความผูกพันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน มนุษย์กับสัตว์ต่างๆ เพราะคนเราไม่ได้เกิดมาในโลกแต่ลำพังผู้เดียว จะรักแต่ตนเองอย่างเดียวคงไม่พอต้องคอยช่วยเหลือกัน ต้องพลอยยินดีต่อความสำเร็จของกันและกัน และที่สำคัญต้องมีความยุติธรรม มนุษย์ย่อมเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เริ่มตั้งแต่ในครอบครัวตลอดจนประเทศ และโลกนอกจากนี้คนเรายังมีความเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เหมือนกันคือมีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนกัน สิ่งใดที่เป็นความสุขสำราญสิ่งนั้นย่อมเป็นที่พอใจของมนุษย์ทั่วไป สิ่งใดเป็นความทุกข์ความเดือดร้อนสิ่งนั้นย่อมไม่เป็นที่พอใจของมนุษย์ทั้งหลาย ในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค กล่าวไว้ว่า “เรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันใดคนอื่นก็รักสุข เกลียดทุกข์ฉันนั้นเหมือนกัน”^{๑๐๓} ถ้าเราคิดเช่นนี้อยู่เสมอจิตใจจะมีเมตตากรุณามุทิตา และความยุติธรรมขึ้น ข้อนี้เองเป็นสาเหตุให้คนในโลกเกี่ยวข้องช่วยเหลือซึ่งกันและความประทุษร้ายกันก็ไม่มี เมื่อเป็นเช่นนี้โลกก็จะสงบสุข จะเห็นได้ว่าชีวิตของทุกคนดำรงอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยเมตตากรุณามุทิตาและความยุติธรรม จากผู้อื่นมาตั้งแต่เบื้องต้น คือเริ่มตั้งแต่ในสมัยที่เป็นเด็กทารก บิดามารดาไม่ทอดทิ้งเด็กทารกเลี้ยงดูอย่างดี ถ้าบิดามารดาขาดพรหมวิหารมีเมตตาเป็นต้น ก็จะทำให้เด็กไว้เฉยๆ ไม่เลี้ยงดู ทารกก็จะเสียชีวิตไปเอง พระมหาบุญเรือน ปภังโกโร กล่าวไว้ว่า “เมื่อทุกๆ คนมีชีวิตเจริญมาด้วยเมตตากรุณาของผู้อื่นก็พึงปลูกเมตตากรุณาในชีวิตอื่น”^{๑๐๔} พรหมวิหาร เป็นคุณธรรมที่มีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างยิ่งในชีวิต

^{๑๐๑} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร), **บทสร้างนิสัย**, (กรุงเทพมหานคร : แสงฟ้าจำกัด, ๒๕๑๘), หน้า ๓๗๓.

^{๑๐๒} คณะกรรมการอบรมข้าราชการกายและประชาชน, “**โครงการอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรมประชาชนในเทศบาล**”, เล่มที่ ๔๕ ตอนที่ (๓ พ.ค.-มิ.ย. ๒๕๕๓), หน้า ๓๕๙-๓๖๐.

^{๑๐๓} วิสุทธิ. ๒/๙๓.

^{๑๐๔} พระมหาบุญเรือน ปภังโกโร (พิลาพันธ์), “**ศึกษาวิเคราะห์เมตตาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา**”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, ภาควิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑.

ระดับพื้นฐานในชีวิตประจำวันของมนุษย์ การเจริญพรหมวิหาร ย่อมได้รับผลดีมีอานิสงส์มหาศาล ในที่นี้จะได้อธิบายขยายความ และให้รายละเอียดออกไปอีก เกี่ยวกับอานิสงส์ของการเจริญพรหมวิหาร ทั้ง ๑๑ ประการ โดยเจาะลึกลงในรายละเอียด เพื่อความเข้าใจง่ายและเพื่อประโยชน์แก่การศึกษา ค้นคว้าวิจัยของผู้สนใจ อนึ่งเมื่อกล่าวถึงอานิสงส์ของเมตตา ก็เท่ากับได้กล่าวถึงอานิสงส์ของพรหมวิหารที่เหลือ เพราะพรหมวิหารทั้งสี่ชื่อมีอานิสงส์เหมือนกันดังต่อไปนี้ **สุข สุขุติ หลับเป็นสุข** คือผู้เจริญพรหมวิหาร นอนหลับสบาย อย่างคนที่มีความสุข ไม่หลับอย่างเป็นทุกข์ อย่างไรก็ตามจะเรียกว่าหลับอย่างมีความสุข ในการหลับของคนเรานั้นมี ๒ ประเภทคือ หลับอย่างเป็นทุกข์และหลับอย่างเป็นสุข หลับอย่างเป็นทุกข์ เหล่าชนอื่นผู้มิได้เจริญพรหมวิหาร ย่อมนอนหลับเป็นทุกข์กว่าจะหลับได้ก็ต้องพลิกกายกลิ้งเกลือกไปข้างนั้นข้างนี้บ่อยๆ เพราะจริตของเขาเกินไปด้วยความฟุ้งซ่าน เมื่อจะข่มให้สงบ เพราะต้องการจะหลับข่มได้ยากจึงหลับยาก ในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคกล่าวลักษณะหลับเป็นทุกข์ไว้ว่า “จะมีลักษณะที่นอนกระสับกระส่ายพลิกไปพลิกมา นอนกรนเสียงดัง เหมือนคนนอนหลับอย่างมีความสุขทุกขุทรมาน”^{๑๐๕} ส่วนผู้ที่มีจิตอบรมดีแล้วด้วยพรหมวิหารมีเมตตาเป็นต้น ชื่อว่านอนหลับเป็นสุขคือหลับอย่างมีความสุข เป็นการนอนหลับอย่างสงบเยือกเย็น ไม่กระสับกระส่ายมีใบบนอำมเอบิยัมแยม์ตลอดเวลา ดุจกำลังเข้าสมาธิสมาบัติที่นิ่งเทียว”^{๑๐๖} ความจริงนอนเป็นสุขนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุ แต่ขึ้นอยู่กับจิตใจเป็นใหญ่ คือเมื่อจิตใจดีหรือเต็มเปี่ยมไปด้วยพรหมวิหารแล้ว ไม่ว่าจะนอนที่ไหนความสุขความสบายย่อมเกิดมีขึ้น แต่ถ้าจิตใจเต็มไปด้วยความอาฆาตพยาบาท ความคิดเบียดเบียน ความอิจฉาริษยาถึงแม้จะนอนบนพูกนุ่มๆ มีอากาศดีๆ ความสุขที่เกิดจากความหลับไม่อาจเกิดมีขึ้นได้เพราะเขามีใจเต็มไปด้วยกิเลสเครื่องเศร้าหมอง พระมหาบุญเรียน ปภงกโรกล่าวว่า “คนทั้งหลายเข้าใจว่านอนให้เป็นสุข คือต้องนอนพูกนุ่มๆ มีผ้าห่มที่เราพึงใจ หรือในห้องที่มีอากาศเย็นสบาย จึงจะนอนอย่างเป็นสุขคือมุ่งเอาแต่เพียงวัตถุภายนอก หรือคุณค่านอกตัวเท่านั้น แต่เขาไม่ได้คิดว่าคนที่หลับเป็นสุขนั้นไม่เกี่ยวข้องอยู่กับวัตถุ แต่เกี่ยวข้องอยู่กับจิตใจ คนนอนที่โคนไม้ไม่มีพูกไว้สำหรับปูนอน ไม่มีหมอนสำหรับไว้หนุนศีรษะมีแต่ขอนไม้แข็งๆ แต่เขาอาจจะหลับเป็นสุขได้ ถ้าเขาหลับด้วยจิตใจที่เปี่ยมด้วยเมตตาธรรม”^{๑๐๗} **สุขุ ปฏิพชณติ ตื่นก็เป็นสุข** คือผู้เจริญพรหมวิหาร นอนหลับสบาย อย่างคนที่มีความสุข เวลาตื่นก็ตื่นขึ้นอย่างมีความสุข ในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคกล่าวไว้ว่า “ผู้เจริญเมตตา ย่อมตื่นขึ้นอย่างเป็นสุขสดชื่น เหมือนกับดอกบัวที่กำลังบาน”^{๑๐๘} ไม่มีปัจจัยที่ทำให้จิตชุ่มฉ่ำเกิดขึ้น ไม่มีสัญญาคือความจำในเรื่องที่ขัดเคืองใจหรือว่ากระทำผิดพลาดด้วยประการใดที่เป็น

^{๑๐๕} วิสุทธิ. ๒/๑๑๔.

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๐๗} พระมหาบุญเรียน ปภงกโร (พิลาพันธ์), ศึกษาวิเคราะห์เมตตาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๑๖.

^{๑๐๘} วิสุทธิ. ๒/๑๑๔.

เหตุให้เกิดความกังวล ตื่นขึ้นจึงมีแต่ความสุขสดชื่นซึ่งต่างกับคนที่มึนงงใจมิได้เจริญพรหมวิหาร เขาย่อมกลัดกลุ้มทั้งหลับและตื่น คือก่อนจะหลับก็มีจิตใจเศร้าหมอง ตื่นขึ้นก็เป็นทุกข์นึกถึงแต่โทษ หรือความผิดที่ตนเคยกระทำไว้แล้ว ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์กล่าวว่า “ผู้ที่มิได้เจริญพรหมวิหารมีเมตตาเป็นต้น... เมื่อหลับแล้วจะตื่นก็มีอาการเหมือนไม่ยอมตื่นคือ ทอดทอนใจบิดกายกลิ้งเกลือก มีจิตใจหม่นหมอง ไม่แจ่มชื่น ตื่นขึ้นด้วยอาการงัวเงียมักหงุดหงิดด้วยสิ่งที่เห็นรอบกาย”^{๑๐๙} ในชีวิตประจำวันของคนเรา เมื่อเริ่มต้นวันใหม่ หากคนที่มีความทุกข์ภายในจิตใจ ชีวิตประจำวันของเขาก็จะพลอยมีแต่ความทุกข์ความกังวลตลอดวัน แต่ถ้าเริ่มต้นวันใหม่ ของชีวิตด้วยความสุขสดชื่น ชีวิตประจำวันนั้นก็พลอยมีความสุขตลอดวัน ดังนั้นเวลาหลับมีความสุขตื่นขึ้นก็มีความสุขนั่นคือผลกำไรของชีวิต พระมหาบุญเรือน ปภังกร กล่าวว่า “จุดใหญ่ที่สุดของมนุษย์จริงๆ มีอยู่เพียงแค่สองจุดคือ จากที่เราตื่นขึ้นมาทำธุรกิจต่างๆ ด้วยใจที่เบิกบาน และเวลาจะนอนก็นอนอย่างคนที่มีความสุขสดชื่น”^{๑๑๐} นอกจากนี้บุคคลผู้เจริญพรหมวิหาร อันเป็นเหตุก่อให้เกิดกระทำกุศลธรรมข้ออื่นอีก เป็นต้นว่าให้ทานย่อมประสบแต่ความสุข สมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “กุลบุตรผู้ใคร่ประโยชน์ พึงศึกษาบุญนั้นแลอันสูงสุดต่อไปซึ่งมีสุขเป็นกำไรคือพึงเจริญธรรม ๑ ความประพฤติสงบ ๑ เมตตาจิต ๑ ครั้นบังเกิดเจริญธรรม ๓ ประการนี้ อันเป็นเหตุเกิดแห่งความสุขเหล่านี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความเบียดเบียนเป็นสุข”^{๑๑๑} น ปาปกํ สุปินํ ปสสติ นอนไม่ฝันร้าย คือผู้เจริญพรหมวิหารมีเมตตาเป็นต้นนอนหลับสบายอย่างคนที่มีความสุข ฝันถึงแต่เรื่องราวที่ดีๆ ในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรค กล่าวว่า “แม้เมื่อฝัน ย่อมฝันเห็นแต่สิ่งที่ดีงาม เช่นเป็นเหมือนกำลังไหว้พระเจดีย์ กำลังทำการบูชา กำลังฟังธรรม”^{๑๑๒} ธรรมดาบุคคลเมื่อนอนก็ย่อมมีความฝัน ความฝันเป็นพฤติกรรมประจำตัวซึ่งประสบอยู่ทุกคนและทุกคืน จะฝันมากบ้างน้อยบ้าง ดีบ้างร้ายบ้างเป็นเรื่องปกติธรรมดา บางทีก็จำเรื่องราวที่ฝันได้บ้างไม่ได้บ้าง หลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่า “ผู้ที่ไม่ฝันเลยคือพระอรหันต์ เพราะหมดความกังวล และดวงจิตไม่มีอะไรเกี่ยวพัน”^{๑๑๓} แต่สำหรับผู้ที่ไม่ได้เจริญพรหมวิหาร มักจะฝันร้าย สมดังไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ กล่าวว่า “ชนเหล่าอื่นผู้มีจิตห่างไกลจากเมตตา ย่อมสั่งสมความโกรธในเวลาหลับย่อมโน้มน้ำหนักให้เกิดความฝันเป็นเรื่องราวที่ไม่ดีไม่น่าปรารถนา สร้างความรู้สึกไม่พอใจ ความโกรธ ความ

^{๑๐๙}ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์, **กรรมฐานประจำวัน**, หน้า ๑๗.

^{๑๑๐}พระมหาบุญเรือน ปภังกร (พิลาพันธ์), **ศึกษาวิเคราะห์เมตตาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา**, หน้า ๑๑๖.

^{๑๑๑}ช.ช. ๒๕/๒๐๐/๒๐๙; ๒๓๘/๒๔๖.

^{๑๑๒}วิสุทธิ. ๒/๑๑๕.

^{๑๑๓}หลวงวิจิตรวาทการ, **ความฝัน, พิมพ์ครั้งที่ ๘**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลาจำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

สะดุ้งกลัว ให้เกิดขึ้น”^{๑๑๔} เมื่อฝันถึงเรื่องร้ายๆ น่ากลัว จิตใจจึงไม่สดชื่นแจ่มใส ร่างกายพลอยไม่สดชื่นไปด้วย ในปรภณวิเสสวิสุทธิธรรมรคกล่าวตัวอย่างฝันร้ายว่า “เช่นฝันว่าตนเองถูกพวกโจรรุมทำร้าย ถูกสัตว์ร้ายทำร้ายเอา และเป็นเหมือนตกลงไปในเหว”^{๑๑๕} ความฝันดีจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีจิตใจดีงาม มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์และการที่บุคคลจะมีจิตใจดีงามได้ก็เพราะการบำเพ็ญคุณงามความดีต่างๆ การตั้งตนอยู่ในธรรม มีการบำเพ็ญหลักธรรมข้อพรหมวิหารเป็นต้น **มनुสฺสานํ ปิโย โหติ เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย** ผู้เจริญพรหมวิหาร เมื่อเจริญเป็นประจำแล้วย่อมทำให้เป็นคนมีใจดี ไม่โกรธใครง่าย มีความรักต่อคนทั้งหลาย มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี จะพูด จะทำ จะคิด ก็ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และความยุติธรรมหวังประโยชน์สุขเป็นต้นแก่คนอื่น อานุกาภาพแห่งจิตที่แผ่ไปด้วยความบริสุทธิ์ต่อคนทั้งหลายเช่นนี้ย่อมเป็นเหตุให้เป็นที่รักของคนทั้งหลาย ใครพบเห็น เข้าก็รักใคร่พอใจในปรภณวิเสสวิสุทธิธรรมรคกล่าวว่า “ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนสร้อยมุกดาที่เขาห้อยไว้ที่อก และเหมือนพวงดอกไม้ที่เขาสวมประดับไว้ที่ศีรษะ ฉะนั้น”^{๑๑๖} ผู้มีพรหมวิหารต่อคนอื่น ย่อมได้รับความเมตตาตอบจากคนเหล่านั้น ดุจผู้ให้ช่วยเหลือได้รับการช่วยเหลือตอบ ไซยวัฒน์ กปิลกาญจนกล่าวว่า “ผู้ที่มีจิตอบรมดีแล้วด้วยเมตตา ย่อมแผ่ความปรารถนาไปยังผู้อื่น โดยมีได้หวังความปรารถนาดีจากผู้อื่นเป็นการตอบแทน แม้ไม่ต้องการการกระทำตอบแทน ผู้มีเมตตาต่อผู้อื่นย่อมได้รับความเมตตาตอบแทนจากผู้อื่น”^{๑๑๗} **อมนุสฺสานํ ปิโย โหติ เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย** ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์เหมือนเป็นที่รักของมนุษย์ คำว่ามนุษย์โดยตรงได้แก่ผู้ที่มีใช้มนุษย์ เช่นสัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย เทวดาเป็นต้น เพราะพลังแห่งเมตตาที่ท่านได้แผ่ออกไปสู่สรรพสัตว์เหล่านั้น พลังแห่งเมตตาได้เข้าไปในจิตใจของสัตว์ทั้งหลาย ทำให้สัตว์เกิดความรักใคร่ขึ้นมา ดังจะเห็นได้ว่า คนที่มีเมตตาจิตประจำใจนั้น แม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็ยังรักใคร่ ไม่ทำร้าย เพราะฉะนั้น พระภิกษุที่ปฏิบัติกรรมฐานอยู่ในป่าที่มีภัยจากมนุษย์และสัตว์ร้าย จึงนิยมนั่งแผ่เมตตาอยู่เป็นประจำ เทวดาและสัตว์ทั้งหลาย ก็มีเมตตาจิตตอบ ไม่ทำอันตราย บางครั้งสัตว์ป่าบางชนิดก็ชอบที่จะมาอยู่ใกล้ๆ อีกด้วย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเมตตาจิตของพระภิกษุนั่นเอง ในเรื่องนี้มีเรื่องราวของพระวิสาขะเป็นตัวอย่าง เรื่องย่อดังต่อไปนี้ “ท่านวิสาขะอยู่ที่เมืองปาฏลีบุตร ต่อมาได้ลงเรือแล้วไปบวชที่เกาะลังกาท่านเป็นผู้เจริญเมตตา แผ่เมตตาไปยังสัตว์ทั้งหลายเป็นนิตย์ เมื่อท่านคิดจะไปอยู่ยังที่อื่น เทวดาที่สถิตย์อยู่ที่หัวที่จงกรม ก็มาร้องไห้ขอร้องให้ท่านอยู่ต่อเพื่ออนุเคราะห์เหล่าเทวดา ท่านจึงได้อยู่ที่นั่น เป็นอันว่าท่านจำต้องอยู่โปรดเทวดาเหล่านั้นจนปรินิพพานในที่นั่นนั่นเอง”^{๑๑๘} แต่ถ้าขาดพรหม

^{๑๑๔} ไซยวัฒน์ กปิลกาญจน, **กรรมฐานประจำวัน**, หน้า ๑๗.

^{๑๑๕} วิสุทธิ. ๒/๑๑๕.

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๑๗} ไซยวัฒน์ กปิลกาญจน, **กรรมฐานประจำวัน**, หน้า ๑๙-๒๐.

^{๑๑๘} วิสุทธิ. ๒/๑๑๕-๑๑๗.

วิหารหรือไม่ได้เจริญพรหมวิหารให้มากแล้ว ย่อมถูกพวกอมนุษย์คอยเบียดเบียน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ไม่เจริญเมตตาเจโตวิมุตติ ไม่กระทำให้มากแล้ว ภิกษุรูปนั้นย่อมเป็นผู้อันอมนุษย์กำจัดได้ง่ายฉนั้น เหมือนกัน”^{๑๑๙} ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากภิกษุรูปใดเจริญเมตตาเป็นต้นแล้ว พวกอมนุษย์จะทำร้ายได้ยาก ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เจริญเมตตาเจโตวิมุตติกระทำให้มากแล้ว ภิกษุรูปนั้นย่อมเป็นผู้อันอมนุษย์กำจัดได้ยาก”^{๑๒๐} จะเห็นได้ว่า เมื่อภิกษุเจริญพรหมวิหารเนื่องนิത്യ หรือกระทำให้มากแล้ว ถึงแม้ว่าพวกอมนุษย์จะพยายามทำร้ายด้วยวิธีการใดๆ ก็ตามย่อมทำร้ายได้โดยยาก และพวกอมนุษย์เหล่านั้นจะลำบากเหน็ดเหนื่อยเปล่าๆ เพราะว่าย่อมพ่ายแพ้ต่ออำนาจพรหมวิหารของผู้ที่เจริญเป็นนิത്യ **เทวดา รกขนติ เทวดาย่อมรักษา** ผู้เจริญพรหมวิหาร เมื่อแผ่เมตตาความปรารถนาดี ความหวังดีไปยังเทวดาเนื่องนิത്യ เทวดาย่อมจะได้รับเมตตาจิตครั้งได้รับแล้วย่อมทำการรักษาผู้เจริญเมตตาเหมือนบิดามารดารักษาบุตรฉะนั้น ตามหลักพุทธศาสนาถือว่า เทวดานั้นมีจริง และมีอยู่หลายประเภทโดยแบ่งออกเป็นชั้นๆ มี ๖ ชั้น เรียกว่าเทวภูมิ ๖ อันได้แก่ ๑. จาตุมหาราชิกาภูมิ ๒. ดาวดึงส์ภูมิ ๓. ยามาภูมิ ๔. तुสิตาภูมิ ๕. นิมมานรตีภูมิ ๖. พรนิมมิตวสวัตตีภูมิ”^{๑๒๑} เป็นผู้ที่มีฤทธิ์มีอำนาจเหนือมนุษย์ และสามารถให้การคุ้มครองรักษาหรือเบียดเบียนทำร้ายมนุษย์ได้ ผู้เจริญพรหมวิหาร เมื่อแผ่เมตตาจิตไปยังสรรพสัตว์เนื่องนิത്യแล้ว อำนาจเมตตาจิตย่อมมีอำนาจมาก ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ กล่าวถึงอำนาจเมตตาว่า “ย่อมมีอำนาจทำให้ผู้อื่นรักหรือทำให้ศัตรูผู้มุ่งร้ายกลับใจเปลี่ยนมาเป็นมิตร ตามนัยที่กล่าวมาแล้วในข้อก่อน แต่บางครั้ง แม้ว่าจะไม่สามารถทำให้ผู้นั้นให้กลับใจได้ ยังคงมุ่งร้ายอยู่นั่นเอง ก็ยังมีอำนาจป้องกันเครื่องมือที่ใช้ทำร้าย มีไฟเป็นต้น ไม่ให้กล้ากรายคือไม่ให้ทำอันตรายได้”^{๑๒๒} กล่าวคือ ไม่ซึมซาบเข้าไปในร่างกาย ของบุคคลผู้มีจิตประกอบด้วยเมตตาเหมือนอย่างที่เราจะลูบไล้พระพุทธรูป^{๑๒๓} กำลังสอนคัมภีร์ สังยุตตนิกายอยู่ ถูกงูพิษที่ตกลูกจากต้นไม้กัดเอา ก็ไม่มีอันตรายฉนั้น ด้วยอำนาจของเมตตาย่อมทำให้ปลอดภัยจากศัตรูร้ายที่ผู้อื่นใช้ทำร้ายได้ทีเดียวอย่าว่าแต่ผู้เป็นมนุษย์เลย แม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็มีส่วนได้รับความคุ้มครองป้องกันภัยจากเมตตาของตน เหมือนอย่างเรื่องแม่โคป่าตัวหนึ่ง มีเรื่องเล่าว่า “แม่โคป่าตัวหนึ่งกำลังยืนให้นมลูกอยู่ระหว่างนั้นนายพรานมาพบเข้า คิดจะแทงมัน จึงพุ่งหอกออกไป หอกกระทบร่างของแม่โคแล้วกลับเฉลี่ยวไปเสียอีกทางหนึ่ง หากทำอันตรายแม่โคได้ไม่ ที่เป็นเช่นนี้ก็ด้วยอำนาจเมตตาที่

^{๑๑๙} ส.นิ. ๑๖/๖๖๕/๒๙๙.

^{๑๒๐} ส.นิ. ๑๖/๖๖๖/๒๙๙.

^{๑๒๑} พระสังฆมณฑลสังฆคณาจารย์, **ปรมัตถโคตติเย มหาวชิราภิธานสังคหิกา ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๑ ภูมิจตุกกะและปฏิสนธิจตุกกะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๐), หน้า ๗๗-๑๐๑.

^{๑๒๒} ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์, **กรรมฐานประจำวัน**, หน้า ๒๔-๒๕.

^{๑๒๓} วิสุทธิ์. ๒/๑๑๗.

มีต่อลูกของมันในขณะนั้น”^{๑๒๔} ผู้เจริญพรหมวิหารจนมีกำลัง พลังแห่งเมตตาอันเป็นตัวสมาธิจิตย่อมคุ้มครองตัวผู้ขึ้น ถึงถูกทำร้ายด้วยไฟ ยาพิษ หรือศาสตราที่ย่อมพ้นจากอันตรายเหล่านั้นได้ เมื่อบุคคลมีเมตตาธรรมเป็นต้นแล้วย่อมจะก่อให้เกิดอานิสงส์จากการเจริญเมตตา นั้นอย่างมากมาย จนบางครั้งทำให้เกิดความสงสัยว่าเป็นไปได้ได้อย่างไร พระธรรมปิฎกกล่าวว่า “ผู้ที่มีเมตตาสามารถเอาชนะใจคนอื่น”^{๑๒๕} ย่อมเป็นคนอัศจรรย์ไม่มีผู้ใดทำอันตรายได้ อนึ่งเมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมข้อพรหมวิหารแล้วก็ย่อมไม่มีศัตรูที่คิดมุ่งทำร้ายทำอันตรายเลย บุญสมเจนใจกล่าวว่า “เมตตาธรรมเป็นต้นนั้น ถ้าบำเพ็ญได้ระดับใดระดับหนึ่งจะได้รับอานิสงส์ในแง่จริยธรรมคือไม่มีศัตรู ไปที่ไหนก็มีแต่มิตร ถ้าบำเพ็ญได้ในระดับสูงกว่านี้คือในระดับฌาน ก็จะได้รับอานิสงส์ ในลักษณะที่เป็นอานุภาพมหัศจรรย์”^{๑๒๖} **ตุภฏฺ จิตฺตํ สมาริยติ จิตฺตํ ตัง มั่น เป็นสมาธิได้เร็ว** ผู้เจริญพรหมวิหาร เมื่อแผ่เมตตาจิตไปยังสรรพสัตว์เนื่องนิത്യ ด้วยอำนาจเมตตาจิตเป็นต้นที่บำเพ็ญเป็นประจำย่อมทำให้สภาพจิตของผู้นั้นเบิกบานแจ่มใส ชุ่มชื้นอิมเอบอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น เมื่อจะทำจิตให้สงบย่อมกระทำได้โดยง่ายยิ่ง ซึ่งต่างกับคนที่ไม่ได้เจริญเมตตา จิตใจย่อมจะสับสนวุ่นวายกระวนกระวาย เมื่อเจริญสมาธิก็ย่อมกระทำได้ยาก ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ กล่าวว่า “ผู้มีจิตมิได้อบรมด้วยเมตตา มากด้วยความโกรธ ความไม่พอใจ เมื่อพยายามทำใจสงบตั้งมั่นเป็นสมาธิ ย่อมทำได้ยาก รู้สึกเป็นภาระหนัก อนึ่งแม้ว่าจะไปอยู่ในที่สงัดวิเวกปรารภกรรมฐานอย่างไรก็ตามหนึ่งมีกสิณเป็นต้นได้สถานที่อยู่เป็นเช่นนั้นแล้ว จิตยังสงบได้ยาก เพราะคอยแต่จะหงุดหงิดขัดเคืองกับสิ่งเล็กๆ น้อย ๆ”^{๑๒๗} ผู้ที่มีจิตอบรมดีแล้วด้วยพรหมวิหาร ย่อมมีสภาพจิตที่เบิกบานแจ่มใส อุปสรรคปัญหาต่างๆ จะกระทำให้จิตใจชุ่มฉ่ำมิใช่จะกระทำได้โดยง่าย จึงไม่มีอุปสรรคขัดขวางอย่างนั้น คือไม่กระวนกระวายเพราะร้อนบ้างหนาวบ้าง ถูกยุงเหืออมมาแต่ตอมบ้าง เมื่อเขาพยายามจะทำให้จิตใจมีเมตตาเป็นต้นแล้ว จิตใจจะสงบตั้งมั่นได้รวดเร็ว และมีจิตใจแน่วแน่ ตั้งมั่นไม่ฟุ้งซ่านไม่เฉื่อยชาเป็นจิตใจที่สะอาด ไม่ชุ่มฉ่ำ **มุขวณฺโณ วิปฺปสีหติ ผู้เจริญเมตตาอย่ามมีผิวหน้าที่ผ่องใส** บุคคลผู้ที่เจริญพรหมวิหารเป็นปกติ ย่อมเป็นผู้มีจิตใจดี มีผิวหน้าที่ผ่องใสเหมือนดังลูกตาลสุกที่หล่นจากขั้วใหม่ ๆ แม้ผิวพรรณโดยทั่วไปตามร่างกายส่วนต่างๆ ก็เปล่งปลั่ง ทำให้น่ารักน่าเข้าใกล้มองดูก็รู้ทันทีว่าคุณคนนี้เป็นผู้ที่มีจิตเปี่ยมไปด้วยเมตตา หน้าตาผิวพรรณผ่องใสเพราะอำนาจของจิตที่เต็มเปี่ยมไปด้วยเมตตา หน้าตาผิวพรรณผ่องใสเพราะอำนาจของจิตที่เต็มเปี่ยมไปด้วยเมตตา ช่างจะตรงกันข้ามกับคนที่ขาดเมตตา พระมหาบุญเรือน ปภังกร

^{๑๒๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทำอย่างไรจึงจะหายโกรธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑.

^{๑๒๖} บุญสม เจนใจ, **สาราณียธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๒๑.

^{๑๒๗} พระมหาบุญเรือน ปภังกร (พิลาพันธ์), **ศึกษาวิเคราะห์เมตตาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา**, หน้า ๑๒๓.

กล่าวถึงคนที่ขาดเมตตาว่า “เขาย่อมมีความโกรธอยู่เป็นประจำ หน้าตาจะหมองคล้ำบุคลิกภาพจะเปลี่ยนไปในแง่ลบ กายที่ทำ วาจาที่พูด จิตใจที่คิดย่อมเป็นไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ ผิพรรณก็ไม่ผ่องใสทำให้ดูเป็นคนแก่เกินวัยที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะขาดเมตตาคอยชโลมจิต เมื่อจิตนั้นเต็มไปด้วยอุปกิเลสเครื่องเศร้าหมอง อันเป็นเหตุให้ภายในเศร้าหมองไม่ผ่องใส ภายนอกคือร่างกายก็พลอยเศร้าหมองไม่ผ่องใสไปด้วยเช่นกัน รวมถึงย่อมเป็นเหตุให้เกิดโรคต่างๆ ตามมาอีกมากมาย เช่นโรคเครียด โรคกระเพาะอาหารเป็นต้น **อสมมุพฺโห กาลํ ภิโรติ ไม่หลงตาย** บุคคลที่เจริญพรหมวิหารนั้น เวลาตายย่อมมีสติสัมปชัญญะดี เพราะเนื่องจากว่าเป็นผู้มีปกติเบิกบานแจ่มใส อิมเอิบ ไม่หงุดหงิดง่าย ไม่โกรธง่าย เขาเมื่อเวลาตายจึงไม่หลงตาย เมื่อไม่หลงตาย ครั้นตายแล้วย่อมไปสู่สุคติภูมิ สมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “จิตเต อสงฺกิลฺลฺฐุ ปาฎิกฺงฺขา”^{๑๒๘} แปลว่า (เวลาตาย) เมื่อจิตไม่เศร้าหมองสุคติเป็นอันหวังได้ หมายถึงว่าผู้ที่เจริญพรหมวิหารอยู่เป็นประจำ เวลาตายไม่หลงเพื่อน ย่อมตายเหมือนกับคนนอนหลับไปฉะนั้น มีสติ สัมปชัญญะสมบูรณ์จึงไปเกิดในสุคติภูมิ คือไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดา ไม่ไปสู่อบายภูมิ ซึ่งต่างกับคนไม่ได้ฝึกจิตด้วยพรหมวิหาร บางคนหลงมากเมื่อจวนจะตายมีสติเพื่อนตายอย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ เช่นตายขณะโกรธจัด ตายขณะเจ็บปวดจากอุบัติเหตุ ตายเพราะความดีใจมาก (โลภะ) ท่านเรียกว่าหลงตาย คือตายลงด้วยจิตเศร้าหมอง ดังนั้นจึงไปสู่อบายภูมิ มีนรกเป็นต้น สมดังพระพุทธพจน์ว่า “จิตเต สงฺกิลฺลฺฐุ ทฺทุกฺคิ ปาฎิกฺงฺขา”^{๑๒๙} แปลว่า (เวลาตาย) เมื่อจิตเศร้าหมองสุคติเป็นอันหวังได้ **อตฺตริ อปฺปฏิวิชณฺโต พรหมโลกุโปโค โหติ** เมื่อยังไม่แทงตลอดธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป ย่อมเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก บุคคลที่เจริญพรหมวิหารเป็นประจำ ทำให้ขำนาญทำให้คล่องแคล่วจนได้บรรลุฌานใดฌานหนึ่ง เมื่อไม่อาจบรรลุความเป็นพระอรหันต์ ซึ่งสูงกว่าเมตตาสมบัติ เมื่อตายแล้ว ย่อมเกิดในพรหมโลก เหมือนหลับแล้วตื่นขึ้นฉะนั้น ข้อนี้ท่านกล่าวไว้สำหรับผู้เจริญเมตตาจนได้บรรลุฌาน เมื่อบรรลุฌานได้แล้ว หากไม่สามารถบรรลุถึงความหลุดพ้น ก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดกันต่อไป แต่จะไม่ตกต่ำคือไม่ไปเกิดในอบายภูมิ เพราะความดีที่ได้จากการเจริญเมตตานั้นย่อมส่งผลให้ไปเกิดในพรหมโลก

จะเห็นได้ว่าบุคคลที่เจริญพรหมวิหาร จนได้รับอานิสงส์ดังที่กล่าวมา ย่อมทำให้เป็นผู้ที่มีจิตใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความหวังดี ความคิดช่วยเหลือเกื้อกูล ความพลอยยินดีและมีความยุติธรรมกระทำแต่สิ่งเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม หลักจริยธรรมในทางพุทธศาสนาได้ให้พรตชนะว่า ผู้ที่นำหลักพรหมวิหารธรรมนี้ไปใช้จึงเป็นบุคคลผู้ให้แต่ฝ่ายเดียว มิได้หวังสิ่งตอบแทนจากผู้อื่น ผลที่ผู้ให้ได้รับเป็นเพียงแต่คุณค่าทางด้านจิตใจ กล่าวคือบุคคลผู้ให้ เกิดความรู้สึกเป็นสุข เนื่องจากสภาพจิตที่เป็นกุศลของตนเอง เพราะสภาพจิตที่เป็นกุศลนี้เองย่อมเป็นเหตุให้เขากระทำกุศลธรรมอื่นๆ อีกมากมาย และเมื่อเห็นว่าตนได้ทำประโยชน์แก่สังคม ได้ช่วยผู้อื่นให้เป็นสุข มีสภาพจิตพลอยยินดี และ

^{๑๒๘} ม.ม. ๑๒/๙๒/๖๔; อ.ปณจก ๒๒/๓๔๖/๔๗๙.

^{๑๒๙} ม.ม. ๑๒/๙๒/๖๔

ให้ความยุติธรรมแก่ทุกคน ย่อมจะมีความรู้สึกเป็นสุข ภูมิใจ ผู้ปฏิบัติย่อมได้รับอานิสงส์ต่างๆ มากมาย ดังที่กล่าวมาแล้ว แม้ว่าเขาจะมีได้หวังหรือปรารถนาอานิสงส์เหล่านั้นเลยก็ตาม เข้าทำนองที่กล่าวไว้แต่ต้นว่า ผู้ที่ไหว้เขา ย่อมได้รับการไหว้ตอบฉะนั้น

๓. คุณค่าและประโยชน์ของพรหมวิหารทางจริยธรรมในระดับสังคม

พรหมวิหาร ๔ คือ ๑. ความปรารถนาดีต้องการให้คนอื่นสัตว์อื่นมีความสุขความเจริญรุ่งเรือง ๒. ความปรารถนาให้ผู้อื่นสัตว์อื่นพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนต่างๆ ๓. ความพลอยยินดีต่อความสำเร็จ ต่อคุณงามความดีของผู้อื่นสัตว์อื่น ๔. ความวางใจเป็นกลาง ความประพฤติเที่ยงธรรมต่อผู้อื่นสัตว์อื่น โดยอาศัยหลักกฎหมาย กฎระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ประชาชนในสังคมร่วมกันบัญญัติขึ้นโดยชอบธรรม เป็นแบบแผนในการปฏิบัติ จัดเป็นจริยธรรมระดับพื้นฐาน การกระทำดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ หรืออกุศลกรรมบถ ๑๐ จัดเป็นจริยธรรมระดับกลาง และการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น จัดเป็น จริยธรรมระดับสูง พรหมวิหารเป็นจริยธรรมที่มีคุณค่าและมีประโยชน์แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติ ผู้ที่เจริญพรหมวิหารอย่างสม่ำเสมอ ย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่างๆ ทั้งแก่ตนเองและสังคมมากมาย เป็นเหตุให้สังคมนั้นเป็นสังคมที่น่าอยู่น่าอาศัย เนื่องจากเป็นสังคมที่มีความสมัครสมานสามัคคีกัน หวังดีต่อกันคอยช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้ที่ด้อยกว่าตน พลอยยินดีต่อคุณงามความดีความรุ่งเรืองของกันและกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นสังคมที่ไม่น่าใฝ่จากหลักธรรมทางพุทธศาสนาเรื่องพรหมวิหารนี้ ถือว่ามีคุณประโยชน์มากต่อความสัมพันธ์อันเกิดจากหลักธรรมเรื่องพรหมวิหารนี้เป็นอย่างดี พระองค์จึงได้ทรงสั่งสอนพุทธบริษัทเริ่มตั้งแต่จริยธรรมระดับพื้นฐาน เช่น เรื่องศีล ๕

การประพฤติปฏิบัติพรหมวิหารธรรม ย่อมก่อให้เกิดสันติภาพความสงบสุขความยุติธรรม ศาสตราจารย์ ดร.ทินพันธ์ นาคะตะกล่าวประโยชน์ของพรหมวิหารว่า “ใช้เป็นแนวทางในการใช้อำนาจหน้าที่ให้มีผลสมบูรณ์และเกิดสัมพันธ์ภาพอันดี”^{๑๓๐} ผู้ปฏิบัติเองเมื่อบำเพ็ญเมตตา ย่อมปรารถนาดีต่อทุกคน เมื่อบำเพ็ญกรุณา ย่อมช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ทุกคน เมื่อบำเพ็ญมุทิตา ย่อมพลอยยินดีต่อความสำเร็จรวมถึงคุณงามความดีของทุกคน เมื่อบำเพ็ญอุเบกขา ย่อมเป็นคนมีความยุติธรรมปฏิบัติโดยยึดหลักตามกฎหมาย กฎเกณฑ์ที่ประชาชนในสังคมร่วมกันบัญญัติขึ้นเพื่อความสงบสุขของสังคมเอง พระธรรมปิฎกกล่าวถึงผู้บำเพ็ญพรหมวิหารว่า “เขาบำเพ็ญได้ชื่อว่า เป็นผู้สร้างสรรค์และอภิบาลสังคม”^{๑๓๑}

^{๑๓๐} ศาสตราจารย์ ดร.ทินพันธ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สหายบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๖๓.

^{๑๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), คุณบิดามารดา สุตพรรณนามหาศาล, หน้า ๑๔.

พระพิมลธรรม (อาสภเถระ) ได้อธิบายถึงพรหมวิหารว่าเป็นคุณธรรมสำหรับประชาชนในสังคม เพราะเป็นเหตุทำให้คนเป็นผู้ประเสริฐ โดยเทียบเคียงกับพระพรหมว่า **เมตตา** มีหน้าที่เป็นพลังงานของพระพรหมให้ต้องชวนช่วยทำสิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่สัตว์โลกสิ้นทั้งมวลให้ดำรงคงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข โดยไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก **กรุณา** มีหน้าที่เป็นพลังงานของพระพรหมให้จำต้องช่วยปลดเปลื้องทุกข์แก่สัตว์โลกผู้ซึ่งได้ประสบทุกข์ **มุทิตา** มีหน้าที่เป็นพลังงานของพระพรหมให้ต้องอนุโมทนายินดีต่อสมบัติของสัตว์โลก หรือช่วยส่งเสริมต่อเติมแก่สรรพสัตว์จำพวกที่พยายามทำความดี ไม่สกิดกันหรือบั่นรอนความดีของสรรพสัตว์ทั้งหลาย **อุเบกขา** มีหน้าที่เป็นพลังงานของพระพรหมให้ดำรงอยู่เป็นกลางๆ คือโดยเที่ยงธรรมสม่ำเสมอ ในสรรพสัตว์ทั่วโลก ไม่เอนเอียงไปเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทั้งสิ้น^{๑๓๖} หลักธรรมเรื่องพรหมวิหาร จึงได้ชื่อว่าเป็นหลักธรรมค้ำจุนโลกอย่างแท้จริงเพราะเกื้อกูลต่อไตรสิกขา คือการพัฒนาพฤติกรรมหรือศีลต้องประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา คือเจตนาที่ปรารถนาดี ไม่เบียดเบียน พลอยยินดี และมีความยุติธรรม การพัฒนาจิตใจหรือสมาธิ ต้องประกอบด้วยพรหมวิหารเพื่ออบรมจิตให้ตั้งงามและมั่นคงยิ่งขึ้นและการพัฒนาปัญญาก็ต้องประกอบด้วยพรหมวิหาร เพื่อรู้เหตุปัจจัยหรือเหตุผลตามภาวะที่เป็นจริง โดยไม่มีการลำเอียง เพื่อตรวจสอบพฤติกรรมและจิตใจไม่ให้ออกนอกทางแห่งความถูกต้อง หรือความยุติธรรม เมื่อมีปัญหาเป็นเครื่องตรวจสอบด้วยใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขาแล้ว ย่อมนำไปสู่ความจริงและสู่สันติภาพได้แท้จริง

๔. คุณค่าและประโยชน์ของพรหมวิหารในระดับสูงสุด

ประโยชน์ของพรหมวิหารในระดับสูงสุดนั้น ถือว่าเป็นประโยชน์สำคัญที่มนุษย์ควรแสวงหา เพราะเป็นความสุขระดับความหลุดพ้นจากทุกข์ หรือเป็นเหตุปัจจัยใกล้ต่อการหลุดพ้น ซึ่งถือว่าเป็นความสุขทางจิตใจที่เป็นอิสระอยู่เหนือกระแสโลก ประโยชน์อันสูงสุดของการเจริญคุณธรรมหมวดนี้ ย่อมนำพาผู้ที่เจริญไปสู่ความเป็นพระอริยะระดับต้นจนถึงระดับสูงสุด บุคคลที่เจริญพรหมวิหารเนืองนิตย์ ย่อมเป็นผู้มีสภาพจิตเบิกบานแจ่มใส อิมเอิบบริสุทธ์ผุดผ่องไม่หมองมัว สามารถทำจิตให้ตั้งมั่นได้เร็ว ให้อ่อนควรแก่การงาน แม้ยังมีได้ฉาน ก็เป็นให้ใกล้ต่อการได้ฉานและบรรลุถึงความหลุดพ้นในที่สุด บุคคลที่เจริญพรหมวิหารเป็นประจำนี้ แม้ไม่ได้ถึงขั้นฉานเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว ก็ไปบังเกิดในสถานที่ดี มีความสุขอย่างแน่นอน เช่น เกิดในสวรรค์ชั้นกามพจร ๖ ชั้นใดชั้นหนึ่ง ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็เกิดในตระกูลที่ดีมีความสุข มีรูปร่างสวยงาม เพราะตนเองมีสภาพจิตเบิกบานผ่องแผ้ว บริสุทธ์ และพรหมวิหารยังเป็นเหตุใกล้ให้ผู้ปฏิบัติเป็นบุคคลผู้ใญ่บุญ ใจกุศลฝึกฝนในการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาเป็นนิตย์ และนอกจากนั้น ถ้าบำเพ็ญพรหมวิหารอย่างต่อเนื่อง เมื่อยกขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ย่อมทำให้รู้ชัดว่าสิ่งทั้งหลายว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความดับเป็นธรรมดาแล้วเริ่มทำความเพียร

^{๑๓๖} พระพิมลธรรม (อาสภเถระ), วิสุทธิมรรค-ความไทย พรหมวิหารนิเทศ ปริเฉทที่ ๙, หน้า ๒-๓.

ในการบำเพ็ญวิปัสสนา ย่อมทำอาสวะให้สิ้นไปและบรรลุถึงความหลุดพ้นคือนิพพานได้ในที่สุด สมดัง พุทธพจน์ที่ว่าภิกษุผู้มีจิตประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่งอยู่ เธอตั้งอยู่ในสมณะและวิปัสสนาธรรม นั้น ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย^{๑๓๓} ภิกษุผู้มีจิตประกอบด้วยกรุณา ภิกษุผู้มีจิต ประกอบด้วยมุทิตา ภิกษุผู้มีจิตประกอบด้วยอุเบกขาแผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่งอยู่ เพราะความสิ้นไปแห่ง สังโยชน์อันเป็นไปในส่วนนั้นๆ จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา^{๑๓๔} และ ดังพุทธพจน์อีกบทหนึ่งว่า ภิกษุผู้มีจิตประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่งอยู่ เพราะความยินดี เพลิดเพลินในธรรมคือสมณะวิปัสสนานั้น เพราะความสิ้นไปแห่งโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ เธอย่อมเป็น โอปปาติกะจะปรินิพพานในที่นั้น^{๑๓๕} ภิกษุผู้มีจิตประกอบด้วยกรุณา ภิกษุผู้มีจิตประกอบด้วยมุทิตา ภิกษุ มีจิตประกอบด้วยอุเบกขา^{๑๓๖}

จากพุทธพจน์ดังกล่าวมาแล้วนี้ พรหมวิหารมีเมตตาเป็นต้นจะต้องพัฒนาการไป ตามลำดับและต่อเนื่อง คือจากระดับธรรมดาที่ยังมีตัวตน หรือเต็มไปด้วยอัตตาเห็นแก่ตัว เช่น เรื่อง เมตตา พ่อแม่รักลูก प्रารณาให้ลูกพ้นจากความลำบากต่างๆ พลอยยินดีกับลูก และมีความยุติธรรม ต่อลูก พยายามเอาใจลูกทุกอย่างและรักปรารถนาดีเฉพาะลูกของตนเองถือว่าเป็นการประพฤติ ธรรมที่ยังไม่สะอาดไม่บริสุทธิ์ ยังมีปัญหาหรือมีความทุกข์อยู่พฤติกรรมในระดับนี้เรียกว่าระดับ สัญชาติญาณ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ประจำตัวของทุกคน ควรที่จะพัฒนาไปสู่คุณธรรมระดับที่สอง คือใน ระดับที่ประกอบไปด้วยสติปัญญา มีความเห็นแก่ตัวน้อยลง เป็นความปรารถนาให้มีสุข ให้พ้นทุกข์ พลอยยินดี และมีความยุติธรรมในระดับกลาง เรียกว่าระดับภาวิตถยาน ที่จะพัฒนาไปสู่ระดับสูงสุด คือระดับที่บริสุทธิ์ได้แก่หมดความเห็นแก่ตัว เป็นคุณธรรมที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ หมายถึงพรหมวิหาร ของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวกทั้งหลาย ว่าโดยย่อๆ ก็คือพรหมวิหารนั้นย่อมเป็นพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์สาวกทั้งหลาย ว่าโดยย่อๆ ก็คือพรหมวิหารนั้นย่อมเป็นพื้นฐานให้บุคคลผู้เจริญ ต่อเนื่องไม่ขาดสาย จนสามารถบรรลุถึงพระนิพพานได้ จากสาระสำคัญของพรหมวิหารที่กล่าวมา มีประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และบุคคลอื่น ประโยชน์แก่ตนเองคือทำให้มีคุณธรรม คือเมตตา กรุณา มุทิตา และความยุติธรรมเป็นพื้นฐานในจิตใจ จึงเป็นผู้ชื่อว่ามิจิตใจดีงาม ประารถนาดีต่อบุคคลอื่นสัตว์ อื่น เมื่อจิตใจดีงามย่อมส่งผลต่อภายนอกคือพฤติกรรมที่ประกอบด้วยความปรารถนาดี และการพูดที่ ประกอบด้วยความปรารถนาดี เมื่อทำ พูด คิดด้วยจิตที่ประกอบด้วยความปรารถนาดี ก็ย่อมทำให้ บุคคลนั้นได้รับประโยชน์ในระดับพื้นฐาน คือไม่คิดมุ่งร้าย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่อิจฉาริษยาไม่ลำเอียง และได้รับอานิสงส์เป็นต้นว่า หลับเป็นสุข ตื่นเป็นสุขนอน ไม่ฝันร้าย เป็นต้นอานิสงส์ระดับนี้จัดว่าเป็น

^{๑๓๓} อ.ทสก-เอกาทสก. ๒๔/๒๒๓/๓๖๔.

^{๑๓๔} อ.ทสก-เอกาทสก. ๒๔/๒๒๓/๓๖๕.

^{๑๓๕} ม.ม. ๑๓/๒๐/๑๖.

^{๑๓๖} ม.ม. ๓/๒๐-๒๑/๑๗-๑๙.

ประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ส่วนพรหมวิหารในระดับประโยชน์สูงสุด คือพรหมวิหารซึ่งเป็นคุณธรรมระดับพื้นฐานนำผู้ประพฤติปฏิบัติไปสู่ความเป็นผู้มีจิตใจสูงขึ้นๆ หรือนำไปสู่คุณธรรมระดับสูงขึ้น เช่นระดับฌาน ระดับพระอนาคามี ผู้ปฏิบัติบำเพ็ญจนได้ฌานแล้ว อาศัยฌานนั้นเป็นบาทในการเจริญวิปัสสนา โดยยกขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ปฏิบัติไปอย่างต่อเนื่อง ย่อมเป็นเหตุปัจจัยให้บรรลุถึงพระนิพพานได้ในชาตินี้ ในลักษณะที่เรียกว่า “เมตตาเจโตวิมุตติ, กรุณาเจโตวิมุตติ, มุทิตาเจโตวิมุตติ และอุเบกขาเจโตวิมุตติ”

๕. คุณค่าและประโยชน์ที่เกิดจากความสัมพันธ์กันของพรหมวิหาร

ประโยชน์ของพรหมวิหารแต่ละข้อได้กล่าวแล้วข้างต้น ต่อไปจะกล่าวถึงประโยชน์อันเกิดจากการบำเพ็ญพรหมวิหารให้ครบทั้ง ๔ ข้อคือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นระบบบูรณาการหรือระบบองค์รวม โดยการบำเพ็ญให้มีคุณภาพครบทั้ง ๔ ข้อ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันและกันของพรหมวิหารเอง กล่าวคือผู้ปฏิบัติพรหมวิหารย่อมเห็นทั้งคนผู้เป็นอยู่ตามปกติ พึงเจริญเมตตา คนผู้ตกทุกข์ได้ยาก มีความเดือดร้อนต่างๆ พึงเจริญกรุณา คนผู้ประสบความสำเร็จ ประสบความสุขความเจริญ พึงเจริญมุทิตา คนผู้ทำความชั่วซึ่งกำลังได้รับผลกระทบชั่วตามกฎหมายบ้านเมืองอันสมควรแก่ความผิดของเขาเอง พึงเจริญอุเบกขา ในสถานการณ์สุดท้ายหากผู้ปฏิบัติเจริญเมตตาปรารถนาให้ผู้ทำผิดนี้มีความสุข เมตตาย่อมเกิดขึ้นไม่ได้เนื่องจากเขากำลังมีความทุกข์ และมีใช้สถานการณ์ที่จะใช้เมตตา ถ้าหากผู้ปฏิบัติเจริญกรุณาปรารถนาให้เขาพ้นจากความทุกข์ หรือโดยการกระทำการช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่งมีการให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่เพื่อปล่อยผู้ร้ายรายนี้ ก็ย่อมเป็นการไม่สมควรเพราะเป็นการกระทำผิดกฎหมายตนเองจะพลอยมีความผิดฐานช่วยเหลือผู้ร้ายอีกด้วย ส่วนการจะเจริญมุทิตาพลอยยินดีก็ย่อมมิใช่ฐานะที่จะเป็นไปได้ ดังนั้นในสถานการณ์ที่ ๔ นี้ควรเจริญอุเบกขา พระเทพวิสุทธิกวีกล่าวว่า “เพื่อกำจัดความยินดีในร้ายและความเศร้าโศกเสียใจ ในเมื่อเห็นคนอื่นสัตว์อื่นประสบทุกข์เพราะกรรมของเขา อันเราไม่อาจช่วยโดยพิจารณาความที่สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตนว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เป็นผู้ที่มีกรรมเป็นของตนเอง เขาจักทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว จักเป็นผู้รับผลของกรรมอันนั้น”^{๑๓๗} ในฝ่ายดีที่ผู้บำเพ็ญพรหมวิหารควรใช้อุเบกขา คือเมื่อเห็นคนที่ตนดูแล เป็นอยู่ดีต่างชวนชวายเป็นกิจหน้าที่ของตน รู้จักวางที่เฉยคอยดูโดยสงบไม่ก้าวก่ายแทรกแซง ในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคแสดงอุปมาว่า “มารดาอย่าไม่แสดงความรักด้วยเหตุใดๆ ต่อบุตรผู้จัดแจงการงานของตน”^{๑๓๘} และในสมังคลวิลาสินี, ในปัญจสุทธานิและในปรมัตถมัญชุสา ฎีกา กล่าวว่า “เหมือนดังนายสารภี เมื่อม้าวิ่งถูกทางเรียบสนิท

^{๑๓๗} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ, แบบไหว้พระสวดมนต์และหลักธรรมในการเจริญวิปัสสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๘๗.

^{๑๓๘} วิสุทธิ. ๒/๑๒๗.

ก็นั่งกุมสงบนิ่งคอยดูเฉยอยู่”^{๑๓๙} พระธรรมปิฎกกล่าวสรุปอุเบกขาว่า “อุเบกขาอย่างคลุมความ คือ ความรู้จักวางทีเฉยดู เมื่อเห็นเขาจับผิดชอบตนเองได้ หรือในเมื่อเขาควรต้องได้รับผลสมควรแก่ความผิดชอบของเขา”^{๑๔๐} ผู้ปฏิบัติพรหมวิหารจำต้องใช้ปัญญา ในการประพฤติปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงจะได้ประโยชน์อันแท้จริง

ในสถานการณ์ที่ ๑ คนใดคนหนึ่งเขามีความเป็นอยู่ปกติดีตามธรรมดาของเขาไม่มีเรื่องเดือดร้อนอันใด แต่ก็ได้ประสบความสำเร็จรุ่งเรืองในชีวิตเป็นพิเศษ ในกรณีเช่นนี้ควรมี เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี ความเป็นมิตร

ในสถานการณ์ที่ ๒ เมื่อคนใดคนหนึ่งได้รับความเดือดร้อนจากอุปสรรคหรือปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นเหตุให้เขามีฐานะความเป็นอยู่ตกต่ำลง ในกรณีเช่นนี้ควรมีกรุณา คือ ความห่วงใยเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน และต้องการช่วยเหลือปลดเปลื้องความเดือดร้อนเหล่านั้น ทำให้เขามีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น กล่าวโดยย่อว่าถ้าเขามีทุกข์เดือดร้อนเราก็กุณา

ในสถานการณ์ที่ ๓ เมื่อคนใดคนหนึ่งได้ประสบความสำเร็จในชีวิตด้านใดด้านหนึ่ง มีการได้เลื่อนยศตำแหน่ง เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้ควรมีมุทิตา คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้รับความดีความชอบ หรือมีภาวะฐานที่ดีขึ้นสูงขึ้น กล่าวโดยย่อว่าเราได้ดีมีสุข เราก้ใช้คุณธรรมข้อมุทิตา

สรุปความว่า ทั้งสามข้อนั้นเป็นความสัมพันธ์อันดีงามเหมาะสม เป็นหลักปฏิบัติอันสมควรที่มนุษย์กับมนุษย์ หรือคนกับคนในสังคมพึงกระทำต่อกันและกัน กล่าวสั้นๆ ว่าเมื่ออยู่ตามปกติก็ใช้เมตตา เมื่อตกต่ำก็ใช้กรุณา เมื่อมีสุขก็ใช้มุทิตาต่อกันและกัน เมื่อประชาชนในสังคมปฏิบัติได้อย่างนี้ สังคมก็จะน่าอยู่น่าอาศัย รักใคร่สามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกันดี สมดับพระธรรมปิฎกกล่าวว่า “สังคมที่มีเมตตา กรุณา มุทิตามาก จะเป็นสังคมที่มีน้ำใจมาก คนจะมีน้ำใจช่วยเหลือกันอย่างดี ซึ่งก็เป็นข้อดี ทำให้จิตใจคนมีความอบอุ่นชุ่มฉ่ำร่มเย็น มีความสุขสบาย” ความจริงประชาชนอาศัยอยู่ในสังคมเดียวกัน คือเป็นเพื่อนมนุษย์ที่อาศัยอยู่สิ่งแวดล้อมทางสังคมเดียวกันมีความสัมพันธ์ที่ดี ก็อยู่ด้วยกันดีมีความร่มเย็นเป็นสุข ดังนั้นพรหมวิหารเพียง ๓ ข้อ ก็น่าจะเพียงพอแล้ว สำหรับแนวทางประพฤติปฏิบัติของประชาชนในสังคม แต่หากพิจารณาให้แยกย่อยลงไปอีกจะเห็นว่า มนุษย์เรามีได้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์เท่านั้น ยังมีอีกด้านหนึ่ง คือ มนุษย์เกี่ยวข้องกับหลักการ กฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกาเป็นต้นที่มนุษย์ในสังคมได้ร่วมกันบัญญัติขึ้นเพื่อความสงบสุขของสังคม เพราะอาศัยเหตุนี้แลจึงจำต้องมี พรหมวิหารธรรมข้อที่ ๔

อุเบกขา มีลักษณะคอยมองดู เพื่อไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงกฎหมาย กฎกติกา ระเบียบที่สังคมร่วมกันบัญญัติขึ้น เพื่อความสุขสงบของสังคมส่วนรวม จึงมีสภาพเฉย พระธรรมปิฎก

^{๑๓๙} สุ.วิลา. ๒/๓๘๕/๔๐๙; ป.สุ. ๑/๑๑๘/๓๑๕; ปร.มณช. ๒/๒๒/๒๕.

^{๑๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐.

กล่าวว่า “ความมีใจเป็นกลาง คือมองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรงดุจตาซึ่งมองเห็นการที่บุคคลได้รับผลดี หรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม”^{๑๔๑} คือปล่อยหรือเปิดโอกาสให้มีการปฏิบัติไปตามธรรมตามหลักการ หรือตามกฎเกณฑ์กติกาก็มีหน้าที่อย่างไรก็ตามนั้น หลักการหรือกฎเกณฑ์ว่าอย่างไร ก็ทำไปตามนั้น ผู้ปฏิบัติก็คอยมองดู หากมีอะไรต้องกระทำเมื่อไรก็กระทำ คอยมองดูให้ทุกอย่างดำเนินไปอย่างถูกต้องตามที่ควรจะเป็นหรือตามชอบธรรม โดยใช้ปัญญาพิจารณาในการปฏิบัติให้เหมาะสม พระธรรมปิฎกกล่าวว่า “เมตตา กรุณา มุทิตา ใช้ความรู้สึกมาก คือ รู้สึกเป็นมิตร รู้สึกเห็นใจสงสาร และรู้สึกพลอยดีใจช่วยหนุน ส่วนอุเบกขาต้องมีปัญญา”^{๑๔๒}

สรุปว่า เมตตา กรุณา มุทิตา รักษาคน แต่อุเบกขา รักษาธรรม คือถ้าจะทำให้เสียหลักการเสียความเป็นธรรม ต้องหยุด กฎต้องเป็นกฎ ความวางเฉยต่อคนนั้น เพื่ออะไรเพื่อไม่ละเมิด เพื่อไม่ก้าวกายแทรกแซงธรรม ธรรมจะออกผลอย่างไรว่าไปตามนั้น ช่วยเฉพะในขอบเขตที่ไม่ละเมิดธรรม ไม่ละเมิดกฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ ฉะนั้น อุเบกขาจึงเป็นตัวคุมและรักษาคุณ ให้การช่วยเหลือกันไม่เลยขอบเขตจนเสียธรรม พระธรรมปิฎกกล่าวว่า “ในกรณีที่มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ส่งผลกระทบเสียหายต่อหลักการแห่งความเป็นธรรม เราต้องหยุดข้อที่ ๑-๒-๓ ไว้ แล้วย้ายไปข้อที่ ๔ คืออุเบกขา เพื่อให้เขารับผิดชอบต่อความเป็นจริง ต่อตัวธรรมต่อหลักการและกฎเกณฑ์กติกานั้น ๆ”^{๑๔๓}

๒.๕ การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔

๒.๕.๑ การใช้หลักของธรรมพรหมวิหาร

หลักธรรมของพรหม อันหมายถึง ธรรมสำหรับพระพรหมเป็นที่อยู่ของจิตใจ มี ๔ ข้อ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับบิฑามารดา ผู้ได้รับสมณนามว่าเป็นพรหมของบุตร เพราะพรหมวิหารนี้เป็นธรรมสำหรับพรหมหรือผู้ประเสริฐ ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ถือว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก เป็นเทพเจ้าผู้บันดาลสิ่งทั้งหลาย พระพรหมจึงเป็นผู้ประเสริฐ แต่ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และอภิบาลโลกด้วยการปฏิบัติตนตามหลักพรหมวิหารธรรมก็ถือว่าเป็นพรหมได้ เพราะฉะนั้น บิฑามารดาจึงเป็นพระพรหมของบุตร เพราะมีคุณธรรม ๔ ประการนี้ ได้แก่

๑. เมตตา การมีความรัก ความปรารถนาดี มุ่งหวังจะได้บุตรมีความสุข บิฑามารดา เป็นผู้สร้างความสุข ให้แก่ บุตร ความรักของบิฑามารดาที่มีต่อบุตรนั้นเป็นความรักที่บริสุทธิ์ เพราะมุ่งหวังแต่ความสุขแก่บุตรเท่านั้น ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนสิ่งอื่นใดนอกจากให้เขาเป็นสุข

^{๑๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, หน้า ๒๐.

^{๑๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), คุณบิฑามารดา สุตพรรณนามหาศาล, หน้า ๒๓.

^{๑๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

เพราะฉะนั้น บิดามารดา จึงเป็นที่รักยิ่งของบุตร และด้วยความเมตตาของบิดามารดา จึงเห็นว่าบุตรเป็นที่รักอย่างยิ่งของท่านทั้งสอง ความเมตตาของบิดามารดาเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึง ความมีคุณธรรมทางจิตใจสูง เพราะท่านทั้งสองได้เสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อความสุขของบุตรได้ การแสดงความเมตตาต่อบุตรควรแสดงออกทั้ง ๓ ทาง ได้แก่ (ก) เมตตากายกรรม เมตตาทางกาย ได้แก่การกระทำและการแสดงออก ทางกายที่ประกอบด้วย ความเมตตา (ข) เมตตาวาจกรรม เมตตาทางวาจา ได้แก่ การพูดเจรจาถ้อยคำ ที่ประกอบด้วย ความ เมตตา (ค) เมตตาโมโนกรรม เมตตาทางใจได้แก่ การมีจิตใจที่มุ่งหวังดี มีเจตนาดีต่อบุตรธิดา

๒. กรุณา การมีความสงสารเอ็นดูบุตร ต้องการช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบากที่เกิดขึ้น ยามเมื่อบุตรประสบทุกข์ ผู้เป็นบิดามารดาอย่ามัวประจบประไยไม่ยอมยกยอว่าบุตร เช่น ยามที่บุตรไม่สบาย ผู้เป็นบิดามารดาต้องคอยดูแลรักษาอย่างใกล้ชิดจนกว่าจะหายเจ็บป่วยแม้ยามที่บุตรประสบปัญหาชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะให้คำปรึกษาที่ดีและต้องการให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจังโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยและความเบื่อหน่าย คือ บิดามารดา ด้วยคุณธรรมของบิดามารดาข้อนี้ทำให้เห็นได้ว่า เมื่อยามที่บุตรประสบความทุกข์จะคิดถึงบิดามารดาก่อนผู้อื่นเพราะฉะนั้นบิดามารดาจึงเปรียบเหมือนพรหม เพราะเป็นผู้ช่วยเหลือบุตรจากความทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

๓. มุทิตา การมีความยินดีกับบุตรเมื่อบุตรของท่านมีความสุขหรือประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ บิดามารดาจะเป็นผู้ที่มีความยินดีให้อย่างจริงจัง ยามเมื่อบุตรได้ดีมีความสุข บิดามารดาก็ยินดีเบิกบานพลอยมีความสุขกับบุตรด้วย เพราะมีความปรารถนาให้บุตรมีความสุขอยู่แล้ว เมื่อบุตรได้ประสบความสำเร็จ ก็มีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง เช่นเดียวกับเป็นความสุขของตน บิดามารดาจะไม่มีควมอิจฉา ริษยาในความสุขความสำเร็จของบุตรแม้แต่น้อย ยิ่งถ้าบุตรมีความสุขมากเท่าใด ท่านก็มีความสุขมากขึ้นเท่านั้น

๔. อุเบกขา การวางตัวเป็นกลาง มีความหนักแน่น กล่าวคือ บิดามารดาจะมีความเป็นกลางในความถูกต้องไม่เอนเอียงเพราะอำนาจชักจูงของกิเลสฝ่ายต่ำอย่างใดอย่างหนึ่งบิดามารดาจะต้องมีความหนักแน่นในการอบรมเลี้ยงดูบุตรโดยใช้หลักแห่งความถูกต้องตั้งมั่นเป็นแนวทางในการปฏิบัติมีความหนักแน่นที่จะปฏิบัติตามครรลองคลองธรรม เพื่อรักษาความถูกต้องและปลูกฝังให้บุตรสามารถพึ่งตนเองได้ หากขาดอุเบกขาธรรมเป็นแกนกลางในการอบรมเลี้ยงดูก็จะกลายเป็น การอบรมเลี้ยงดูที่ตามใจตนเอง ขาดหลักการที่จะยึดเหนี่ยว การที่บิดามารดามีอุเบกขาธรรมก็ควรสามารถควบคุมอารมณ์และจิตใจของตนเองให้ปฏิบัติตาม หลักการแห่งความถูกต้องตั้งมั่นได้^{๑๔๔}

^{๑๔๔}พระมหาบุญเพ็ชร ปุณฺณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๙.

หลักพรหมวิหาร ๔ นี้ มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งในทางปฏิบัติจะต้องทำให้มีความสมดุลกัน กล่าวคือ ไม่เน้นข้อใดข้อหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะต้องปฏิบัติครบทุกข้อ จึงจะประสานความเชื่อมโยงกัน ใน พรหมวิหาร ๔ นี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๔๕} ได้แบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ

(๑) ภาคความรู้สึกรู้ใจ ได้แก่ เมตตา กรุณา และมุทิตา อันเป็นความรู้สึกรู้ใจที่บิดามารดาแสดงต่อบุตร ซึ่งจะทำให้บุตรมีบุคลิกภาพและนิสัยใจคอที่ดี เช่น มีความรัก ความอบอุ่น เป็นคนอ่อนโยน ละมุนละไม มีความสุข (๒) ภาคปัญญา ได้แก่ อุเบกขา ซึ่งเป็นธรรมที่สร้างความสมดุลให้บิดามารดาแสดงออกแต่เพียงด้านความรู้สึกรู้ใจต่อบุตรเพียงอย่างเดียวจะต้องแสดงออกทางด้านปัญญาเพราะความเป็นจริงของชีวิตเขาจะต้องดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องอาศัยบิดามารดาตลอดไป เพราะฉะนั้น บิดามารดาจะต้องเตรียมความพร้อมให้กับบุตรของตน ด้วยการฝึกให้บุตรของตนทำภาระงานด้วยตัวเอง แทนที่จะให้บิดามารดาทำให้เพียงอย่างเดียว และต้องมีอุเบกขาด้วยการให้เขาทำด้วยตัวเอง บิดามารดาคอยดูอยู่ใกล้ๆ และทำเป็นตัวอย่างให้ดู หากบิดามารดามีเมตตา กรุณา มุทิตา มากเกินไป จะเป็นการขัดขวางการพัฒนาการของบุตร จึงต้องมีอุเบกขาเข้ามาถ่วงดุล เพื่อให้บุตรได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเอง เมื่อการเลี้ยงดูบุตรมีทั้ง ๒ ภาค อย่างสมดุลกันก็จะทำให้บุตรเจริญเติบโตอย่างพอดี คือมีทั้งความอ่อนโยน ความสุข ความอบอุ่น และมีความเข้มแข็ง มีความสามารถ มีปัญญารับผิดชอบตนเองได้ ในแง่ของการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในแต่ละข้อ จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ซึ่ง พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๔๖} ได้อธิบาย ดังนี้

เมตตา ใช้ในสถานการณ์ที่เขามีความเป็นอยู่ดีเป็นปกติไม่เดือดร้อน และไม่ประสบความสำเร็อะไรเป็นพิเศษ ก็มีความปรารถนาดี แสดงมิตรไมตรีที่ดีต่อเขา

กรุณา ใช้ในสถานการณ์ที่คนอื่นประสบทุกข์ มีความเดือดร้อน ต้องแสดงความสงสาร และหาทางช่วยเหลือให้เขาพ้นจากภาวะที่เป็นทุกข์นั้นให้เขามีสภาพที่เป็นปกติเช่นเดิม

มุทิตา ใช้ในสถานการณ์ที่คนอื่นประสบความสำเร็จได้รับความดีงามมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ก็ต้องแสดงความยินดีกับความสำเร็จของเขา สนับสนุนให้กำลังใจต่อไป

อุเบกขา ใช้ในสถานการณ์ที่ต้องพิจารณาเห็นความจริงของชีวิตของเขาที่จะต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยที่บุคคลจะต้องรับผิดชอบต่อชีวิตของตัวเอง ด้วยการพึ่งตัวเองไม่อาจจะรอความช่วยเหลือจากผู้อื่นได้ตลอดไป จึงต้องใช้อุเบกขา เพื่อให้การปฏิบัติของเขาให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ หลักของความเมตตา กรุณา มุทิตา เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แต่อุเบกขาเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของชีวิตในธรรมชาติ

^{๑๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *ความสุขของครอบครัวคือสันติสุขของสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๕ - ๙.

^{๑๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *คุณบิดามารดาสุุดพรณนามหาศาล*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕ - ๑๖.

ธรรม ๔ ข้อนี้ ควรอบรมให้มีในจิตใจด้วยวิธีคิดแผ่ใจประกอบด้วยเมตตา ออกไปในบุคคล และในสัตว์ทั้งหลาย โดยเจาะจง และโดยไม่เจาะจง คือทั่วไป เมื่อฝึกคิดอยู่บ่อยๆ จิตใจก็จะอยู่กับธรรมเหล่านี้พอบ่อยเข้าความรู้สึกไม่ชอบใจ ก็จะกลายเป็นอหยาศัยที่เกิดขึ้นใหม่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นความสุขภายในจิตใจมากขึ้นการครองชีวิตคู่ต้องอาศัยหลักธรรมที่ทำให้ชีวิตคู่ที่มีความมั่นคง คู่ครองที่ดีจะต้องมีความคิดเห็นที่ตรงกัน เชื่อหรือมีศรัทธาเคารพนับถือศาสนาเดียวกัน มีความประพฤติปฏิบัติในหลักการเดียวกันบนพื้นฐานของศีลธรรมที่สอดคล้องไปกันได้ แล้วยังมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจกว้าง เสียสละที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และที่สำคัญมีความเข้าใจในเหตุผล สามารถพูดคุยกันด้วยปัญญาที่เสมอกัน อันจะส่งผลให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและจะส่งผลให้ครอบครัวมีความสุข^{๑๔๗}

๒.๕.๒ การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๔ ประการนี้ พระบรมศาสดาทรงแสดงว่าเป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ ทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่าพรหมวิหาร เป็นธรรมอันเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข^{๑๔๘} แต่ความลำเอียงหรือความประพฤติที่คลาดเคลื่อนของการปกครองที่ดี เมื่อปฏิบัติหน้าที่ของตน พึงละเว้น อคติ^{๑๔๙} หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมประการหนึ่งที่ผู้บริหารหรือผู้ใหญ่ควรยึดปฏิบัติในการปกครองตนซึ่งพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานนั้นจะมีดังนี้ คือ

ด้านเมตตา ๑) มีการเสียสละอย่างปราศจากการเห็นแก่ตัว ๒) เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและ คุณงามความดี ๓) มีความจริงใจตลอดเวลา ๔) มีความรอบรู้ในงานวิชาการ ๕) มีความรักและห่วงใยเพื่อนร่วมงาน ๖) เป็นผู้นำที่ดี รับผิดชอบต่อหน้าที่ อุทิศตนและเวลาให้สถานศึกษาอย่างเต็มที่ ๗) เป็นผู้ที่มิมีนุชย์สัมพันธ์ที่ดี เคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีของตนเองและผู้อื่น

ด้านกรุณา ๑) มีประสบการณ์มากโดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการที่เคยถูกปกครองบังคับบัญชาจากหัวหน้าแบบต่างๆ เพื่อที่ได้ทัศนะในการปกครองบังคับบัญชาผู้อื่น ๒) มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น ๓) เปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมากหรือบุคคลหลายๆ คนเข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำโดยไม่ทำงานตามลำพังยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น ๔) เป็นผู้นำที่ประสาน

^{๑๔๗} สุนทรี สุริยะรังษี, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกาสีขุได้รับเอตทัคคะ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

^{๑๔๘} คณะกรรมการฝ่ายจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการ, “งานเฉลิมฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี วันคล้ายวันราชสมภพ สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี”, (บริษัท อมรินทร์พริ้นแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด ๒๕๔๓), หน้า ๒๙ - ๓๐.

^{๑๔๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๖/๑๙๖.

ประโยชน์บริการแก่ผู้อื่นทุกๆคนเข้ามามีส่วนร่วมในการที่จะช่วยให้เขาดำเนินงานต่างๆในการให้การศึกษา ได้ผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุด ๕) เป็นผู้ที่เสียสละทุกอย่างเพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนและเพื่อให้สังคมดีขึ้น ๖) เป็นผู้มีความสามารถส่งเสริมและสนับสนุนในการทำงานเป็นทีม ๗) เป็นผู้ศึกษาหาความรู้ ความสามารถและมีความเข้าใจในหลักสูตรกระบวนการจัดการเรียนการสอน การแนะแนว การวัดผล และการประเมินผลตลอดจนสามารถจัดระบบการนิเทศการศึกษาภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านมุทิตา ๑) มีความกระตือรือร้น เป็นมิตร และมองโลกในแง่ดี ๒) ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและผู้อื่น ๓) ต้องรู้จักยกย่องและชมเชยผู้ร่วมงานที่ทำความดีตามความเหมาะสม ๔) เผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงานทุกคน ๕) ชื่นชมผลงานการปฏิบัติงานของบุคคลอื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ ๖) เป็นกำลังใจให้ผู้ร่วมงานหรือบุคคลอื่นประสบผลสำเร็จในงานที่ได้รับมอบหมาย

ด้านอุเบกขา ๑) มีความเฉลียวฉลาด ๒) มีความสามารถรอบด้าน รู้บ้างสิ่งในทุกอย่าง และรู้ทุกอย่างในบางสิ่งและรู้หน้าที่ของตนอย่างกว้างขวางด้วย ๓) มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่วอกแวก ๔) มีกำลังกายและพลังประสาทมั่นคง ๕) มีความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ ๖) มีความยุติธรรม มีเหตุผลและวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ ๗) ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อหน่วยงานและผู้อื่น ๘) เฉลียวฉลาดแต่ไม่โอวดฉลาด ๙) กล้าหาญทั้งกายและใจกล้าเผชิญกับเหตุการณ์ร้อนหรือหนาวสามารถควบคุมจิตใจตนเองได้กล้าตัดสินใจเมื่อชั่งใจว่าถูกต้องและยืนหยัดอย่างไม่สะทกสะท้าน ๑๐) มีความคิดริเริ่ม ทำให้งานต่างๆก้าวหน้าอยู่เสมอเป็นผู้ที่สำรวจตัวเองและพัฒนาหน้าที่ของตนเองให้ดีขึ้นอยู่เสมอ คิดและวางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้า ๑๑) มีความยุติธรรม เมื่อใดผู้น้อยเกิดความรู้สึกว่า ไม่ได้ได้รับความยุติธรรม เมื่อนั้นขวัญของเขาจะเสื่อมลงทันที อย่างไรก็ตามก็อย่าแสดงความใกล้ชิดกับใครจนออกนอกหน้า ๑๒) มีการวางตัวดีและมีการประพฤติปฏิบัติให้ประทับใจแก่ผู้น้อย แต่งกายสะอาด การดำหรือการดำหน้อย่างกราวรูตจะต้องยับยั้งโดยสิ้นเชิง ๑๓) ปฏิบัติงานอย่างเป็นทีม ให้ทำงานแทนกันได้

สรุปได้ว่า หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมที่ประเสริฐที่ควรแก่การใช้ในการบริหาร การดำเนินชีวิต เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างเชิง การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเพื่อการเกื้อกูลต่อบุคคลอื่นโดยเริ่มจากผู้ที่อยู่ใกล้ตนเองไปจนถึงสังคมที่มีการเชื่อมโยงในระบบสายงานที่ทำอยู่

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ งานวิจัยในประเทศ

เนตรชนก โพธารามิก ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วิธีการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ เพื่อการพัฒนาสังคม” ผลการวิจัยพบว่า พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อปมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ เป็นหมวดธรรมที่มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล แต่การเจริญพรหมวิหาร ๔ สมัยก่อนพุทธกาลไม่สามารถนำผู้ปฏิบัติไปสู่ ปรมัตถ ประโยชน์ได้สำหรับการ

เจริญพรหมวิหาร ๔ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีความสำคัญหลายประการ คือ เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิต เป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์ เป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัฏฐาน เป็นหลักปฏิบัติซึ่งนำไปสู่สุดคติภูมิเป็นพื้นฐานในการบรรลุธรรมขั้นสูงสุด และสร้างสันติสุขให้แก่สังคม^{๑๕๐}

บุปผา พิกุลแก้ว ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่าการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการส่งเสริมวิชาการ และด้านการวางแผนวิชาการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เพศชายกับเพศหญิงและประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นโดยรวมทุกด้านไม่แตกต่างกันในขณะที่ผู้ที่มีอายุต่างกัน ระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นโดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญ พบว่าผู้บริหารมีการประยุกต์ใช้หลักกรุณาโดยส่วนใหญ่ รองลงมาคือ เมตตา อุเบกขา มุทิตา โดยเฉพาะใช้หลักกรุณากับงานการวัดผลและประเมินผล ใช้หลักเมตตากับการวางแผนวิชาการ ใช้หลักมุทิตากับงานส่งเสริมวิชาการ และใช้หลักอุเบกขากับงานหลักสูตรและการเรียนการสอน^{๑๕๑}

พระมหาวุฒิมา ปญญาวุฑโฒ (เถาว์หมอ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนตจาโร)” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผู้นำมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จขององค์การเพราะผู้นำ คือผู้ที่สามารถประสานชักจูงบุคคลอื่น ให้เกิดความเชื่อมั่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ และนำพาองค์การไปสู่เป้าหมายผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธเจ้า ทรงนำพาสมาชิกในองค์การ คือพุทธบริษัท ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

๒. ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนตจาโร) ผู้วิจัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ที่ทรงพระธรรมวินัย ประพฤติพรหมวิหารธรรมเป็นปกติ และได้บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา และสังคมประเทศชาติ ซึ่งแสดงถึงภาวะผู้นำขององค์กรคณะสงฆ์ตามภาระงานที่ปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการแบ่งออกเป็น ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ท่านปกครองแบบพ่อปกครองลูก ด้านการศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ได้ส่งเสริมสนับสนุน

^{๑๕๐} เนตรชนก โปธารามิก, “วิธีการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ เพื่อการพัฒนาสังคม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

^{๑๕๑} บุปผา พิกุลแก้ว “การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร” *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (การบริหารการศึกษา), ๒๕๕๓.

การศึกษาของพระภิกษุสามเณร ให้ศึกษาพระปริยัติธรรม คือ นักธรรม ภาษาบาลี และวิชาสามัญโดยมอบทุนการศึกษา สร้างอาคารเรียน เป็นต้น ด้านการเผยแผ่ โดยการแสดงธรรม และส่งเสริมให้มีการเผยแผ่ธรรมในและต่างประเทศ ด้านสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ ท่านได้สร้างสิ่งก่อสร้างภายในวัดและนอกวัดจำนวนมากทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระพุทธศาสนามากมาย โดยยึดหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ เป็นแม่แบบ

๓. การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนตจาโร) กับพระสงฆ์โดยส่งเสริมให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามหน้าที่ การพัฒนาชุมชนและสังคม โดยไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย โดยยึดหลักพรหมวิหาร ๔^{๑๕๒}

พระมหาสุทธิชัย ฐิตชโย (ถาวรศีล) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พรหมวิหาร ๔ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า พรหมวิหาร ๔ มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆหลายแห่ง ตามลักษณะของการจัดหมวดหมู่ทางหลักธรรม พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญมากต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมเนื่องจากเป็นคุณธรรมอันดีงาม เป็นหลักปฏิบัติที่มนุษย์พึงยึดไว้ประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันเพื่อความสงบสุขของผู้ปฏิบัติและสังคมโดยรวม^{๑๕๓}

พระมานิต เตชวโร (อุदनอก) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รัฐศาสตร์แนวพุทธ : พรหมวิหาร ๔ กับนักปกครอง” ผลการวิจัยพบว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ผู้นำ หรือนักปกครอง ถ้านักปกครองปฏิบัติตามย่อมได้รับความเคารพยกย่องสรรเสริญ และเป็นที่รักที่พอใจของประชาชน แต่หากนักปกครองไม่ปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร ๔ ปัญหาจะเกิดขึ้นในการบริหารและการปกครอง ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือประชาชนเกลียดชังเพราะว่าหลักการปกครองตามหลักรัฐศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา มิได้มุ่งเน้นที่ระบบแต่เน้นที่ตัวนักปกครอง เมื่อนักปกครองมีคุณธรรม จริยธรรมในการบริหารและการปกครองแล้วย่อมทำให้รัฐ และประชาชนมีความสุขและชีวิตที่ดีได้ ไม่ว่ารัฐนั้นจะอยู่ในระบบการปกครองแบบใดก็ตาม^{๑๕๔}

พระเมธีธรรมาลังการ ได้ทำการวิจัยเรื่อง " การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

^{๑๕๒} พระมหาวุฒิมหา ปณฺญาวุฑฺฒโธ (เถาว์หมอ) “ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนตจาโร)” *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)*, ๒๕๕๔.

^{๑๕๓} พระมหาสุทธิชัย ฐิตชโย (ถาวรศีล), “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พรหมวิหาร ๔ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖.

^{๑๕๔} พระมานิต เตชวโร (อุदनอก), “รัฐศาสตร์แนวพุทธ : พรหมวิหาร ๔ กับนักปกครอง”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

การศึกษา แพร่ เขต ๑" ผลการวิจัยพบว่า (๑) สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลได้ทั้งสิ้น ๒๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๐.๕๒ เป็นเพศชาย จำนวน ๑๐๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๕๕ เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๔๕ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๖๑ วุฒิการศึกษาปริญญาตรี จำนวน ๒๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๒.๓๔ วุฒิการศึกษาปริญญาโท จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๖๕ และวุฒิการศึกษาปริญญาเอก จำนวน ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๔๐ มีประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า ๑๐ ปี จำนวน ๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๐๕ และประสบการณ์การทำงานตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๒๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๓.๕๕ เป็นโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน ๑๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๒๓ และโรงเรียนประถมศึกษาที่ขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน ๑๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๗๗ (๒) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑ ใน ๔ ด้าน คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๔.๐๙) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน (๓) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑ จำแนกตามประเภทของโรงเรียน พบว่า ในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ^{๑๕๕}

ติเรก เพิ่มดี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามทัศนะของเจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมีคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ตามลำดับคือ ด้านกรุณา ด้านเมตตา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา

เจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมีคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ตามระดับตำแหน่งงาน ส่วนปัจจัยที่ทำให้เจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมีคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ไม่แตกต่างกัน ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ประสบการณ์การทำงาน และวุฒิทางการศึกษา

เจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ได้เสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในประเด็นสำคัญ คือผู้บริหารควรนำ

^{๑๕๕} พระเมธีธรรมาลังการ, “การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (การบริหารจัดการคณะสงฆ์), ๒๕๕๓.

หลักพรหมวิหารธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารงานองค์กรเพื่อสร้างความรัก ความสามัคคีในหมู่ผู้ใต้บังคับบัญชา สร้างความรู้สึกร่วมกันกับผิชอบ ต่อตนเอง ต่อหน้าที่ ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อผู้บังคับบัญชา ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และต่อประชาชน^{๑๕๖}

น้ำอ้อย อนุสนธิ ได้ศึกษาการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร” ผลการวิจัยพบว่า ภาพรวม การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารในการบริหารสถานศึกษา ทุกด้าน อยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูที่มีต่อการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร จำแนกตามเพศและประสบการณ์ทำงานพบว่า พบว่าพนักงานครูในสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชรมีความคิดเห็นต่อการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ^{๑๕๗}

สมชาย วรรณลู ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ธรรมในการยุติข้อพิพาทในคดีอาญา : ศึกษาเฉพาะกรณีศาลจังหวัดยโสธร” ผลการวิจัยพบว่า หลักพรหมวิหาร ๔ มีความสำคัญ เนื่องจากเป็นธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของพรหม เป็นธรรมเครื่องอยู่อาศัยที่ประเสริฐ เป็นธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้บริหาร และมีความสำคัญแก่ผู้มีหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมที่นอกจากจะมีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักการและวิธีพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ยุติข้อพิพาทอย่างดีแล้ว การนำหลักพรหมวิหาร ๔ ไปปรับใช้ได้ถูกต้องเหมาะสมก็จะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้มีอรรถคดี^{๑๕๘}

ศิรินทร์ ไชยยา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำพรหมวิหาร ๔ ไปใช้ในการปฏิบัติงานของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา” ผลการวิจัยพบว่า ตามวัตถุประสงค์ โจทย์วิจัยที่ตั้งไว้ ไม่สัมพันธ์กันกับสมมุติฐานการวิจัยที่ว่า บุคลากรนำหลักพรหมวิหาร ๔ ไปใช้ในการปฏิบัติงานมากน้อยแตกต่างกัน และบุคลากรที่มีปัจจัยต่างๆ กันมีความสัมพันธ์กับการนำพรหมวิหาร ๔ ในการปฏิบัติงาน ได้มีข้อเสนอแนะไว้ว่า ให้มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยซึ่งเป็นสถาบันสงฆ์

^{๑๕๖} ดิเรก เพิ่มดี, “คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามทัศนะของเจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (รัฐประศาสนศาสตร์), ๒๕๕๒.

^{๑๕๗} น้ำอ้อย อนุสนธิ, “การศึกษาการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร”, *สารนิพนธ์ปริญญาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร), ๒๕๕๔.

^{๑๕๘} สมชาย วรรณลู, “การใช้พรหมวิหาร ๔ ธรรมในการยุติข้อพิพาทในคดีอาญา : ศึกษาเฉพาะกรณีศาลจังหวัดยโสธร”, *สารนิพนธ์ปริญญาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๙.

ควรนำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ไปปฏิบัติให้ได้ผลจริง และนำหลักธรรมดังกล่าวมาส่งเสริมให้บุคลากรให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม เพื่อฝึกปฏิบัติให้บุคลากรมีความสำนึกในความถูกต้อง ไม่นิ่งเฉยกับปัญหาที่เกิดขึ้น มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^{๑๕๙}

พรหม วุฒิวิวัฒน์ชัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง “หลักพรหมวิหาร ๔ กับหลักการปฏิบัติหน้าที่ตามอุดมคติตำรวจ : ศึกษาเฉพาะกรณี ข้าราชการตำรวจประจำสถานีตำรวจนครบาลดุสิต” ผลการวิจัยพบว่าหลักพรหมวิหาร ๔ และหลักอุดมคติตำรวจทั้ง ๔ ประการ มีความสัมพันธ์คล้ายคลึงกันสามารถใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ตำรวจได้ทั้ง ๒ หลักการ จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ข้าราชการตำรวจ ส่วนใหญ่ มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี แต่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่อง พรหมวิหาร ๔ ในระดับปานกลาง การปฏิบัติธรรม ฝึกฝนจิตใจของตนอยู่ในระดับปานกลาง ความรู้ความเข้าใจในหลักอุดมคติตำรวจอยู่ในเกณฑ์ดี การนำหลักพรหมวิหาร ๔ ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจระดับหนึ่งซึ่งต้องมีการเพิ่มเติมในส่วนต่างๆ ต้องมีการอบรมฝึกฝนจิตใจโดยวิทยากรที่มีความรู้ ความเข้าใจและต้องมีการจัดโครงการ ปฏิบัติธรรมของข้าราชการตำรวจในทุกระดับชั้น ต้องเป็นผู้ดำเนินโครงการที่ต่อเนื่อง ตลอดเวลา การคัดเลือกผู้ทำหน้าที่หัวหน้าสถานีตำรวจต้องให้ได้ผู้มีความรู้ ความสามารถและมีคุณธรรมในจิตใจอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ในส่วน ของประชาชนเองนั้นควรมีความเข้าใจ เห็นใจในปัญหาการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจและที่สำคัญ ข้าราชการตำรวจต้องยึดมั่นคุณธรรมจริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่โดยเคร่งครัด เพื่อให้ เกิดความสัมฤทธิ์ผลในการปฏิบัติหน้าที่^{๑๖๐}

วิเชียร ด้วงพริ้ม ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้นำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลหัวไทร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ อยู่ในระดับปานกลาง^{๑๖๑}

^{๑๕๙} ศิริรินทร์ ไชยยา, “การนำพรหมวิหาร ๔ ไปใช้ในการปฏิบัติงานของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

^{๑๖๐} พรหม วุฒิวิวัฒน์ชัย, “หลักพรหมวิหาร ๔ กับหลักการปฏิบัติหน้าที่ตามอุดมคติตำรวจ : ศึกษาเฉพาะกรณี ข้าราชการตำรวจประจำสถานีตำรวจนครบาลดุสิต”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๕.

^{๑๖๑} วิเชียร ด้วงพริ้ม, “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้นำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลหัวไทร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช”, *สารนิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

สุพล เครือมะโนรมย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ นั้นผู้บริหารสถานศึกษาได้นำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา และมุทิตาไปปฏิบัติในการบริหารงานในสถานศึกษาอยู่ในเกณฑ์ที่สูง ในขณะที่อุเบกขานั้นถูกนำไปปฏิบัติในการบริหารงานในสถานศึกษาเป็นส่วนน้อยและการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาล ที่อยู่ในโรงเรียนขนาดต่างกันเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลที่อยู่ในโรงเรียนเทศบาลขนาดเล็กกับโรงเรียนเทศบาลขนาดกลาง มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน^{๑๖๒}

สรุปได้ว่า หลักของพรหมวิหาร ๔ นั้น เป็นสิ่งสำคัญในทุกๆ ที่ของกลุ่มชน ไม่ว่าจะเป็นเป็นคนในระดับล่าง ระดับกลาง หรือในระดับสูง ถ้าขาดหลักธรรมนี้แล้วจะทำให้เกิดความวุ่นวายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด สันติภาพความสงบสุขจะไม่มีอย่างแน่นอนในกลุ่มชนนั้นๆ

๑.๖.๒ งานวิจัยต่างประเทศ

เวน.ดร.ศรี เค.ธัมมนาท (Ven. Dr.Sri K.Dhammanada) ได้กล่าวไว้ในผลงานเรื่อง Buddhism as a Religions เกี่ยวกับหลักธรรมของผู้ปกครองบ้านเมืองและเพื่อการดำเนินชีวิตของตนเอง เหตุที่กล่าวเช่นนั้นก็เพราะว่าหลักพรหมวิหารธรรม ๔ ประการได้แก่ (๑) หลักความมีเมตตา (๒) หลักความมีกรุณา (๓) หลักความมีมุทิตา และ (๔) หลักความมีอุเบกขานั้นถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับค้ำยันความเที่ยงตรงของการปกครองเริ่มจากการปกครองในระดับครอบครัว คือพ่อแม่ และไต่ระดับเรื่อยไปจนถึงระดับชุมชนสังคมและประเทศชาติ รวมกระทั่งระดับสากลคือระดับโลก การดำเนินการปกครองผู้ปกครองจะต้องไม่ลุแก่อำนาจ ซึ่งการไม่แก่อำนาจก็คือจะต้องเริ่มต้นด้วยการมีเมตตาต่อผู้น้อยและค่อยๆ พัฒนาไปสู่การมีกรุณา มุทิตาและอุเบกขาด้วย ซึ่งถือว่าพรหมวิหารธรรมนี้ทำให้พระพุทธศาสนาเด่นขึ้นมาได้เพราะเป็นการเน้นย้ำในเรื่องการปกครองดูแลเอาใจใส่คนการรู้จักเห็นใจผู้คนหรือการเข้ามณูษย์ก่อนที่เขาจะดำเนินการปกครองได้ประสบความสำเร็จ^{๑๖๓}

เวน.ปิยทสสี เถระ (Ven.Piyadassi thera) ได้กล่าวไว้ในผลงานเรื่อง The Buddha, His Life and His Teaching ว่าการดำเนินชีวิตที่ไม่ผิดหลักนั้นก็คือการดำเนินชีวิตที่มีมาตรฐาน โดยมาตรฐานที่ว่านั่นก็คือมาตรฐานของการอยู่ร่วมกันและประสานประโยชน์กันระหว่างผู้คนในสังคม พระพุทธศาสนาได้ระบุถึงหลักแห่งการประสานประโยชน์ของคนในสังคมไว้ว่าจะต้องมีการคำนึงถึง

^{๑๖๒} สุพล เครือมะโนรมย์, “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่”, **ปริญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๗.

^{๑๖๓} Ven Dr.Sri K.Dhammanada, **Buddhism as a Religions**, [Kuala Lumpur Malaysia : Buddhist Mahavihara Publishing Ltd. 2005], pp. 145-150.

สภาพจิตใจความนึกคิดของคนอื่นโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลชนชั้นและชาติตระกูล โดยหลักธรรมดังกล่าวนั้นก็คือหลักพรหมวิหารธรรม ๔ ประการที่ให้ความสำคัญอยู่ที่วิถีคิดของคนระดับสูงที่ควรจะต้องมองให้เห็นถึงจิตใจของคนระดับต่ำกว่าอย่างเข้าใจภายใต้มาตรฐานที่ว่าผู้อยู่ในระดับสูงจะต้องมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาต่อผู้ที่ต่อยกว่าเสมอจึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข^{๑๖๔}

โดเนล เอส. โลเปซ (Donal S. Lopez) ได้กล่าวไว้ในผลงานเรื่อง *The Encyclopedia of Buddhism* ว่าหลักธรรมสำหรับการดำรงอยู่อย่างราบรื่นระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง อาทิพ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้บริหารกับลูกน้อง ซึ่งหลักธรรมนี้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมเรื่องทศ ๖ เพราะเป็นหลักธรรมที่สอดรับระหว่างความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม การมีหลักพรหมวิหารถือว่าการมีหลักประกันเรื่องสันติภาพภายในและภายนอกของผู้บริหารที่จะต้องให้ความเป็นธรรมกับผู้ใต้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้อง^{๑๖๕}

นารทะ มหาเถระ (Narada Mahathera) ได้กล่าวไว้ในผลงานเรื่อง *Buddhism in a Nutshell* ว่าการปกครองรัฐหรือผู้คนในประเทศจะสามารถดำเนินไปได้ด้วยดีก็เพราะผู้ปกครองมีคุณธรรมจริยธรรมอันเป็นเครื่องมือที่จะทำให้การปกครองนั้นดำเนินไปได้ด้วยดี ซึ่งพระพุทธศาสนาได้วางหลักการแห่งการปกครองเอาไว้ในหลักปกครองที่มีชื่อว่าพรหมวิหารธรรม คือ ความมีเมตตาต่อผู้อื่น ความมีกรุณาเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความมีมุทิตาจิตคือความปรารถนาดีพลอยยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น และความมีอุเบกขาธรรมคือการวางจิตใจหรือการเข้าไปเพ่งพินิจดูแลแก้ไขปัญหาล่าช้าอย่างจริงจังไม่ทอดทิ้งธุระ ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นหลักการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปกครองหรือการบริหารจัดการได้^{๑๖๖}

นยานติโลกะ (Nyanatiloka) ได้กล่าวไว้ในผลงานเรื่อง *Buddhist Dictionary : Manual of Buddhist Terms and Doctrines* ว่า หลักธรรมข้อนี้มีไว้สำหรับการบริหารจัดการหรือการปกครององค์กรหรือหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานไหนหรือองค์กรไหนก็ตามเมื่อมีการดำเนินการบริหารการจัดการแล้วย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องนำหลักการหรือหรือหลักธรรมนี้ไปปรับประยุกต์ใช้เพราะถือว่าเป็น

^{๑๖๔} Ven.Piyadassi thera, *The Buddha His Life and His Teaching*, [Sri Lanka : Buddhist Publication Society 2001], pp. 210-223.

^{๑๖๕} Donal S. Lopez, *The Encyclopedia of Buddhism*, [Carifoomia U.S.A : Mcmillan 2001], pp. 45-52.

^{๑๖๖} Narada Mahathera, *Buddhism in a Nutshell*, [Sri Lanka : Buddhist Publication Society 2010], pp. 36-45.

หลักธรรมสำคัญสำหรับการจัดการองค์กรทางด้านจิตใจกล่าวคือการกระทำของผู้บริหารจะสามารถยึดโยงจิตใจของผู้เป็นลูกน้องได้จะต้องมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขานี้เท่านั้น^{๑๖๗}

เมอร์รี่ (Murry) ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์หลักคุณธรรมของผู้นำ ที่นำไปประพฤติกปฏิบัติในโรงเรียน โดยการวิเคราะห์ของผู้บริหาร ครูและนักเรียน” ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมจริยธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนที่มีคุณภาพ ได้แก่ การดูแลห่วงใย ความยุติธรรมและความรับผิดชอบ ส่วนการศึกษาคุณธรรมของผู้บริหาร จะส่งผลกระทบต่อออกมา คือ ความจริงใจ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความมีประชาธิปไตย ผู้บริหารจะต้องพิจารณาถึงคุณค่าของจริยธรรมความมีประชาธิปไตย ผู้บริหารจะต้องพิจารณาถึงคุณค่าของจริยธรรม ความเห็นและมติที่ประชุมอันจะเป็นตัวช่วยพัฒนารูปแบบและยุทธวิธีในการเสริมสร้างคุณธรรมให้กับผู้บริหารในโรงเรียน^{๑๖๘}

มาร์ค เบอร์นาร์ด เมสัน (Mark Bernarda Mason) ได้วิจัยเรื่องจริยธรรมแห่งบูรณาการ: การป้องกันหลักการที่เป็นแกนของการศึกษาในยุคทันสมัยตอนปลาย ในระดับปริญญาเอกพบว่า จริยธรรมเชิงบูรณาการมุ่งเน้นให้เอกัตบุคคณันบถือตนเองเห็นว่าตนเองดีเพียงพอ สง่างาม นำเคารพนับถือ เป็นการนำเอาจริยธรรมไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานได้จริงจัง ซึ่งเป็นเรื่องทันสมัยเหมาะสมกับกาลเทศะสอดคล้องคุณธรรมจริยธรรมในการเรียนการสอน ซึ่งให้นักเรียนถึงประโยชน์ของการประพฤติตนดี มีคุณธรรมตั้ง แต่เล็ก จนเติบโตเป็นผู้ใหญ่^{๑๖๙}

เฟรด เฟล์แมน (Fred Frayman) ได้วิจัยเรื่องจรรยาบรรณในการทำงานว่าเป็นกฎกติกา ที่สมาชิกในกลุ่มจะต้องปฏิบัติตามจรรยาบรรณ เป็นความประพฤติที่ผู้ประกอบวิชาชีพต่างๆ กำหนดขึ้น เพื่อรักษาชื่อเสียงและเกียรติคุณของวิชาชีพนั้นโดยบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จึงเป็นกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติเป็นกฎที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามหากฝ่าฝืนจะต้องได้รับโทษหรือถูกรังเกียจต่อต้าน ฉะนั้น ผู้ประกอบอาชีพจึงต้องรักษาจรรยาบรรณและกฎกติกาที่กำหนดไว้^{๑๗๐}

^{๑๖๗} Nyanatiloka, *Buddhist Dictionary : Manual of Buddhist Terms and Doctrines Fourth Revised Edition*, [Sri Lanka : Buddhist Publication Society 1020], pp. 52-62.

^{๑๖๘} Murry, Joseph H., JR. [1996], *A Study of The Morai Aspect of Leadership in an Urban*, New Orleans Louisiana : University Of New Orleans.

^{๑๖๙} เฉลิมชัย สมท่า, “การบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูปฏิบัติการสอนในสังกัดสา นักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต ๑”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๔๗.

^{๑๗๐} สมลักษณ์ แสนคาพ, “การศึกษาบทบาทของชุมชนในการจัดการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๔๐.

แมกนุสัน (Magnuson) ได้วิจัยเรื่องคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารโรงเรียน พบว่า ควรมียุทธศาสตร์ทางด้านส่วนตัวคือ ควรมีความยุติธรรม มีความซื่อสัตย์ มีอารมณ์มั่นคง มีความรอบรู้ มีความเป็นกันเอง มีอารมณ์ขัน เปิดเผย เข้าใจง่าย มีความเยือกเย็นและรู้จักเห็นใจผู้อื่นและคุณลักษณะด้านวิชาชีพ เช่น มีความสามารถติดต่อกับผู้อื่นได้ดี มีความรู้ในการบริหารที่รู้จักการมอบหมายงานสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีมีความสามารถในการตัดสินใจที่ดี มีความสามารถต่อการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นได้ดี มีการวางแผนงานและการจัดหน่วยงานที่ดี ให้ความสำคัญต่อผู้ร่วมงาน รู้จักใช้อำนาจอย่างเหมาะสม^{๑๗๑}

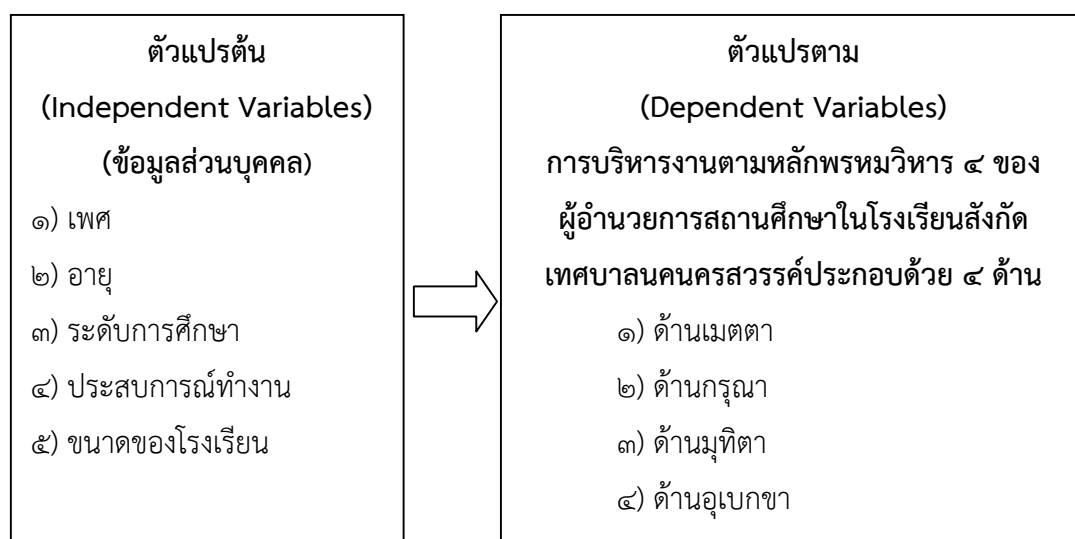
จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่กล่าวมาทั้งหมด สรุปให้เห็นว่า วิธีการและรูปแบบของการบริหารต่างๆ อีกทั้ง คุณลักษณะที่พึงประสงค์และทักษะการบริหารงานโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานในแนวทางตามหลักพรหมวิหารทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมูทิตา ด้านอุเบกขาทำให้การบริหารโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพยั่งยืน พอสรุปได้ดังนี้ **ด้านเมตตา** หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นผู้ที่มีความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตแผ่เมตตาและคิดทำประโยชน์แก่ส่วนรวม **ด้านกรุณา** หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นผู้ที่มีความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจอันปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนขององค์กรและส่วนรวม **ด้านมูทิตา** หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นผู้ที่มีความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงดงามยิ่งขึ้นไป **ด้านอุเบกขา** หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นผู้ที่มีความวางใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามหลักการความเป็นจริง รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองในเมื่อไม่มีกิจควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้วเขาสสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่รับผิดชอบของตน ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นผู้ที่ดำรงตนในพรหมวิหาร ควรบริหารสถานศึกษาด้วยเมตตากรุณาและย้อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา

ผู้บริหารสถานศึกษา นับว่าเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญที่มีบทบาทที่สุดในโรงเรียน คุณภาพของการศึกษา และความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียน ย่อมขึ้นอยู่กับสมรรถภาพในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญ ซึ่งถ้าหากสามารถบริหารงานด้วยหลักพรหมวิหารครบถ้วนทั้ง ๔ ด้านก็จะทำให้การปฏิบัติงานและภารกิจต่างๆ ของโรงเรียนเป็นไปด้วยความราบรื่นประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

^{๑๗๑} ภาวินี ชินคา, “รูปแบบการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๑”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์), ๒๕๔๘.

๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสุวรรณคี สามารถสรุปแผนภูมิกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ซึ่งครอบคลุมถึง รูปแบบการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑. รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑. รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

๓.๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ พนักงานครูเทศบาลของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ปีการศึกษา ๒๕๕๕ จำนวน ๓๔๙ คน^๑ มี ทั้งหมด ๘ โรงเรียน

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ พนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ในปีการศึกษา ๒๕๕๕ เนื่องจากประชากรมีจำนวนที่แน่นอน ผู้วิจัยจึงใช้สูตรของทา

^๑สำนักงานการศึกษาเทศบาลนครนครสวรรค์, รายงานผลการวิเคราะห์การประเมินคุณภาพการศึกษา, (นครสวรรค์ : สำนักงานการศึกษาเทศบาลนครนครสวรรค์), ๒๕๕๕.

โร ยามาเน่ ที่ความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ ยอมให้มีความคลาดเคลื่อน ๐.๐๕ ได้ขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมจำนวน ๑๘๓ คน มีทั้งหมด ๘ โรงเรียน โดยดำเนินการดังนี้

๑. สุ่มตัวอย่างตามขนาดโรงเรียน คือ โรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดใหญ่
๒. สุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของประชากรแต่ละโรงเรียน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๘๓ คน แบ่งเป็นโรงเรียนขนาดกลาง จำนวน ๕๗ คน และโรงเรียนขนาดใหญ่ จำนวน ๑๒๖ คน ดังตารางที่ ๑.๑

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนคร นครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ปีการศึกษา ๒๕๕๕ จำแนกตามขนาดของโรงเรียน

ขนาดของโรงเรียน	จำนวนประชากร (คน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)
โรงเรียนขนาดเล็ก	0	0
โรงเรียนขนาดกลาง		
โรงเรียนเทศบาลวัดไทรใต้ (ท.๑)	๔๓	๒๔
โรงเรียนเทศบาลวัดปากน้ำโพใต้ (ท.๒)	๓๑	๑๐
โรงเรียนเทศบาลวัดสุคตวราราม (ท.๗)	๓๖	๑๔
โรงเรียนเทศบาลวัดไทรเหนือ (ท.๘)	๒๒	๙
รวม	๑๓๒	๕๗
โรงเรียนขนาดใหญ่		
โรงเรียนเทศบาลวัดพรหมจริยวาส (ท.๓)	๕๕	๓๔
โรงเรียนเทศบาลวัดวรนาถบรรพต (ท.๔)	๕๗	๓๔
โรงเรียนเทศบาลวัดช่องคีรีฯ (ท.๕)	๔๖	๒๔
โรงเรียนเทศบาลวัดจอมคีรีนาคพรต (ท.๖)	๕๙	๓๔
รวม	๒๑๗	๑๒๖
รวมทั้งสิ้น	๓๔๙	๑๘๓

๓.๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำเครื่องมือเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๓.๑. แบบสอบถาม

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นตามกรอบงานของการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ เพื่อใช้เก็บข้อมูล ในการวิจัย มี ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน ขนาดของโรงเรียน โดยใช้แบบสอบถามชนิดตรวจรายการ (Checklist)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ โดยใช้แบบสอบถามชนิดเลือกตอบจำแนกเป็น ๔ ด้าน คือ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา ด้านอุเบกขา ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Numerical rating scale)^๒ มี ๕ ระดับ โดยกำหนดความมากน้อยของระดับการปฏิบัติ ดังนี้

๕ หมายถึง	พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับมากที่สุด
๔ หมายถึง	พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับมาก
๓ หมายถึง	พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับปานกลาง
๒ หมายถึง	พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับน้อย
๑ หมายถึง	พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อศึกษาแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์

๓.๓.๒ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาเอกสารการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒) กำหนดกรอบ แนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

^๒บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕), หน้า ๙๙-๑๐๐.

๓) กำหนดวัตถุประสงค์ ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่
 ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔) สร้างเครื่องมือ

๕) เสนอร่างเครื่องมือการวิจัยกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญเพื่อ
 ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖) นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง
 ประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงของเครื่องมือ

๗) ปรับปรุงแก้ไข

๘) จัดพิมพ์เครื่องมือฉบับสมบูรณ์

๓.๓.๓. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยนำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จเสนอ
 ประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน
 ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑. พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร
๒. นายรุ่งอรุณ อบเชย	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รองผู้อำนวยการฝ่ายวางแผนและวิชาการ
๓. ดร.อดิศักดิ์ กอวัฒนา	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. นายศิริโรจน์ นามเสนา	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. นายปัญญา พรหมบุตร	รองผู้อำนวยการโรงเรียนสรรพวิทยวิทยา จังหวัดชัยนาท

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๓ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๕ ถึง ๑.๐ เมื่อมีบางข้อที่ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องต่ำกว่า ๐.๕ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไข ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จนได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง ตามวัตถุประสงค์ของแต่ละข้อ (Index of Item Objective Congruence : IOC) ได้ค่า IOC มากกว่า .๐๕ ขึ้นไปทุกข้อ

๓. หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่แก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try-out) ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๔ ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๒๐๗

๔. นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้แล้ว เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการวิจัย

๓.๔. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

๑) ขออนุญาตจากประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรบัณฑิตศึกษาประจำสาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะพุทธศาสตร์ ถึงผู้อำนวยการสำนักการศึกษา ของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลในโรงเรียนเทศบาลนครนครสวรรค์

๒) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามพร้อมหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลส่งให้พนักงานครูเทศบาลสังกัดโรงเรียนเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๘ โรงเรียน

๓) แจ้งกำหนดนัดหมายการเก็บรวบรวมข้อมูลให้โรงเรียนทราบล่วงหน้า

๔) ผู้วิจัยออกไปเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๓.๕. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

๑) นำแบบสอบถามมาตรวจแล้วคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์

๒) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์

^๓ พิสนุ พงศ์ศรี, *วิจัยทางการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เทียมฝาการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๘-๑๓๙

^๔ Cronbach, Lee J. *Essentials of psychological testing* [4th ed.]. New York : Harper & Row, 1971, p.160.

๓) การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage)

๓.๒) วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

๓.๓) ทดสอบสมมติฐาน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ ที่มีขนาดของโรงเรียน แตกต่างกัน โดยใช้สถิติตามลักษณะของตัวแปร คือ การทดสอบที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองตัวและการทดสอบเอฟ โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test / One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามตัวขึ้นไป และเมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

๓.๔) วิเคราะห์และสรุปผลแบบสอบถามปลายเปิดเพื่อศึกษาแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ แล้วนำเสนอเป็นการเขียนแบบความเรียง

๔) การกำหนดเกณฑ์ค่าเฉลี่ยและแปลความหมายของค่าเฉลี่ย^๕

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑-๕.๐๐ หมายถึง มีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑-๔.๕๐ หมายถึง มีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑-๓.๕๐ หมายถึง มีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑-๒.๕๐ หมายถึง มีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐-๑.๕๐ หมายถึง มีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับน้อยที่มาก

๑.๓.๒ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑) หาจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (.05)

^๕บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕), หน้า ๙๙-๑๐๐.

๒) สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ

ตรวจสอบความสอดคล้องของแบบสอบถาม ใช้สูตรดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ	IOC	คือ	ค่าความสอดคล้องของเนื้อหาตรงกับขอบข่ายของเนื้อหา
	$\sum R$	คือ	ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหาทั้งหมด
	N	คือ	จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

โดยที่

R = +๑ เมื่อผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่าแน่ใจว่าเนื้อหาตรงกับขอบข่ายของเนื้อหาที่มีความเหมาะสม

R = ๐ เมื่อผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่าไม่แน่ใจว่าเนื้อหาตรงกับขอบข่ายของเนื้อหาที่มีความเหมาะสม

R = -๑ เมื่อผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่าแน่ใจว่าเนื้อหาตรงกับขอบข่ายของเนื้อหาไม่มีความเหมาะสม

ตรวจสอบความเชื่อมั่นด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach alpha coefficient) ใช้สูตรดังนี้

$$\alpha = \left[\frac{K}{K-1} \right] \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right]$$

เมื่อ = ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

k = จำนวนข้อของแบบสอบถาม

S_i^2 = ผลรวมค่าความแปรปรวนของแบบสอบถามแต่ละข้อ

S_t^2 = ความแปรปรวนของคะแนนแบบสอบถามทั้งฉบับ

๓) สถิติพรรณนา ใช้สูตรดังนี้

$$P = \frac{f}{N} \times 100$$

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

$$S.D. = \sqrt{\frac{N \sum X^2 - (\sum X)^2}{N(N-1)}}$$

เมื่อ	P	คือ	ร้อยละ
	\bar{X}	คือ	ค่าเฉลี่ย
	S.D.	คือ	ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
	N	คือ	ประชากรทั้งหมด

๔) สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ใช้สูตรดังนี้

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_2^2}{n_2}}}$$

เมื่อ	\bar{X}_1, \bar{X}_2	คือ	ค่าเฉลี่ยของกลุ่มประชากรที่ ๑ และ ๒
	S_1^2, S_2^2	คือ	ความแปรปรวนของกลุ่มประชากรที่ ๑ และ ๒
	n_1, n_2	คือ	จำนวนประชากรที่ ๑ และ ๒

$$F = \frac{MS_B}{MS_W} \quad \text{เมื่อ } F \text{ คือ ค่าสถิติในการแจกแจงแบบเอฟ (F-Distribution)}$$

MS_B คือ ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม

MS_W คือ ค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาถึงความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ผู้วิจัยนำแบบสอบถาม ที่รวบรวมได้จากประชากรในเขตพื้นที่ จำนวน ๑๘๓ คน นำมาวิเคราะห์ข้อมูลของการสำรวจ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

๔.๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒. ระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

๔.๓. เปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๔.๔. ข้อมูลแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

๔.๕. องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย

สำหรับผลของการวิจัยในแต่ละส่วนมีสาระสำคัญและเนื้อหาสามารถประมวลทั้งในรูปแบบของตารางและการวิเคราะห์บรรยายดังต่อไปนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นพนักงานครูเทศบาลที่ทำการสอนในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำนวน ๑๘๓ คน โดยจำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และขนาดของโรงเรียน รายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (พนักงานครูเทศบาล)

(n=๑๘๓)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ร้อยละ
๑. เพศ	ชาย	๙๒	๕๐.๓๐
	หญิง	๙๑	๕๙.๗๐
	รวม	๑๘๓	๑๐๐.๐๐
๒. อายุ	ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๔๗	๒๕.๗๐
	๓๑ - ๔๐ ปี	๙๖	๕๒.๕๐
	๔๑ - ๕๐ ปี	๒๗	๑๔.๘๐
	๕๑ ปีขึ้นไป	๑๓	๗.๑๐
	รวม	๑๘๓	๑๐๐.๐๐
๓. ระดับการศึกษา	ต่ำกว่าปริญญาตรี	๖๐	๓๒.๘๐
	ปริญญาตรี	๙๒	๕๐.๓๐
	ปริญญาโท	๓๑	๑๖.๙๐
	รวม	๑๘๓	๑๐๐.๐๐
๔. ประสบการณ์ทำงาน	๑ - ๕ ปี	๑๐๒	๕๕.๗๐
	๖ - ๑๐ ปี	๑๘	๙.๘๐
	๑๑ - ๑๕ ปี	๓๓	๑๘.๐๐
	๑๖ ปี ขึ้นไป	๓๐	๑๖.๕๐
	รวม	๑๘๓	๑๐๐.๐๐
๕. ขนาดของโรงเรียน	กลาง ๔๐๑-๘๐๐ คน	๕๗	๓๑.๑๐
	ใหญ่ ๘๐๑ คนขึ้นไป	๑๒๖	๖๘.๙๐
	รวม	๑๘๓	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า พนักงานครูเทศบาลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีจำนวน ๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓๐ เมื่อพิจารณาถึงอายุส่วนมาก พบว่ามีอายุระหว่าง ๓๑-๔๐ปี มีจำนวน ๙๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕๐ และเมื่อพิจารณาถึงระดับการศึกษา พบว่า ส่วนมาก อยู่ในระดับปริญญาตรี มีจำนวน ๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓๐ ส่วนประสบการณ์ทำงาน พบว่าส่วนมากมีประสบการณ์ทำงานในระดับ ๑-๕ ปี มีจำนวน ๑๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๗๐ และอยู่ในโรงเรียนขนาดใหญ่ จำนวน ๑๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๙๐ รองลงมาเป็นโรงเรียนขนาดกลาง จำนวน ๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๑๐

๔.๒ ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยภาพรวม

(n=๑๘๓)

การบริหารงานของผู้อำนวยการสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. ด้านเมตตา	๓.๙๔	.๖๘๘	มาก
๒. ด้านกรุณา	๔.๐๓	.๗๐๔	มาก
๓. ด้านมุทิตา	๔.๑๒	.๖๙๑	มาก
๔. ด้านอุเบกขา	๔.๑๒	๑.๐๑๗	มาก
รวมทั้งหมด	๔.๐๕	.๖๗๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ($\bar{X} = ๔.๐๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย พบว่า ด้านมุทิตาและด้านอุเบกขา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๒$) รองลงมาคือด้านกรุณา ($\bar{X} = ๔.๐๓$) และด้านเมตตา ($\bar{X} = ๓.๙๔$)

ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านเมตตา

(n=๑๘๓)

ด้านเมตตา	ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาล		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. ไม่กลั่นแกล้งผู้ร่วมงานในขณะที่ปฏิบัติงาน	๓.๙๒	๐.๘๐๕	มาก
๒. มีความห่วงใยผู้ร่วมงานด้วยความจริงใจ	๓.๙๖	๐.๘๐๑	มาก
๓. ใช้คำพูดที่เหมาะสมในการตักเตือนในที่สาธารณะ	๔.๐๒	๐.๗๓๐	มาก
๔. สนับสนุนให้ผู้ร่วมงานประสบความสำเร็จก้าวหน้า	๔.๐๒	๐.๗๖๓	มาก
๕. ไม่เอาเปรียบผู้ร่วมงาน/มอบหมายงานตามความสามารถ	๓.๘๐	๐.๙๒๖	มาก
รวมทั้งหมด	๓.๙๔	๐.๖๘๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านเมตตาในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๔$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับมากที่สุดคือ การใช้คำพูดที่เหมาะสมในการตักเตือนในที่สาธารณะ และมีสนับสนุนให้ผู้ร่วมงานประสบความสำเร็จก้าวหน้า ($\bar{X} = ๔.๐๒$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับน้อยที่สุดคือ ไม่เอาเปรียบผู้ร่วมงาน/มอบหมายงานตามความสามารถ ($\bar{X} = ๓.๘๐$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านกรุณา

(n=๑๘๓)

ด้านกรุณา	ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาล		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. ช่วยเหลือครูที่ทำความผิดให้ถูกลงโทษเบาลง	๔.๐๙	๐.๗๔๓	มาก
๒. ช่วยเหลือครูที่ป่วยเป็นโรคประจำตัวอย่างสม่ำเสมอ	๓.๙๘	๐.๘๒๒	มาก
๓. ให้คำปรึกษาพร้อมแก้ไข้ปัญหาในการทำงาน	๓.๙๙	๐.๗๙๑	มาก
๔. ช่วยเหลือเรื่องภูมิลำเนาในทางสร้างสรรค์อย่างเหมาะสม	๔.๑๐	๐.๘๑๐	มาก
๕. ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นโดยไม่ปิดบัง	๓.๙๙	๐.๘๘๙	มาก
รวมทั้งหมด	๔.๐๓	๐.๗๐๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านกรุณา ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับมากที่สุด พบว่า การช่วยเหลือเรื่องภูมิลำเนาในทางสร้างสรรค์อย่างเหมาะสม ($\bar{X} = ๔.๑๐$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือช่วยเหลือครูที่ทำความผิดให้ถูกลงโทษเบาลง ($\bar{X} = ๔.๐๙$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับน้อยที่สุด พบว่า ช่วยเหลือครูที่ป่วยเป็นโรคประจำตัวอย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = ๓.๙๘$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านมุทิตา

(n=๑๘๓)

ด้านมุทิตา	ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาล		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. แสดงความยินดีกับผู้ร่วมงานที่ได้เลื่อนตำแหน่ง	๔.๑๒	๐.๗๘๙	มาก
๒. เป็นมิตรกับผู้ร่วมงานทุกคน	๔.๑๔	๐.๗๖๙	มาก
๓. รู้จักยกย่อง ชมเชยผู้ทำความดีตามความเหมาะสม	๔.๑๓	๐.๗๖๓	มาก
๔. สร้างและรักษาสัมพันธภาพอันดีของคณะครู	๔.๑๒	๐.๘๑๘	มาก
๕. มีส่วนช่วยในการเผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงาน	๔.๑๑	๐.๗๖๕	มาก
รวมทั้งหมด	๔.๑๒	๐.๖๙๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านมุทิตา ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๒$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับมากที่สุด พบว่า เป็นมิตรกับผู้ร่วมงานทุกคน ($\bar{X} = ๔.๑๔$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก รองลงมา พบว่า รู้จักยกย่องชมเชยผู้ทำความดีตามความเหมาะสม ($\bar{X} = ๔.๑๓$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับน้อยที่สุด พบว่า มีส่วนช่วยในการเผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงาน ($\bar{X} = ๔.๑๑$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านอุเบกขา

(n=๑๘๓)

ด้านอุเบกขา	ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาล		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. มีความอดทนต่ออุปสรรคปัญหาต่างๆ ในที่ทำงาน	๔.๒๕	๓.๗๐๗	มาก
๒. มีความซื่อสัตย์ สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่	๔.๑๕	๐.๘๐๔	มาก
๓. ข่มใจรักษาอารมณ์ได้มั่นคงไม่ยอมให้ใครมีอิทธิพลเหนือตน	๔.๐๙	๐.๗๖๘	มาก
๔. ตัดสินใจในการทำงานด้วยความเป็นกลางและเที่ยงธรรม	๓.๙๙	๐.๘๑๙	มาก
๕. ตัดสินปัญหาของผู้ร่วมงานอย่างเป็นธรรม	๔.๑๐	๐.๗๘๕	มาก
รวมทั้งหมด	๔.๑๒	๑.๐๑๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ด้านอุเบกขา ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๑๒$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับมากที่สุด พบว่า มีความอดทนต่ออุปสรรคปัญหาต่างๆ ในที่ทำงาน ($\bar{X}=๔.๒๕$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก รองลงมา พบว่า มีความซื่อสัตย์ สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ ($\bar{X}=๔.๑๕$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับน้อยที่สุด พบว่า ตัดสินใจในการทำงานด้วยความเป็นกลางและเที่ยงธรรม ($\bar{X}=๓.๙๙$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก

๔.๓. เปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑. ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามเพศ

(n=

๑๘๓)

การบริหารงานของผู้อำนวยการสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔	เพศ	n	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
๑. ด้านเมตตา	ชาย	๙๒	๔.๐๔	๐.๖๔๑	๑.๘๔๕	๐.๐๖๗
	หญิง	๙๑	๓.๘๕	๐.๗๒๔		
๒. ด้านกรุณา	ชาย	๙๒	๔.๑๑	๐.๖๘๓	๑.๕๙๙	๐.๑๑๑
	หญิง	๙๑	๓.๙๕	๐.๗๑๙		
๓. ด้านมุทิตา	ชาย	๙๒	๔.๒๓	๐.๖๓๗	๒.๒๑๔*	๐.๐๒๘
	หญิง	๙๑	๔.๐๑	๐.๗๒๘		
๔. ด้านอุเบกขา	ชาย	๙๒	๔.๑๖	๐.๖๕๗	๐.๕๕๗	๐.๕๗๘
	หญิง	๙๑	๔.๐๗	๐.๖๘๕		
รวมทั้งหมด	ชาย	๙๒	๔.๑๓	๐.๖๑๑	๑.๖๕๒	๐.๑๐๐
	หญิง	๙๑	๓.๙๙	๐.๗๓๕		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า พนักงานครูเทศบาลที่มีเพศ ต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยภาพรวม ($t=๑.๖๕๒$, $sig=๐.๑๐๐$) ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านมุทิตา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ ($t=๒.๒๑๔^*$, $sig=๐.๐๒๘$) ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒. ผู้ตอบแบบสอบถามที่มี อายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามอายุ (n=๑๘๓)

การบริหารงานของ ผู้อำนวยการ สถานศึกษาตามหลัก พรหมวิหาร ๔	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig
๑. ด้านเมตตา	ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๒๕	๓	.๓๗๕	.๗๙๐	.๕๐๑
	ภายในกลุ่ม	๘๔.๙๘๗	๑๗๙	.๔๗๕		
	รวม	๘๖.๑๑๑	๑๘๒			
๒. ด้านกรุณา	ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๐๔	๓	.๓๖๘	.๗๓๙	.๕๓๐
	ภายในกลุ่ม	๘๙.๑๔๘	๑๗๙	.๔๙๘		
	รวม	๙๐.๒๕๒	๑๘๒			
๓. ด้านมุทิตา	ระหว่างกลุ่ม	๑.๗๐๗	๓	.๕๖๙	๑.๑๙๕	.๓๑๓
	ภายในกลุ่ม	๘๕.๒๔๐	๑๗๙	.๔๗๖		
	รวม	๘๖.๙๔๗	๑๘๒			
๔. ด้านอุเบกขา	ระหว่างกลุ่ม	๓.๘๖๙	๓	๑.๒๙๐	๑.๒๕๒	.๒๙๒
	ภายในกลุ่ม	๑๘๔.๓๘๘	๑๗๙	๑.๐๓๐		
	รวม	๑๘๘.๒๕๗	๑๘๒			
รวมทั้งหมด	ระหว่างกลุ่ม	๑.๕๑๗	๓	.๕๐๖	๑.๐๙๙	.๓๕๑
	ภายในกลุ่ม	๘๒.๓๖๑	๑๗๙	.๔๖๐		
	รวม	๘๓.๘๗๙	๑๘๒			

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า พนักงานครูเทศบาลที่มี อายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยภาพรวม ($F=๑.๐๙๙$, $sig = .๓๕๑$) ไม่แตกต่าง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านของหลักพรหมวิหาร ๔ พบว่า ด้านเมตตา ($F=.๗๙๐$, $sig = .๕๐๑$) ด้านกรุณา ($F=.๗๓๙$, $sig = .๕๓๐$), ด้านมุทิตา ($F=๑.๑๙๕$, $sig .๓๑๓$), และด้านอุเบกขา ($F=๑.๒๕๒$, $sig = .๒๙๒$) ไม่แตกต่างกันทุกด้าน จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๓. ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา

(n=๑๘๓)

การบริหารงานของ ผู้อำนวยการ สถานศึกษาตามหลัก พรหมวิหาร ๔	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig
๑. ด้านเมตตา	ระหว่างกลุ่ม	.๕๗๘	๒	.๒๘๙	.๖๐๙	.๕๔๕
	ภายในกลุ่ม	๘๕.๕๓๓	๑๘๐	.๔๗๕		
	รวม	๔๗.๘๑	๑๘๒			
๒. ด้านกรุณา	ระหว่างกลุ่ม	.๔๔๙	๒	.๒๒๔	.๔๕๐	.๖๓๙
	ภายในกลุ่ม	๘๙.๘๐๓	๑๘๐	.๔๙๙		
	รวม	๙๐.๒๕๒	๑๘๒			
๓. ด้านมุทิตา	ระหว่างกลุ่ม	.๓๕๙	๒	.๑๗๙	.๓๗๓	.๖๘๙
	ภายในกลุ่ม	๘๖.๕๘๘	๑๘๐	.๔๘๑		
	รวม	๘๖.๙๔๗	๑๘๒			
๔. ด้านอุเบกขา	ระหว่างกลุ่ม	.๘๙๑	๒	.๔๔๖	.๔๒๘	.๖๕๒
	ภายในกลุ่ม	๑๘๗.๓๖๖	๑๘๐	.๑.๐๔๑		
	รวม	๑๘๘.๒๕๗	๑๘๒			
รวมทั้งหมด	ระหว่างกลุ่ม	.๑๖๒	๒	.๐๘๑	.๑๗๔	.๘๔๑
	ภายในกลุ่ม	๘๓.๗๑๗	๑๘๐	.๔๖๕		
	รวม	๘๓.๘๗๙	๑๘๒			

จากตารางที่ ๔.๙ พนักงานครูเทศบาลที่มีระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยภาพรวม ($F=.๑๗๔$, $sig =.๕๔๕$) ไม่แตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านของหลักพรหมวิหาร ๔ พบว่า ด้านเมตตา ($F=.๖๐๙$, $sig =.๘๔๑$) ด้านกรุณา ($F=.๔๕๐$, $sig =.๖๓๙$) ด้านมุทิตา ($F=.๓๗๓$, $sig =.๖๘๙$) ด้านอุเบกขา ($F=.๔๒๘$, $sig =.๖๕๒$) ไม่แตกต่างกันทุกด้าน จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๔ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน

(n=๑๘๓)

การบริหารงานของ ผู้อำนวยการ สถานศึกษาตามหลัก พรหมวิหาร ๔	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig
๑. ด้านเมตตา	ระหว่างกลุ่ม	๓.๕๑๙	๓	๑.๑๗๓	๒.๕๔๒	.๐๕๘
	ภายในกลุ่ม	๘๕.๒๕๙๓	๑๗๙	.๔๖๑		
	รวม	๘๖.๑๑๑	๑๘๒			
๒. ด้านกรุณา	ระหว่างกลุ่ม	๔.๒๔๐	๓	๑.๔๑๓	๒.๙๔๑*	.๐๓๕
	ภายในกลุ่ม	๘๖.๐๑๒	๑๗๙	.๔๘๑		
	รวม	๙๐.๒๕๒	๑๘๒			
๓. ด้านมุทิตา	ระหว่างกลุ่ม	๒.๓๘๖	๒	.๗๙๕	.๑๖๘๓	.๑๗๒
	ภายในกลุ่ม	๘๔.๕๖๑	๑๒๔	.๔๗๒		
	รวม	๘๖.๙๔๖	๑๒๖			
๔. ด้านอุเบกขา	ระหว่างกลุ่ม	.๘๗๙๑	๒	๒.๙๓๐	๒.๙๒๓*	.๐๓๕
	ภายในกลุ่ม	๑๗๙.๔๖๗	๑๒๔	๑.๐๐๓		
	รวม	๑๘๘.๒๕๗	๑๒๖			
รวมทั้งหมด	ระหว่างกลุ่ม	๓.๗๕๕	๒	๑.๒๕๒	๒.๗๙๖*	.๐๔๒
	ภายในกลุ่ม	๘๐.๑๒๓	๑๒๔	.๔๔๘		
	รวม	๘๓.๘๗๙	๑๒๖			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ พนักงานครูเทศบาลที่มีระดับประสบการณ์ทำงานต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยภาพรวม ($F_{๒,๗๙๖}^*$, $sig=.๐๔๒$) แตกต่างกัน ที่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเมตตา

($F_{(๒,๕๔๒)}$, $sig=.๐๕๘$) และด้านมุทิตา ($F_{(๑๖๘๓)}$, $sig=.๑๗๒$) ไม่แตกต่างกัน จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ ส่วนทางด้านกรุณา ($F_{(๒,๙๔๑)}$, $sig =.๐๓๕$) และด้านอุเบกขา ($F_{(๒,๙๒๓)}$, $sig =.๐๓๕$) พบว่า แตกต่างกันอย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $.๐๕$ ดังนั้นจึงต้องทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย จำแนกตามประสบการณ์ทำงานด้วยวิธีการเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยน้อยที่สุด (Lest Significant Difference : LSD)

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ (LSD) ของตัวแปรตามในภาพรวมของการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ จำแนกโดย ประสบการณ์การทำงาน

($n=๑๘๓$)

ประสบการณ์ทำงาน	\bar{X}	ประสบการณ์ทำงาน			
		๑-๕ ปี	๖-๑๐ ปี	๑๑-๑๕ ปี	๑๖ ปีขึ้นไป
		๓.๙๙๘๕	๔.๒๓๓๓	๔.๒๘๙๔	๓.๘๖๘๓
๑-๕ ปี	๓.๙๙๘๕		-.๒๓๔๘	-.๒๙๐๙*	.๑๓๐๒
๖-๑๐ ปี	๔.๒๓๓๓			-.๐๕๖๑	.๓๖๕๐
๑๑-๑๕ ปี	๔.๒๘๙๔				.๔๒๑๑*
๑๖ ปีขึ้นไป	๓.๘๖๘๓				

*มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ $.๐๕$

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑-๕ ปี มีความเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ น้อยกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ $.๐๕$ เช่นเดียวกันเมื่อเปรียบเทียบกลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี พบว่า มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ มากกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑๖ ปีขึ้นไป ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ $.๐๕$

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ (LSD) ทางด้านกรุณา จำแนกโดย
ประสบการณ์ทำงาน

(n=๑๘๓)

ประสบการณ์ทำงาน	\bar{X}	ประสบการณ์ทำงาน			
		๑-๕ ปี	๖-๑๐ ปี	๑๑-๑๕ ปี	๑๖ ปีขึ้นไป
		๔.๐๑๑๘	๔.๒๒๒๒	๔.๒๒๔๒	๓.๗๕๓๓
๑-๕ ปี	๔.๐๑๑๘		-.๒๑๐๕	-.๒๑๒๕	.๒๕๘๔
๖-๑๐ ปี	๔.๒๒๒๒			-.๐๐๒๐	.๔๖๘๙*
๑๑-๑๕ ปี	๔.๒๒๔๒				.๔๗๐๙*
๑๖ ปีขึ้นไป	๓.๗๕๓๓				

*มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๖-๑๐ ปี มีความเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านกรุณาของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ น้อยกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๖ ปีขึ้นไป ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ และพบว่าต่อไปอีกว่ากลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๖ ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านกรุณาของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ มากกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ (LSD) ทางด้านอุเบกขา จำแนก
โดยประสบการณ์ทำงาน

(n=๑๘๓)

ประสบการณ์ทำงาน	\bar{X}	ประสบการณ์ทำงาน			
		๑-๕ ปี	๖-๑๐ ปี	๑๑-๑๕ ปี	๑๖ ปีขึ้นไป
		๓.๙๙๒๒	๔.๒๑๑๑	๔.๕๖๓๖	๓.๙๙๓๓
๑-๕ ปี	๓.๙๙๒๒		-.๒๑๙๐	-.๕๗๑๕*	-.๐๐๑๒
๖-๑๐ ปี	๔.๒๑๑๑			-.๓๕๒๕	.๒๑๗๘
๑๑-๑๕ ปี	๔.๕๖๓๖				.๕๗๐๓*
๑๖ ปีขึ้นไป	๓.๙๙๓๓				

*มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑-๕ ปี มีความเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านอุเบกขาของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ น้อยกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ และพบต่อไปอีกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านอุเบกขาของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ มากกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๖ ปีขึ้นไป ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

สมมติฐานที่ ๕. ผู้ตอบแบบสอบถามมีขนาดของโรงเรียน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามขนาดของโรงเรียน

(n=๑๘๓)

การบริหารงานของผู้อำนวยการสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔	ขนาดของโรงเรียน	n	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
๑. ด้านเมตตา	กลาง	๕๗	๔.๐๓๒	.๖๒๕๔	๑.๑๕๖	.๒๔๙
	ใหญ่	๑๒๖	๓.๙๐๕	.๗๑๓๑		
๒. ด้านกรุณา	กลาง	๕๗	๔.๐๒๘	.๖๖๒๔	-.๐๐๔	.๙๙๖
	ใหญ่	๑๒๖	๔.๐๒๙	.๗๒๕๑		
๓. ด้านมุทิตา	กลาง	๕๗	๔.๑๗๒	.๖๔๑๐	.๖๖๕	.๕๐๗
	ใหญ่	๑๒๖	๔.๐๙๘	.๗๑๔๐		
๔. ด้านอุเบกขา	กลาง	๕๗	๔.๒๔๙	๑.๔๕๓	๑.๑๘๔	.๒๓๘
	ใหญ่	๑๒๖	๔.๐๕๗	.๗๔๑๓		
รวมทั้งหมด	กลาง	๕๗	๔.๑๒๐	.๖๖๖๗	.๙๐๓	.๓๖๗
	ใหญ่	๑๒๖	๔.๐๒๒	.๖๘๔๙		

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า พนักงานครูเทศบาลที่มีขนาดของโรงเรียนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยภาพรวม ($t=๙.๐๓$, $sig = .๓๖๗$) ไม่แตกต่างกัน ที่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเมตตา ($t=๑.๑๕๖$, $sig = .๒๔๙$), ด้านกรุณา ($t=-.๐๐๔$, $sig = .๙๙๖$), ด้านมุทิตา ($t=.๖๖๕$, $sig = .๕๐๗$) และด้านอุเบกขา ($t=๑.๑๘๔$, $sig = .๒๓๘$) ไม่แตกต่างกันทุกด้าน จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔.๔. ข้อมูลแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงความถี่ข้อมูลแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

(n=๑๘๓)

แนวทางและข้อเสนอ	จำนวน/ความถี่
ด้านเมตตา	
๑. ผู้อำนวยการควรมีการสนับสนุนให้พนักงานครูเทศบาลเข้าร่วมงานและกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ความรับผิดชอบ ต่อตนเอง ต่อหน้าที่ ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อผู้บังคับบัญชา และต่อประชาชน เพื่อเป็นการสร้างรอยยิ้มให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนและชุมชนของตน	๑๔
๒. ผู้อำนวยการควรมอบหมายงานให้ตรงต่อภาระหน้าที่การปฏิบัติงานของแต่ละฝ่าย และดำเนินการมอบหมายงานด้วยความเป็นธรรม เสมอภาคมีความเหมาะสม ยุติธรรมก่อให้เกิดความสามัคคีเกิดขึ้นต่อกัน	๗
ด้านกรุณา	
๑. ผู้อำนวยการควรมีการจัดอบรมให้ความรู้ ข้อปฏิบัติงานแก่พนักงานครูเทศบาลอย่างชัดเจนและถูกต้องตรงตามเป้าหมายของหน่วยงานพร้อมทั้งมีการสนับสนุนและให้โอกาสพนักงานครูลาราชการได้ปฏิบัติธรรมตามสมควร	๑๕
๒. ผู้อำนวยการควรให้กำลังใจ ไม่ซ้ำเติม เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นกับพนักงานครู พร้อมให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของพนักงานครูให้พ้นทุกข์	๑๒
ด้านมุติตา	
๑. ผู้อำนวยการควรให้การสนับสนุนช่วยเหลือพนักงานครูเทศบาลที่มีความรู้ความสามารถในการทำงานให้เจริญก้าวหน้าเพื่อที่จะนำมาพัฒนาความรู้แก่หน่วยงานต่อไป มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีด้วยความจริงใจ ไม่มีจิตใจริษยา	๒๐
๒. ผู้อำนวยการควรใช้คำพูดที่เหมาะสมในการว่ากล่าวตักเตือนพนักงานครูเทศบาล ด้วยเหตุและผลและมีความจริงใจ	๑๑
ด้านอุเบกขา	
๑. ผู้อำนวยการควรพิจารณาเห็นความจริงในการตัดสินปัญหา วางใจเป็นกลาง ไม่ลำเอียงเพราะอคติให้ความยุติธรรมต่อพนักงานครูเทศบาลด้วย ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายไม่นิ่งเฉยต่อพนักงานครูเทศบาลที่กระทำความผิด	๒๔

ตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า พนักงานครูเทศบาลที่อยู่ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์มีแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ดังนี้

ด้านเมตตา พนักงานครูเทศบาลมีแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยการสนับสนุนให้พนักงานครูเทศบาลเข้าร่วมงานและกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อหน้าที่ ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อผู้บังคับบัญชา และต่อประชาชน เพื่อเป็นการสร้างรอยยิ้มให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนและชุมชนของตน จำนวน ๑๔ คน และต้องการให้ผู้อำนวยการมอบหมายงานให้ตรงต่อภาระหน้าที่การปฏิบัติงานของแต่ละฝ่าย และดำเนินการมอบหมายงานด้วยความเป็นธรรมเสมอภาคมีความเหมาะสม ยุติธรรมก่อให้เกิดความสามัคคีเกิดขึ้นต่อกัน จำนวน ๗ คน

ด้านกรุณา พนักงานครูเทศบาลมีแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ คือผู้อำนวยการควรมีการจัดอบรมให้ความรู้ ข้อปฏิบัติงานแก่พนักงานครูเทศบาลอย่างชัดเจนและถูกต้องตรงตามเป้าหมายของหน่วยงานพร้อมทั้งมีการสนับสนุนและให้โอกาสพนักงานครูลาราชการได้ปฏิบัติธรรมตามสมควร จำนวน ๑๕ คน และผู้อำนวยการควรให้กำลังใจ ไม่ซ้ำเติม เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นกับพนักงานครูพร้อมให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของพนักงานครูให้พ้นทุกข์ จำนวน ๑๒ คน

ด้านมุทิตา พนักงานครูเทศบาลมีแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ คือผู้อำนวยการควรให้การสนับสนุนช่วยเหลือพนักงานครูเทศบาลที่มีความรู้ ความสามารถในการทำงานให้เจริญก้าวหน้าเพื่อที่จะนำมาพัฒนาความรู้แก่หน่วยงานต่อไป มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีด้วยความจริงใจ ไม่มีจิตใจริษยา จำนวน ๒๐ คน และผู้อำนวยการควรใช้คำพูดที่เหมาะสมในการว่ากล่าวตักเตือนพนักงานครูเทศบาล ด้วยเหตุและผลและมีความจริงใจ จำนวน ๑๑ คน

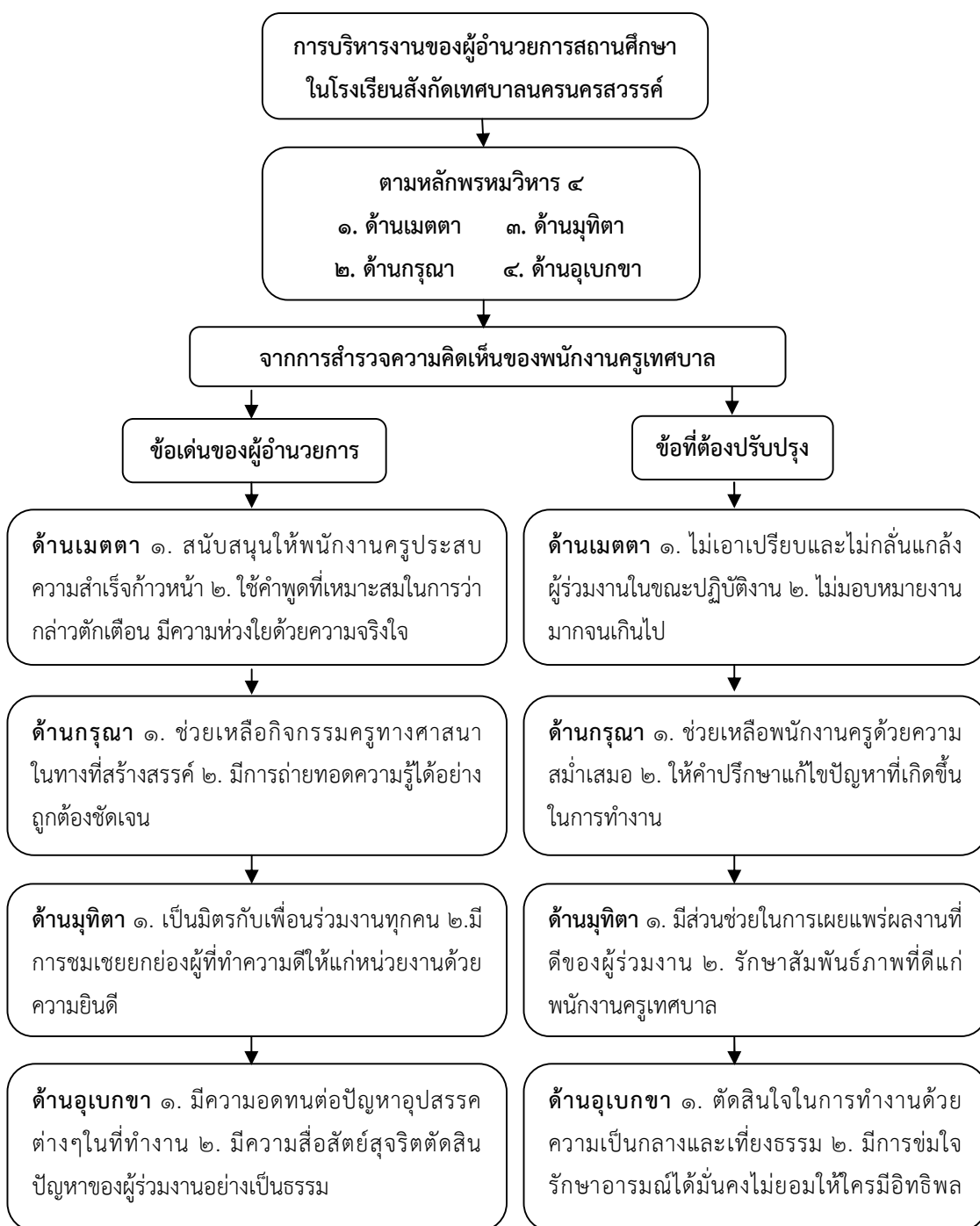
ด้านอุเบกขา พนักงานครูเทศบาลมีแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ คือผู้อำนวยการควรพิจารณาเห็นความจริงในการตัดสินปัญหา วางใจเป็นกลาง ไม่ลำเอียงเพราะอคติให้ความยุติธรรมต่อพนักงานครูเทศบาลด้วยความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายไม่นิ่งเฉยต่อพนักงานครูเทศบาลที่กระทำความผิด จำนวน ๒๔ คน

ดังนั้น จากแนวทางการบริหารงานตามหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ประการ ได้แก่ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา นั้นหากจะนำมาปรับใช้ในบริบทของโรงเรียนเทศบาลนครนครสวรรค์ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่ม

ประสิทธิภาพในการบริหารงานของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้อำนวยการและพนักงานครูเทศบาลทุกคนที่อยู่ในองค์การล้วนมีความแตกต่างกัน ทั้งด้านคุณวุฒิ และวัยวุฒิ รวมไปถึงประสบการณ์ในการทำงานที่แตกต่างกันแต่สิ่งหนึ่งที่ผู้อำนวยการและพนักงานครูเทศบาลทุกคนต่างคาดหวังไว้ก็คือแนวทางการบริหารงานในองค์การที่ดี มีคุณภาพ มีความเหมาะสมถูกต้อง และชัดเจน โดยมีหลักการบริหารร่วมกันอย่างยุติธรรมและมีจริยธรรม คุณธรรม ซึ่งสิ่งนี้มีอาจเกิดขึ้นได้หากผู้อำนวยการสถานศึกษาขาดการนำหลักธรรม พรหมวิหาร ๔ มาใช้เป็นแนวทางในการบริหารงานสถานศึกษาอย่างแท้จริง เมื่อพนักงานครูเทศบาลเกิดความรู้และเข้าใจในการบริหารงานของผู้อำนวยการสถานศึกษาและบริบทต่างๆ ก็จะมีความเข้าใจที่ดีอันก่อให้เกิดการบริหารงานและทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มมากยิ่งขึ้น

๔.๕ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์” ทำให้ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาดังแผนภาพที่ ๔.๑ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงสรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ พบว่า การบริการงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ย่อมส่งผลดีในทางการปกครอง การบังคับบัญชาแก่บุคคลผู้ใต้บังคับบัญชาเพราะบุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสมจากผู้บังคับบัญชา ก็ย่อมจะรู้สึกว่าคุณค่าที่ได้รับ ความยุติธรรมในด้านต่างๆ จากผู้บังคับบัญชาของตนเป็นอย่างดี ผลที่เกิดขึ้นก็คือพวกเขาจะยอมจงรักภักดี มีกำลังกายใจช่วยสร้างพลังสามัคคีให้มั่นคงแน่นแฟ้นในกลุ่มชนเหล่านั้น ในทางตรงกันข้ามพวกเขาจะไม่พยายามแสดงกิริยาต่อต้านขัดขืนต่อผู้บังคับบัญชาของตนไม่ว่าในกรณีใด ๆ ดังนั้นเมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมจะส่งผลให้การปฏิบัติงานในหน้าที่ของบุคคลเหล่านี้ดำเนินไปอย่างเรียบร้อยมีระเบียบและมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความสำเร็จในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดโรงเรียนเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์ ได้ยึดเอาหลักพรหมวิหารเป็นคุณธรรมระดับพื้นฐานอันสำคัญ เพื่อที่จะได้นำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารงานและนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้ ยังเป็นคุณธรรมสำหรับการพัฒนาจิตใจ ให้มีคุณธรรมในระดับสูงยิ่งขึ้นไป ดังนั้นพรหมวิหารจึงเป็นหลักคำสอนในทางพุทธศาสนาที่มีคุณค่า และมีคุณประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติ ดังคำพูดที่ กล่าวไว้ว่า “บุคคลผู้นำพรหมวิหารไปประยุกต์ใช้ในหน้าที่การงานของตน จินนัว่าเป็นผู้รอบรู้เหตุการณ์และปฏิบัติงานได้อย่างทั่วถึง ควรจะเป็นผู้ใหญ่ปกครองคนจำนวนมาก”

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์” โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาบริบทการบริหารงานหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาแนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์

ดำเนินการวิจัยโดยใช้กลุ่มประชากรได้แก่ พนักงานครูเทศบาลของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ในปีการศึกษา ๒๕๕๕ จำนวน ๓๔๙ คน มีทั้งหมด ๘ โรงเรียน ผู้วิจัยได้เลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๘๓ คน เป็นกลุ่มศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่จัดทำโครงร่างขึ้นเองในขั้นต้นแล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญวิเคราะห์ความเที่ยงตรงของแบบสอบถามจำนวน ๕ ท่านการวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Means) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เปรียบเทียบการทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยใช้วิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และสรุปข้อมูลแนวทางและข้อเสนอแนะดังรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการสำรวจผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง ๑๘๓ คน พบว่า เพศของพนักงานครูเทศบาล ส่วนมาก เป็นเพศชาย จำนวน ๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓๐ เมื่อพิจารณาถึง อายุ ส่วนมาก มีอายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ปีจำนวน ๙๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕๐ และเมื่อพิจารณาถึงระดับการศึกษา พบว่า ส่วนมาก อยู่ในระดับปริญญาตรี มีจำนวน ๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓๐ ส่วนประสบการณ์ทำงาน พบว่าส่วนมาก มีประสบการณ์ทำงานในระดับ ๑ - ๕ ปี จำนวน ๑๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๗๐ จำนวนพนักงานครูเทศบาลที่สุ่มตัวอย่างมาจากขนาดของโรงเรียนเทศบาล

นครสวรรค์ พบว่าอยู่ในระดับโรงเรียนขนาดใหญ่จำนวน ๑๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๙๐ รองลงมา เป็นโรงเรียนขนาดกลาง จำนวน ๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๑๐

๕.๑.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับ ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลัก พรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ พบว่า พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๕$) เมื่อพิจารณา รายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา อยู่ในระดับมาก ทุกด้าน ดังนี้

ด้านเมตตา พบว่า พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๔$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับมากที่สุดคือ การใช้คำพูดที่เหมาะสมในการตักเตือนในที่สาธารณะ และมีสนับสนุนให้ผู้ร่วมงานประสบความสำเร็จก้าวหน้า ($\bar{X} = ๔.๐๒$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับน้อยที่สุดคือ ไม่เอาเปรียบผู้ร่วมงานและมอบหมายงานตามความสามารถ ($\bar{X} = ๓.๘๐$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก

ด้านกรุณา พบว่า พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับมากที่สุด พบว่า การช่วยเหลือเกื้อกูล ศาสนาในทางสร้างสรรค์อย่างเหมาะสม ($\bar{X} = ๔.๑๐$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือช่วยเหลือครูที่ทำความผิดให้ถูกลงโทษเบาลง ($\bar{X} = ๔.๐๙$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับน้อยที่สุด พบว่า ช่วยเหลือครูที่ป่วยเป็นโรคประจำตัวอย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = ๓.๙๘$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก

ด้านมุทิตา พบว่า พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๒$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับมากที่สุด พบว่า เป็นมิตรกับผู้ร่วมงานทุกคน ($\bar{X} = ๔.๑๔$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก รองลงมา พบว่า รู้จักยกย่องชมเชยผู้ทำความดีตามความเหมาะสม ($\bar{X} = ๔.๑๓$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับน้อยที่สุด พบว่า มีส่วนช่วยในการเผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงาน ($\bar{X} = ๔.๑๑$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก

ด้านอุเบกขา พบว่า พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อด้านอุเบกขา ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๒$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับมากที่สุด พบว่า มีความอดทนต่ออุปสรรคปัญหาต่างๆ ในที่ทำงาน ($\bar{X} = ๔.๒๕$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก รองลงมา พบว่า มีความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ ($\bar{X} = ๔.๑๕$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่ระดับน้อยที่สุด พบว่า ตัดสินใจในการทำงานด้วยความเป็นกลางและเที่ยงธรรม ($\bar{X} = ๓.๙๙$) ซึ่งอยู่ในระดับมาก

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบ ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลเป็นการทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่าง ตัวแปรต้น ได้แก่ การจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน ขนาดของโรงเรียน ดังนี้

เพศ พนักงานครูเทศบาลที่มีเพศ ต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยภาพรวม ($t=๑.๖๕๒$, $sig=๐.๑๐๐$) ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านมุทิตา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ ($t=๒.๒๑๔^*$, $sig=๐.๐๒๘$) ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

อายุ พนักงานครูเทศบาลที่มี อายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยภาพรวม ($F=๑.๐๙๙$, $sig =.๓๕๑$) ไม่แตกต่าง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านของหลักพรหมวิหาร ๔ พบว่า ด้านเมตตา ($F=.๗๙๐$, $sig =.๕๐๑$) ด้านกรุณา ($F=.๗๓๙$, $sig =.๕๓๐$), ด้านมุทิตา ($F=๑.๑๙๕$, $sig .๓๑๓$), และด้านอุเบกขา ($F=๑.๒๕๒$, $sig =.๒๙๒$) ไม่แตกต่างกันทุกด้าน จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

ระดับการศึกษา พนักงานครูเทศบาลที่มีระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยภาพรวม ($F=.๑๗๔$, $sig =.๕๔๕$) ไม่แตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านของหลักพรหมวิหาร ๔ พบว่า ด้านเมตตา ($F=.๖๐๙$, $sig =.๘๔๑$) ด้านกรุณา ($F=.๔๕๐$, $sig =.๖๓๙$) ด้านมุทิตา ($F=.๓๗๓$, $sig =.๖๘๙$) ด้านอุเบกขา ($F=.๔๒๘$, $sig =.๖๕๒$) ไม่แตกต่างกันทุกด้าน จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

ประสบการณ์ทำงาน พนักงานครูเทศบาลที่มีระดับประสบการณ์ทำงานต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ โดยภาพรวม ($F๒.๗๙๖^*$, $sig=.๐๔๒$) แตกต่างกัน ที่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเมตตา ($F๒.๕๔๒$, $sig=.๐๕๘$) และด้านมุทิตา ($F.๑๖๘๓$, $sig=.๑๗๒$) ไม่แตกต่างกัน จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ ส่วนทางด้านกรุณา ($F๒.๙๔๑^*$, $sig =.๐๓๕$) และด้านอุเบกขา ($F๒.๙๒๓^*$, $sig =.๐๓๕$) พบว่า แตกต่างกัน อย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ดังนั้นจึงต้องทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย จำแนกตามประสบการณ์ทำงานด้วยวิธีการเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยน้อยที่สุด (Lest Significant Difference : LSD)

แสดงการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ (LSD) ของตัวแปรตามในภาพรวมของการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ จำแนกโดย **ประสบการณ์การทำงาน** พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑-๕ ปี มีความเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ น้อยกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ เช่นเดียวกันเมื่อเปรียบเทียบกลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี พบว่า มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ มากกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑๖ ปีขึ้นไป ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

แสดงการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ (LSD) **ทางด้านกรุณา** จำแนกโดยประสบการณ์ทำงาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๖-๑๐ปี มีความเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านกรุณาของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ น้อยกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๖ ปีขึ้นไป ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ และพบว่าต่อไปอีกว่ากลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๖ ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านกรุณาของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ มากกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

แสดงการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ (LSD) **ทางด้านอุเบกขา** จำแนกโดยประสบการณ์ทำงาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑-๕ ปี มีความเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านอุเบกขาของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ น้อยกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ และพบต่อไปอีกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านอุเบกขาของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ มากกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๖ ปีขึ้นไป ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

ขนาดของโรงเรียน พบว่า พนักงานครูเทศบาลที่มีขนาดของโรงเรียนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ โดยภาพรวม ($t=.๙๐๓$, $sig =.๓๖๗$) ไม่แตกต่างกัน ที่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเมตตา ($t=๑.๑๕๖$, $sig =.๒๔๙$), ด้านกรุณา ($t=-.๐๐๔$, $sig =.๙๙๖$), ด้านมูทิตา ($t=.๖๖๕$, $sig =.๕๐๗$) และด้านอุเบกขา ($t=๑.๑๘๔$, $sig =.๒๓๘$) ไม่แตกต่างกันทุกด้าน จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๒. อภิปรายผลการวิจัย

เปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

สมมุติฐานข้อที่ ๑ พนักงานครูเทศบาลที่มีเพศ ต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

จากผลการวิเคราะห์ข้างต้นพบว่าพนักงานครูเทศบาลที่มีเพศต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ จึงต้องปฏิเสธสมมุติฐานข้อที่ ๑ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **บุปผา พิกุลแก้ว** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการส่งเสริมวิชาการ และด้านการวางแผนวิชาการโดยรวมอยู่ในระดับมาก เพศชายกับเพศหญิง มีความคิดเห็นโดยรวมทุกด้านไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ดิเรก เพิ่มดี** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามทัศนะของเจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมีคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และพบว่าเพศที่แตกต่างกันของเจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมีคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

สมมุติฐานข้อที่ ๒ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

จากผลการวิเคราะห์ข้างต้นพบว่าพนักงานครูเทศบาลที่มี อายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ที่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ดิเรก เพิ่มดี** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามทัศนะของเจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมีคุณลักษณะผู้นำที่พึง

ประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และพบว่าอายุที่แตกต่างกันของเจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมีคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุพล เกรือมะโนรมย์** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่” ผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วิมุติ หยกพรายพันธ์** ที่ทำการวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาการศึกษาเขต ๕” พบว่า อายุไม่มีผลต่อพฤติกรรมคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียน

สมมติฐานที่ ๓ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน

จากผลการวิเคราะห์ข้างต้นพนักงานครูเทศบาลที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ที่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระเมธีธรรมาลังการ** ได้ทำการวิจัยเรื่อง " การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑" ผลการวิจัยพบว่า สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑ จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย **สุชาติ น้ำประสานไทย** ที่ได้ทำการศึกษาวินิจฉัยเรื่อง “วิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการศึกษาประถมแห่งชาติดังจังหวัดกาญจนบุรี” พบว่า บุคลากรที่มีสถานภาพส่วนตัวทางวุฒิการศึกษาต่างกันมีวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการศึกษาประถมแห่งชาติดังจังหวัดกาญจนบุรี ไม่แตกต่างกันในภาพรวม

สมมติฐานข้อที่ ๔ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า พนักงานครูเทศบาลที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงาน ของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ จึงต้องทำเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด LSD และต้องยอมรับสมมติฐานข้อที่ ๔ ที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับ **พระมหาวุฒิกิจ บัวทอง** ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การใช้

หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในกลุ่ม ๗” พบว่า ผู้มีประสบการณ์ทำงานที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนที่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **น้ำอ้อย อนุสนธิ์** ได้ศึกษาการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร” ผลการวิจัยพบว่า ภาพรวม การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารในการบริหารสถานศึกษา ทุกด้าน อยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูที่มีต่อการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร จำแนกตามเพศและประสบการณ์ทำงานพบว่า พบว่าพนักงานครูในสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชรมีความคิดเห็นต่อการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ

สมมติฐานข้อที่ ๕ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีขนาดโรงเรียนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนคร นครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า พนักงานครูเทศบาลที่มีขนาดโรงเรียนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงาน ของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับ **จตุรงค์ พุฒเกิดพันธ์** ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาโครงการโรงเรียนวิถีพุทธที่มีต่อพฤติกรรมนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบูรณ์ เขต ๓” ซึ่งพบว่า ขนาดของโรงเรียน ไม่มีผลต่อความคิดเห็นต่อโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ แต่ไม่สอดคล้องกับ **พระเมธีธรรมมาลังการ** ได้ทำการวิจัยเรื่อง " การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑" ผลการวิจัยพบว่า สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑ จำแนกตามประเภทของโรงเรียน พบว่า ในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

ด้านเมตตา

๑. ผู้อำนวยการควรมีการสนับสนุนให้พนักงานครูเทศบาลเข้าร่วมงานและ กิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ความรับผิดชอบ ต่อตนเอง ต่อหน้าที่ ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อผู้บังคับบัญชา และต่อประชาชน เพื่อเป็นการสร้าง รอยยิ้มให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนและชุมชนของตน

๒. ผู้อำนวยการควรมอบหมายงานให้ตรงต่อภาระหน้าที่การปฏิบัติงานของแต่ละฝ่าย และดำเนินการมอบหมายงานด้วยความเป็นธรรม เสมอภาคมีความเหมาะสม ยุติธรรมก่อให้เกิดความสามัคคีเกิดขึ้นต่อกัน

ด้านกรรณา

๑. ผู้อำนวยการควรมีการจัดอบรมให้ความรู้ ข้อปฏิบัติงานแก่พนักงานครูเทศบาลอย่างชัดเจนและถูกต้องตรงตามเป้าหมายของหน่วยงานพร้อมทั้งมีการสนับสนุนและให้โอกาสพนักงานครูลาราชการได้ปฏิบัติธรรมตามสมควร

๒. ผู้อำนวยการควรให้กำลังใจ ไม่ซ้ำเติม เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นกับพนักงานครูพร้อมให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของพนักงานครูให้พ้นทุกข์

ด้านมุติตา

๑. ผู้อำนวยการควรให้การสนับสนุนช่วยเหลือพนักงานครูเทศบาลที่มีความรู้ความสามารถในการทำงานให้เจริญก้าวหน้าเพื่อที่จะนำมาพัฒนาความรู้แก่หน่วยงานต่อไป มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีด้วยความจริงใจ ไม่มีจิตใจริษยา

๒. ผู้อำนวยการควรใช้คำพูดที่เหมาะสมในการว่ากล่าวตักเตือนพนักงานครูเทศบาล ด้วยเหตุและผลและมีความจริงใจ

ด้านอุเบกขา

๑. ผู้อำนวยการควรพิจารณาเห็นความจริงในการตัดสินปัญหา วางใจเป็นกลาง ไม่ลำเอียงเพราะอคติให้ความยุติธรรมต่อพนักงานครูเทศบาลด้วย ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายไม่นิ่งเฉยต่อพนักงานครูเทศบาลที่กระทำความผิด

๕.๓.๒ ข้อเสนอนแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑. ควรศึกษาจากกลุ่มประชากร หรือกลุ่มตัวอย่างโดยรวมจากหน่วยงานอื่น เพื่อศึกษาข้อมูลว่ามีการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานที่มีความเหมือนกัน หรือแตกต่างกันจากการวิจัยครั้งนี้

๒. ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้อำนวยการกับพนักงานครูเทศบาล หรือเจ้าหน้าที่กับชุมชนที่เกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ หรือตามหลักพุทธธรรมอื่นๆ

๓. ควรศึกษาการประยุกต์แนวทางการบริหารงานในองค์การตามพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย – บาลี

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . ปกรณวิเสสภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาปกรณ์วิเสส. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน,
๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล. กรุงเทพมหานคร :
องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุ, ๒๕๔๖.

กิตติทัศน์ ผกาทอง. ภาวะผู้นำตามแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

แก้ว ชิตตะขบ. รมววิชาการศึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้นต้นตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

คณะกรรมการฝ่ายจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในคณะกรรมการ. “งานเฉลิมฉลองครบรอบ ๑๐๐ปี วัน
คล้ายวันราชสมภพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี”. บริษัท อมรินทร์พริ้น
แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๓.

คณะกรรมการอบรมข้าราชการกายและประชาชน. “โครงการอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรม
ประชาชนในเทศบาล”. เล่มที่ ๔๕. ตอนที่ ๓. พ.ค.-มิ.ย. ๒๕๔๓.

คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ. สรุปเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙.

จันทร์ธานี สงวนนาม. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอยท์,
๒๕๔๕.

ฉันทนา จันทร์บรรจง. การศึกษากับการพัฒนาคุณธรรม. สานปฏิรูป, ๒๕๔๒.

ชะลอ อุทกภาชน. **พุทธศาสนากับสังคมศาสตร์ BUDDHISM AND SOCIAL SCIENCE.** กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๒๙.

ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์. **กรรมฐานประจำวัน.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๒.

ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์. **ศีล ๕ เรืองน่านู.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๓.

दनัย ไชโยธธา. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเอส พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๔๔.

เดล คาร์เนกี. **วิธีชนะทุกข์ และสร้างสุข How to stop Worrying and start Living** ภาษา ขอจิตต์เมตต์ แปลพิมพ์เป็นภาษาไทยครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ขอจิตต์เมตต์, ๒๕๔๒.

เดือน คำดี. **พุทธปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนส์โตร์, ๒๕๓๔.

เต็มศักดิ์ ทองอินทร์. **ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ทินพันธ์ นาคะตะ. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : หจก. สหายบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๓.

นพพงษ์ บุญจิตราดูล. **ก้าวเข้าสู่การบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๐.

บุญมี แทนแก้ว. **จริยศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โอเดียน สโตร์, ๒๕๓๙.

บุญสม เจนใจ. **สารานุกรมธรรม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

ประยูร ธรรมจิตตโต. **พุทธวิธีในการบริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ปราชญา กล้าจัญญ. **คุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ.** กรุงเทพมหานคร : เยลโล่การพิมพ์ (๑๙๘๘), ๒๕๔๔.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **การบริหารงานวิชาการ.** กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๖.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : นานมี, ๒๕๔๖.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๑๙.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **พรหมวิหารธรรมเรื่อนใจของผู้ใฝ่สุข.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ). **การพัฒนาจิต.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. นครปฐม : โรงพิมพ์มหมามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ). **แบบไหว้พระสวดมนต์และหลักธรรมในการเจริญวิปัสสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๒.

- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และเสฐียรพงษ์ วรรณปก. **มณีแห่งปัญญา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา และสถาบันสันติธรรม, ม.ป.ป.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พระในบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : คณากรรมการพิมพ์, ๒๕๔๑.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙, Ph.D.). **พุทธวิธีในการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมญาณมุนี. **พระธรรมญาณมุนี ๘๔**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ทำอย่างไรจึงจะหายโกรธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม เล่มที่ ๔ บทที่ ๑๖-๑๘**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม เล่มที่ ๕ บทที่ ๑๙-๒๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ความสุขของครอบครัวคือสันติสุขของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **คุณบิดามารดาสุดพรรณนามหาศาล**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม. ๒๕๔๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๖.
- พระพิมลธรรม (อาสภเถระ). **วิสุทธิมรรค-ความไทย พรหมวิหารนิเทศ ปริจเฉทที่ ๙**.
- พระมหาจางค์ อดิวัฒนสิทธิ์. **สังคมวิทยา ตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระมหาไพฑูริย์ วรรณบุตร. **การบริหารคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐.
- พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี). **คนสำราญงานสำเร็จ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.
- พระราชวรมุนี. **จริยธรรม**. แนวทางการพัฒนาจริยธรรมการประชุมเชิงวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจารย์. **ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๑ ภูมิ จตุกกะและปฏิสนธิจตุกกะ.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๐.

พระสูตร และอรรถกถา แปล มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๑ มหามงกุฎราชวิทยาลัยใน พระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาส ครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรีกรุง รัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๒๕.

พิทยา บวรวัฒนา. **การบริหารเชิงบูรณาการ.** นนทบุรี : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖.

พิสิฐ เจริญสุข. **ปกิณกรรม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.

ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์. **พฤติกรรมองค์การและการบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๐.

ระวี ภาวิไล. **อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่.** กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๓๘.

วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกราว, ๒๕๔๑.

วิจิตร วรุษยางกูร และ สุพิชญา ธีระกุล. **การบริหารโรงเรียนและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น.** สมุทรปราการ : ขนิษฐาการพิมพ์, ๒๕๓๘.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย.** กรุงเทพมหานคร : โฟร์เพช, ๒๕๔๕.

วิรัช วิรัชวิภาวรรณ. **การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). **รวมธรรมะ.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๓.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **รสแห่งเมตตา ชุ่มเย็นยิ่งนัก.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). **บทสร้างนิสัย.** กรุงเทพมหานคร : แสงฟ้าจำกัด, ๒๕๑๘.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช. **สารานุกรม พระพุทธศาสนา.**

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. **รวมธรรมะ.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาเพื่อ พร้อมรับการประเมินภายนอก.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๔.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. **เกณฑ์มาตรฐานผู้บริหารสถานศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๔.

สุรศักดิ์ ปาเฮ. **การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน School – Based Management**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สำนักงานศึกษาธิการอำเภอวังซัน จังหวัดแพร่, ๒๕๔๖.

หลวงเทพดรณานุกิษฏ์ (ทวี รมธัช ป.๙). **ธาตุปติปิฎกา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.

หลวงวิจิตรวาทการ. **ความฝัน**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลาจำกัด, ๒๕๔๑.

อดิศร เพียงเกษ. **วิธีเอาชนะใจคน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

อรุณ รักรธรรม. **หลักมนุษย์สัมพันธ์กับการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.

(๒) บทความ

ธีระรัตน์ กิจจารักษ์. **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒.

พระราชธรรมนิเทศ (พะยอม กลฺยาโณ). **บทสัมภาษณ์พระราชธรรมนิเทศ**. วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒. เวลา ๑๒.๑๕ – ๑๓.๓๕ น.

(๓) วิทยานิพนธ์

เกศกัญญา อนุกุล. “การบริหารโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ ตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการเขต ๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

จตุรงค์ พุฒเกิดพันธ์. “การศึกษาโครงการโรงเรียนวิถีพุทธที่มีต่อพฤติกรรมนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบูรณ์เขต ๓”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘.

จำเนียร แสงเสนา. “การศึกษาการจัดการศึกษาตามแบบโรงเรียนวิถีพุทธในทัศนคติของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบูรณ์ เขต ๓”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘.

- เฉลิมชัย สมท่า. “การบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูปฏิบัติการสอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลยเขต๑”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.
- ชัยญา ชนะมาร, “การศึกษาคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- ชูศรี ถนอมกิจ. “ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารกับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๐.
- ดิเรก เพิ่มดี. “คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามทัศนะของเจ้าหน้าที่สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต**. รัฐประศาสนศาสตร์, ๒๕๕๒.
- ทวีศักดิ์ บังคม “ปัญหาและแนวทางแก้ไขการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๐.
- ธนาธร ต้นวิพงษ์ตระกูล. “ความต้องการพัฒนาของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาลำพูนเขต๒”. **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.
- เนตรชนก โพธารามิก. “วิธีการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ เพื่อการพัฒนาสังคม”. **วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- น้ำอ้อย อนุสนธิ์. “การศึกษาการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารในการบริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร”. **สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหา บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔.
- บุปผา พิกุลแก้ว. “การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารใน สถาบันอุดมศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : การบริหารการศึกษา, ๒๕๕๓.
- พรหม วุฒิวิวัฒน์ชัย. “หลักพรหมวิหาร ๔ กับหลักการปฏิบัติหน้าที่ตามอุดมคติตำรวจ : ศึกษาเฉพาะ กรณี ข้าราชการตำรวจประจำสถานีตำรวจนครบาลดุสิต”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

- พระจักรพันธ์ ปณฺญาธโร (แช่เตียว). “การบริหารการเรียนการสอนโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียนกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย. “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระมหาบุญเรือน ปภังกร (พิลาพันธ์). “ศึกษาวิเคราะห์เมตตาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- พระมหาอุตฺตม บัวทอง. “การใช้หลักอริยสัจ ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในกลุ่ม ๗”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๒.
- พระมหาอุตฺตมา ปณฺญาวุฑฺโฒ (เถาว์หมอ). “ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ประจวบ กนฺตจาโร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. รัฐประศาสนศาสตร์, ๒๕๕๔.
- พระมหาสุทธิชัย ฐิตชโย (ถาวรศีล). “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พรหมวิหาร ๔ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระมหาสุทัต สุทฺตสโน (นุราช). “ศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธระดับประถมศึกษาเขตบางกอกน้อยกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระมานิต เตชวโร (อุदनอก). “รัฐศาสตร์แนวพุทธ : พรหมวิหาร ๔ กับนักปกครอง”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระเมธีธรรมาลังการ. “ การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แพร่ เขต ๑ ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. การบริหารจัดการคณะสงฆ์, ๒๕๕๓.
- พัชรี ชำนาญศิลป์. “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวิทยาลัยการอาชีพนครสวรรค์ ตามหลักอริยสัจ ๔ ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

- พิสิทธิ์ จันทรเนตร. “การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดสกลนครจำแนกตามขนาดโรงเรียน”. **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. การบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.
- ไพฑูรย์ ดอกบัว. “พฤติกรรมกรรมการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ ๑ - ๓ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี”. **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๕๐.
- ไพบุลย์ ธรรมชัตตुक. “บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการสนับสนุนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน”. **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.
- ภาวินี ชินคา. “รูปแบบการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ๒๕๔๘.
- มานิตย์ คณะวาปี. “ทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๓”. **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖.
- วิเชียร ด้วงพริ้ม. “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้นำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลหัวไทร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช”. **สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- วิมุติ หยกพรายพันธ์. “พฤติกรรมคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษาเขต ๕”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๔.
- ศิริรินทร์ ไชยยา. “การนำพรหมวิหาร ๔ ไปใช้ในการปฏิบัติงานของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- ศิริพร เมฆวิทยา. “การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘.
- สมควร ทิพย์จันทร์. “การพัฒนาบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน”. **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

สมชาย ไชยจินดา. “การดำเนินงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอสันป่าตองจังหวัดเชียงใหม่”.

ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

สมชาย วรณล. “การใช้พรหมวิหาร ๔ ธรรมในการยุติข้อพิพาทในคดีอาญา : ศึกษาเฉพาะกรณีศาลจังหวัดยโสธร”. **สารนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

สมลักษณ์ แสนคาพ. “การศึกษาบทบาทของชุมชนในการจัดการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐.

สมัย อุดทน. “การศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูวิชาการและครูผู้สอนต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต ๑”. **ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๑.

สุชาติ น้ำประสานไทย. “วิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการศึกษาประถมแห่งชาติดังจังหวัดกาญจนบุรี”. **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

สุนทร คชสิงห์. “ปัญหาและแนวทางแก้ไขการบริหารงานของโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานการศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต ๒”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘.

สุนทร สุริยะรังสี. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกามีได้รับเอตทัคคะ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สุพล เครือมะโนรมย์. “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่”. **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

เสรี พุทอปน. “การบริหารงานโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอเมืองลำพูน”. **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

อนุชิต วรณสุทธ์. “ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามีโอกาสชีพในอนาคตสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ”. **ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๔๖.

อรทัย แสงทอง. “หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารงานสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาสถานศึกษาในเขตตลิ่งชัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

Ven Dr.Sri K.Dhammanada. **Buddhism as a Religions** . Kuala Lumpur Malaysia :
Buddhist Mahavihara Pubhishing Ltd. 2005.

Ven.Piyadassi thera. **The Buddha. His Life and His Teaching.** Sri Lanka : Buddhist
Publication Society. 2001.

Donal S. Lopez. **The Encyclopedia of Buddhism.** Carifoornia U.S.A : Mcmillan 2001.

Narada Mahathera. **Buddhism in a Nutshell.** Sri Lanka : Buddhist Publication Society.
2010.

Nyanatiloka. **Buddhist Dictionary : Manual of Buddhist Terms and Doctrines**
Fourth Revised Edition. Sri Lanka : Buddhist Publication Society. 2012.

Murry.Joseph H..JR. **A Study of The Morai Aspect of Leadership in an Urban.** New
Oreans Louisiana : University Of New Orleans. 1996.

Wagner. J.A.. &Hollenbeck.J.R. **Management of organization behavior.** New Jersey :
Prentice–Hall. 1995.

Holt. D.H. **Management printciples and practices.** New Jersey : Prentice–Hall. 1993.

Good.C.V. **Dictionary of education.** New York : Mcgraw-Hill. 1973.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

๑. พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ	รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. อาจารย์รุ่งอรุณ อบเชย	รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ดร.อดิศักดิ์ กอวัฒนา	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. อาจารย์ศิริโรจน์ นามเสนา	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. อาจารย์ปัญญา พรหมบุตร	รองผู้อำนวยการโรงเรียนสรรพวิทยวิทยา
จังหวัดชัยนาท

ภาคผนวก ข

ตารางสรุปค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (IOC)

คำชี้แจงความสอดคล้อง (IOC) เพื่อการวิจัย

เรื่อง การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔

ข้อที่	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๓	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๔	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๕		
ข้อ ๑	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๒	๑	๑	๑	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๓	๑	๑	๑	๐	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
ข้อ ๔	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๖๐	ใช้ได้
ข้อ ๕	๑	๑	๑	๑	๑	๐.๖๐	ใช้ได้
ข้อ ๖	๑	๑	๐	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๗	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๖๐	ใช้ได้
ข้อ ๘	๑	๑	๑	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๙	๑	๑	๐	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๐	๑	๑	๑	๑	๑	๐.๖๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๑	๑	๑	๑	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๒	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๓	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๔	๑	๑	๑	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๕	๑	๑	๑	๑	๑	๐.๖๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๖	๑	๑	๐	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๗	๑	๑	๐	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๘	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๖๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๙	๑	๑	๑	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๒๐	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๖๐	ใช้ได้

ใช้ได้
 หม่อมราชวงศ์วิภา
 ศิวรักษ์ (by out) ๒๕
 ๒๕ ๕.๕.๕๖

ภาคผนวก ค

ตารางสรุปค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม

ตารางสรุปค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม

Item Statistics				
	ข้อ	Mean	Std. Deviation	Cases
๑	เมตตา๑	๓.๕๓๓๓	.๗๓๐๓๐	๓๐
๒	เมตตา๒	๓.๔๓๓๓	.๘๑๗๒๐	๓๐
๓	เมตตา๓	๓.๔๓๓๓	.๗๗๓๘๕	๓๐
๔	เมตตา๔	๓.๓๐๐๐	.๗๙๔๓๘	๓๐
๕	เมตตา๕	๓.๔๖๖๗	.๘๑๙๓๑	๓๐
๖	กรุณา๑	๓.๑๓๓๓	.๗๓๐๓๐	๓๐
๗	กรุณา๒	๓.๒๖๖๗	.๖๓๙๖๘	๓๐
๘	กรุณา๓	๓.๕๓๓๓	๑.๐๔๑๖๖	๓๐
๙	กรุณา๔	๓.๗๖๖๗	.๙๓๕๒๖	๓๐
๑๐	กรุณา๕	๓.๗๖๖๗	.๙๓๕๒๖	๓๐
๑๑	มุทิตา๑	๓.๙๐๐๐	.๗๕๘๘๖	๓๐
๑๒	มุทิตา๒	๓.๖๓๓๓	.๖๖๘๖๘	๓๐
๑๓	มุทิตา๓	๓.๓๐๐๐	.๗๙๔๓๘	๓๐
๑๔	มุทิตา๔	๓.๔๖๖๗	.๘๑๙๓๑	๓๐
๑๕	มุทิตา๕	๓.๒๖๖๗	.๖๓๙๖๘	๓๐
๑๖	อุเบกขา๑	๓.๕๓๓๓	๑.๐๔๑๖๖	๓๐
๑๗	อุเบกขา๒	๓.๔๖๖๗	.๗๗๖๐๘	๓๐
๑๘	อุเบกขา๓	๓.๓๖๖๗	.๗๖๔๘๙	๓๐
๑๙	อุเบกขา๔	๓.๔๖๖๗	.๘๑๙๓๑	๓๐
๒๐	อุเบกขา๕	๓.๑๓๓๓	.๗๓๐๓๐	๓๐

Reliability Coefficients

N of Cases = ๓๐.๐

N of Items = ๒๐

Alpha = .๙๒๐๗

ภาคผนวก ง
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ประกอบหลักสูตรระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
เรื่อง การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษา
ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยฉบับนี้จัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับเป็นข้อมูล และเป็นแนวทางสำหรับผู้วิจัย คณะผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ ได้แก่ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา ด้านอุเบกขา

ตอนที่ ๓ แนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณ

นางทิพย์พัศ คลังแสง

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง () หน้าข้อความที่เป็นจริง

๑. เพศ

() ชาย

() หญิง

๒. อายุ

() ต่ำกว่า ๓๐ ปี

() ๓๐ - ๔๐ ปี

() ๔๑ - ๕๐ ปี

() ๕๑ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

() ต่ำกว่าปริญญาตรี

() ปริญญาตรี

() ปริญญาโท

() ปริญญาเอก

๔. ประสบการณ์ทำงาน

() ๑ - ๕ ปี

() ๖ - ๑๐ ปี

() ๑๑ - ๑๕ ปี

() ๑๖ ปีขึ้นไป

๕. ขนาดของโรงเรียน

() เล็ก (ไม่เกิน ๔๐๐ คน)

() กลาง (๔๐๑-๘๐๐ คน)

() ใหญ่ (๘๐๑ คนขึ้นไป)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับการบริหารที่แสดงออกของผู้บริหารซึ่งท่านคิดว่าตรงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด โดยมีเกณฑ์การพิจารณาดังนี้ คือ

- ๕ หมายถึง พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับมากที่สุด
 ๔ หมายถึง พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับมาก
 ๓ หมายถึง พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับปานกลาง
 ๒ หมายถึง พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับน้อย
 ๑ หมายถึง พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อที่	การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษา	ระดับความคิดเห็นที่แสดงออก				
		๕	๔	๓	๒	๑
ด้านเมตตา						
๑	ไม่กลั่นแกล้งผู้ร่วมงานในขณะที่ปฏิบัติงาน					
๒	มีความห่วงใยผู้ร่วมงานด้วยความจริงใจ					
๓	ใช้คำพูดที่เหมาะสมในการตักเตือนในที่สาธารณะ					
๔	สนับสนุนให้ผู้ร่วมงานประสบความสำเร็จก้าวหน้า					
๕	ไม่เอาเปรียบผู้ร่วมงาน/มอบหมายงานตามความสามารถ					
ด้านกรุณา						
๑	ช่วยเหลือครูที่ทำความผิดให้ถูกลงโทษเบาลง					
๒	ช่วยเหลือครูที่ป่วยเป็นโรคประจำตัวอย่างสม่ำเสมอ					
๓	ให้คำปรึกษาพร้อมแก้ไขปัญหาในการทำงาน					
๔	ช่วยเหลือเกื้อกูลศาสนาในทางสร้างสรรค์อย่างเหมาะสม					
๕	ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นโดยไม่ปิดบัง					

ข้อที่	การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษา	ระดับความคิดเห็นที่แสดงออก				
		๕	๔	๓	๒	๑
ด้านมุกิตา						
๑	แสดงความยินดีกับผู้ร่วมงานที่ได้เลื่อนตำแหน่ง					
๒	เป็นมิตรกับผู้ร่วมงานทุกคน					
๓	รู้จักยกย่อง ชมเชยผู้ทำความดีตามความเหมาะสม					
๔	สร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพอันดีของคณะครู					
๕	มีส่วนช่วยในการเผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงาน					
ด้านอุเบกขา						
๑	มีความอดทนต่ออุปสรรคปัญหาต่างๆ ในที่ทำงาน					
๒	มีความซื่อสัตย์ สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่					
๓	ข่มใจรักษาอารมณ์ได้มั่นคงไม่ยอมให้ใครมีอิทธิพลเหนือตน					
๔	ตัดสินใจในการทำงานด้วยความเป็นกลางและเที่ยงธรรม					
๕	ตัดสินใจปัญหาของผู้ร่วมงานอย่างเป็นธรรม					

ตอนที่ ๓ แนวทางและข้อเสนอแนะในการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการ
สถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์

คำชี้แจง โปรดกรอกข้อความตามความคิดเห็นของท่าน ซึ่งจะไม่มีผลเสียต่อผู้ตอบแบบสอบถามนี้ ทั้งใน
หน้าที่และการปฏิบัติงานแต่อย่างใด

๑ แนวทางและข้อเสนอแนะด้านเมตตา

แนวทางการบริหารงาน.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

๒ แนวทางและข้อเสนอแนะด้านกรุณา

แนวทางการบริหารงาน.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

๓ แนวทางและข้อเสนอแนะด้านมุทิตา

แนวทางการบริหารงาน.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

๔ แนวทางและข้อเสนอแนะด้านอุเบกขา

แนวทางการบริหารงาน.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

๕. ท่านมีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาคุณธรรมของผู้บริหารของท่านอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

ภาคผนวก จ
หนังสือความอนุเคราะห์ต่างในการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ โทร ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๐๖

วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ด้วย นางทิพยาพัค คลังแสง เลขประจำตัว ๕๔๒๓๔๐๕๘๙๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารงานของผู้บริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

M.500/1070
Dr. N. S. S. S.

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ โทร ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๐๙

วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ดร. อติชัย กอวัฒนา อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ด้วย นางทิพยาพัศ คลังแสง เลขประจำตัว ๕๔๒๓๔๐๕๘๙๗ นิลิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารงานของผู้บริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ฉะนั้น จึงเจริญพรมาเพื่อขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

๗ ต.ค. ๒๕๕๖
IOC 11 แล้ว
OK
(๑๖-๐๕๑๖ No 5๐๖๖๖)
๒ ก.พ. ๒๕๕๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ โทร ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๑๐

วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร อาจารย์ศิริโรจน์ นามเสนา อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ด้วย นางทิพยาพัช คลังแสง เลขประจำตัว ๕๔๒๓๔๐๕๘๙๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารงานของผู้บริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ฉะนั้น จึงเจริญพรามาเพื่อขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ทรงจ+แล้ว ✓

อมร
ทนายสิริโชค ทมเสนา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ โทร ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๐๗

วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร อาจารย์รุ่งอรุณ อบเชย อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ด้วย นางทิพยาพัศ คลังแสง เลขประจำตัว ๕๔๒๓๔๐๕๘๘๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารงานของผู้บริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง

ฉะนั้น จึงเจริญพรมมาเพื่อขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

โศภิตา ภาณุวงศ์

(หัวหน้างาน)

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ที่ ศธ ๖๑๐๙ (๗)/๑๐๘

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๓๑ มกราคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร อาจารย์ปัญญา พรหมบุตร รองผู้อำนวยการโรงเรียนสรรพวิทยวิทยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด
๒. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นางทิพยาพัศ คลิ่งแสง เลขประจำตัว ๕๔๒๓๔๐๕๘๙๗ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“การบริหารงานของผู้บริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของ
โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ฉะนั้น จึงเจริญพรมาเพื่อขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้
ในการศึกษาครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวัง
เป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๙ (๗)/๑๔๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จ.นครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

ใบรับมอบหมายให้ตรวจการสอบ
วันที่ 106/2556 106/13 2016
วันที่ 22 ก.พ. 2556

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลตัวอย่าง (Try Out)

เจริญพร ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลวัดหลวงราชवास สาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง
สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางทิพยาพัศ นามสกุล คลังแสง เลขประจำตัวนิสิต ๕๔๒๓๔๐๕๘๙๗ นิสิต
ปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การ
บริหารงานของผู้บริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียน
สังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ดังกล่าว ในการศึกษาครั้งนี้ นิสิตมีความประสงค์จักเก็บข้อมูลจากพนักงานครูเทศบาลใน
โรงเรียนของท่าน

ฉะนั้น จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านได้พิจารณาอนุญาตให้นิสิต
ดำเนินการเก็บข้อมูลตัวอย่าง (Try Out) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

-นว

@นาย

ก

๖๒ ก.พ. ๕๖

ที่ ศธ ๖๑๐๙ (๗)/๑๗๐

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จ.นครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๓ มกราคม ๒๕๕๖

โรงเรียนเทศบาล ๑ (วัดไทรใต้)
วันที่ ๑๖-๒-๕๖
เวลา ๑๖-๕๐ น

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๑ (วัดไทรใต้)

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางทิพยาพัศ นามสกุล คลิ่งแสง เลขประจำตัวนิสิต ๕๔๒๓๔๐๕๔๘๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว ในการศึกษาครั้งนี้ นิสิตมีความประสงค์จักเก็บข้อมูลจากพนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนของท่าน

ฉะนั้น จึงเจริญพรมาเพื่อขออนุญาตจากท่าน ได้พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออัญมโทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๑ (วัดไทรใต้)

นพ

นาง อรุณ ทวีวัฒนธรรม
เลขประจำตัวนิสิต N

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๔ (๗)/๑๗๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
นครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

โรงเรียนเทศบาล 2
รับที่ 1๒5 / 2551
วันที่ 12 2 ก.พ. 2551
เวลา 0๙ 0๐ น.

๑๓ มกราคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ (วัดปากน้ำโพใต้)

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางทิพยาพัศ นามสกุล คลิ่งแสง เลขประจำตัวนิสิต ๕๔๒๓๔๐๕๘๘๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าวในการศึกษาครั้งนี้ นิสิตมีความประสงค์จักเก็บข้อมูลจากพนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนของท่าน

ฉะนั้น จึงเจริญพรมาเพื่อขออนุญาตจากท่าน ได้พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียน รองผู้อำนวยการสถานศึกษา

- เพื่อโปรดทราบ

- ความ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาลัยสงฆ์

ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย

ขอเจริญพร

เรียน ผู้อำนวยการสถานศึกษา

- เพื่อโปรดทราบ

- นิสิตขอทราบข้อมูล

- ๑๐๙ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ๑๒/๒/๕๕

..น.น.ศ.อภ.ก.ม.โพธิ์แก้ว ๕๗.

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

12 2 ก.พ. 2556

22 ก.พ. 2556

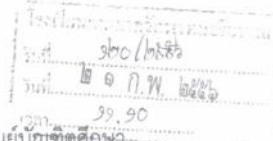
สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๘๘

๓๓/๗๐

๑๖ ก.พ. ๕๖

ที่ ศธ ๖๑๐๙ (๗)/๑๗๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จ.นครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๓ มกราคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๓ (วัดพรหมจริยวาส)

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางทิพยาพัศ นามสกุล คลังแสง เลขประจำตัวนิตินิติ ๕๔๒๓๓๔๐๕๘๘๗ นิตินิติ
ปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง
“การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาล
นครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว
ในการศึกษาครั้งนี้ นิตินิติมีความประสงค์จักเก็บข้อมูลจากพนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนของท่าน

ฉะนั้น จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่าน ได้พิจารณาอนุญาตให้นิตินิติ
ดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะ
ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

ร.อ. รตจ.พ.อ./น.อ.

- เพื่อไปสอบถาม
- เห็นว่าวิจัยของตัวนักเรียนจะดี

โรงเรียนเทศบาล ๓

๒๑ ก.พ. ๒๕๕๖

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

๓๓ ผู้ตอบกลับ
- เพื่อไปสอบถาม
ที่มหาวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ๒๑ ก.พ. ๒๕๕๖
ดี! เห็นว่าวิจัยของตัวนักเรียนจะดี
ก.พ. ๒๕๕๖
๒๑ ก.พ. ๕๖
ตามเดิม
Ano
nwsb

โรงเรียนเทศบาล ๔ (วัดราชนาถบวรพรต)
รับที่ 122 / 56
วันที่ 22 ก.พ. 2556
ศูนย์บัณฑิตศึกษา 9.00 น.

ที่ ศธ ๖๑๐๙ (๗)/๑๗๓

มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จ.นครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๓ มกราคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ (วัดราชนาถบวรพรต)

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางทิพยาพัศ นามสกุล คลิ่งแสง เลขประจำตัวนิสิต ๕๔๒๓๔๐๕๘๙๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าวในการศึกษาครั้งนี้ นิสิตมีความประสงค์จักเก็บข้อมูลจากพนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนของท่าน

ฉะนั้น จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่าน ได้พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสำนักศาสนศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

- เพื่อโปรดทราบ โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

- เห็นควร..... โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

22 ก.พ. 2556

22 ก.พ. 2556

ที่ ศธ ๖๑๐๙ (๗)/๑๗๔

โรงเรียน	061 / 2556
วันที่	21 ก.พ. 2556
ศูนย์บัณฑิตศึกษา	13.00
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์	
จ.นครสวรรค์ ๖๐๐๐๐	

๑๓ มกราคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุมัติขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๕ (วัดช่องเขาคีรีวราราม)

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางทิพยาพัศ นามสกุล คลังแสง เลขประจำตัวนิตินิติ ๕๔๒๓๔๐๕๔๔๗ นิตินิติ
ปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง
“การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาล
นครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว
ในการศึกษาครั้งนี้ นิตินิติมีความประสงค์จักเก็บข้อมูลจากพนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนของท่าน

ฉะนั้น จึงเจริญพรมาเพื่อขออนุมัติขอทราบข้อมูลจากท่าน ได้พิจารณาอนุญาตให้นิตินิติ
ดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคง
ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๙ (๗)/๑๗๕

โรงเรียนเทศบาลวัดจอมศรีนาคพรต
ครั้งที่ 143/56
วันที่ 22 ก.พ. 2556
ศูนย์บัณฑิตศึกษา 9.00
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
นครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๓ มกราคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๖ (วัดจอมศรีนาคพรต)

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางทิพยาพัศ นามสกุล คลังแสง เลขประจำตัวนิสิต ๕๔๒๓๔๐๕๘๘๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าวในการศึกษาครั้งนี้ นิสิตมีความประสงค์จักเก็บข้อมูลจากพนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนของท่าน

ฉะนั้น จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่าน ได้พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออโนโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

๑๖๓ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

- เก็บข้อมูล

- เก็บเอกสาร ๑๕/๑๕/๕๖

๑๕/๑๕/๕๖

๑๑/๑๑/๕๖

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

๑๗/๑๗/๕๖
๑๕ ก.พ. ๕๖

โรงเรียนเทศบาลวัดสุทธาวาราม
วันที่ 13A / 2556
วันที่ 21 ก.พ 2556
เวลา 11.50

ที่ ศธ ๖๑๐๙ (๗)/๑๗๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จ.นครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๓ มกราคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๗ (วัดสุทธาวาราม)

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางทิพยาพัช นามสกุล คลังแสง เลขประจำตัวนิตินิติ ๕๔๒๓๔๐๕๘๘๗ นิตินิติ
ปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง
“การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาล
นครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว
ในการศึกษาครั้งนี้ นิตินิติมีความประสงค์จักเก็บข้อมูลจากพนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนของท่าน

ฉะนั้น จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่าน ได้พิจารณาอนุญาตให้นิตินิติ
ดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะ
ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

เขียน ผู้อำนวยการศูนย์บัณฑิตศึกษา

เพื่อไปส่งทราบ

เป็นขอรับ ๐.๐๘๕๗

๐.๐๘๕๗

๒๑ กพ ๕๖

- เรียบ รวบรวม ผอ.สถานศึกษา
- เพื่อไปส่งทราบ
- ขอสงวนลิขสิทธิ์: นิตินิติ
นิตินิติ
๒๑ กพ ๕๖

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

ที่ นว ๕๒๐๐๖(๕.๘)/๑๒๑

โรงเรียนเทศบาลวัดไทรเหนือ
อ.เมืองฯ จ.นครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

เรื่อง ขอส่งแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรียน คุณทิพยาพัศ คลังแสง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๔ ชุด

ตามที่ นางทิพยาพัศ คลังแสง นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ส่งแบบสอบถามเพื่อการวิจัย มาให้ทางโรงเรียนเทศบาลวัดไทรเหนือทำการตอบแบบสอบถาม นั้น

ทางโรงเรียนเทศบาลวัดไทรเหนือ ขอส่งแบบสอบถามเพื่อการวิจัย เรื่อง การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ แนนมาพร้อมนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นางธัญมัย ปรีชญาวุฒิรัตน์)
ผู้อำนวยการสถานศึกษา
โรงเรียนเทศบาลวัดไทรเหนือ

โรงเรียนเทศบาลวัดไทรเหนือ
โทร. ๐๕๖-๒๑๒๙๖๓

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางทิพยาพัศ คลังแสง
วัน เดือน ปีเกิด	วันอังคารที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๙ ปีมะโรง
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ ๒/๔๑๙ หมู่ ๑๓ ตำบลวัดไทร อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ รหัสไปรษณีย์ ๖๐๐๐๐
สถานที่ทำงาน	วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ เลขที่ ๙๙๙ หมู่ ๖ ถนนพวงทอง ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ รหัสไปรษณีย์ ๖๐๐๐๐ โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙ โทรสาร. ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘ E-mail aaas08@hotmail.co.th
ตำแหน่ง	เจ้าหน้าที่พัสดุครุภัณฑ์, เจ้าหน้าที่บุคลากร
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี คณะวิทยาการจัดการ (สาขาการบริหารทรัพยากรมนุษย์) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ พ.ศ. ๒๕๕๓ ปริญญาโท สาขาการบริหารการศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์